III. FEJEZET

AZ UTÁN

MEGFIZETETT A HAZÁJÁÉRT

Horgász István nyilatkozata

Horgász István újvidéki lakos, korábbi beszélgetéseink eredményeként, annak kapcsán, hogy a zsablyai vérengzés hatvanadik évfordulójára szeretnénk feldolgozni a falu magyarságának történetét, 2004 áprilisában az alábbi, saját kézzel írott nyilatkozatát juttatta el hozzám.

M.M.

1939. július 30-án születtem Zsablyán. Édesapám szintén Horgász István volt, 1912. július 9-én született Titelen. A nagyapám ott csendőrként szolgált az Osztrák-Magyar Monarchia idején. Apám Zsablyán kéményseprőmester volt. Hatáskörébe tartozott Zsablyán kívül még Mozsor[1], Csurog és Boldogasszonyfalva[2]. Mint kisgyerek erről semmit nem tudtam, ezt mind csak édesanyám elbeszélése nyomán tudtam meg, mivel édesanyám magára maradt velem, meg a húgommal.

Édesanyám tudomása szerint édesapám Kiskunhalason orosz fogságba esett, szabadulása után gyalog jött Újvidékig. Szemtanúk állítása szerint mezítlábasan érkezett, mert a sok gyaloglás során kisebesedett a lába. Az újvidéki vasútállomáson várta a vonatot, hogy mihamarább hazaérhessen a családjához Zsablyára. És ekkor egy zsablyai rác asszony fölismerte és nagy lármát csapott: „Eno odžačara Mađara!" (Ihol a magyar kéményseprő!) Erre a rendőrség letartóztatta és Zsablyára hurcolta.

Édesanyám tudomást szerzett arról, hogy édesapánk a zsablyai börtönbe van zárva. Erről értesült a Tiszakálmánfalván[3] élő apai nagy-

[1] Mošorin
[2] Gospođinci
[3] Budisava

anyám is, és azon nyomban, gyalog átjött hozzánk Zsablyára. Arra a jelenetre még ma is szomorúsággal emlékszem vissza. Azt a sírást még akkor nem tudtam felfogni.

Édesanyám kapott egy ígéretet egy bizonyos személytől, hogy édesapámat meglátogathatja a börtönben, de nagy szomorúságunkra ez nem valósult meg. Emlékszem, hogy édesanyám nagyon készült erre a találkozásra. Készített neki valami ennivalót, és engemet is magával vezetett. Emlékszem, volt egy kis cserépkorsóm, és abban vittem neki vizet.

Hosszadalmas várakozás után édesanyámhoz odalépett egy ismerős, zsablyai szerb ember, aki szigorúan ránk parancsolt, hogy hagyjuk el az épületet. Még mindig emlékezetemben van az a sötét, esős este, és anyám sírása, és az, amikor egyszer csak a sötétből elébünk lépett ugyanez a szerb ember és anyánknak csak azt mondta, hogy menjünk haza mielőbb, mert voltak ott egyes gyilkosok, akik édesanyámat és engem is likvidálni akartak. Ezt édesanyám később számtalanszor emlegette.

Hazamentünk és ettől fogva nagyon féltünk.

A történtek után édesapám nénje és sógora, Zsúnyi István Tiszakálmánfalváról befogták a lovas szekeret és eljöttek értünk Zsablyára, mert arról értesültek, hogy a magyarokat már Csurogon kihajtották és lógorba hurcolták. Ennek köszönhetően húgom és én megmenekültünk a láger nyomorúságától, amit édesanyám nem kerülhetett el.

A láger után még mindig reménykedtünk, hogy édesapám még él, és hogy vissza fog jönni. A remény csak akkor szűnt meg, amikor kaptunk egy levelet, amiben értesítették édesanyámat, hogy ne várjuk haza, mert ekkor és ekkor, itt és itt, kiszenvedett. Ez a levél a birtokomban van.

Az említett levél betűhív átirata:

„Kelt levelem nova 13 1946

a pancsevóji rétből Kedves falus beli testvérűnk tudatom magával hogy mink a hozank való küldöt levelet meg kaptuk akiből mindent meg értetűnk hogy mit kivan tőlünk Kedves Horgászné dudatom magával hogy imátkozom a jó Istennek meg őrize a kis árvákat az urárol ne agogyon mert az

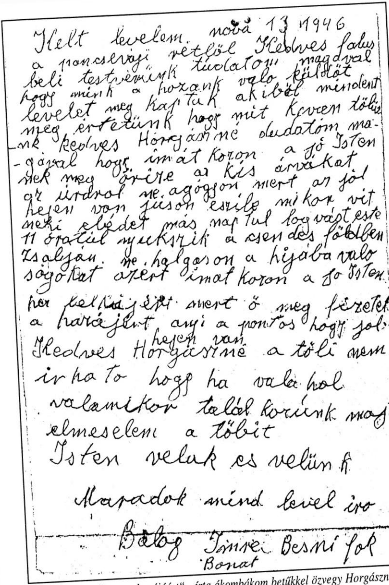

Kelt levelem novă 13 1946
a pancsevági vétlől Kedves falus
beli testvérünk tudatom magával
hogy mink a hozank való küldöt
levelet meg kaptuk akiből mindent
meg értetünk hogy mit Kevem tőlü
nk Kedves Horgászné dudatom ma-
-gával hogy imát Koron a jó Isten
nek meg őrizze az Kis árvákat
az üdvrol ne agóggyon mert az jól
hejen van juson eszibe mikor vit
neki ebédet más naptul hogvást este
11 óratúl nyukszik a csendes főldben
Zsaljan. ne halgason a hijába való
ságokat azért imat Koron a Jo Isten
nek kelkiájért mert ő meg fizetet
a hazájért azi a pontos hogy jol hejen van
Kedves Horgászné a tőli nem
irhato hogy ha vala hol
valamikor talál korúnk majd
elmeselem a többit
Isten velak es velünk
Maradok mind level iro
Balog Imre Besni fok
Bonat

„...mert ő megfizetet a hazájáért“ - írta ákombákom betűkkel özvegy Horgásznénak
Balog Imre

jól helyen van juson eszibe mikor vit neki ebédet más nap tul fogvást este 11 óratúl nyukszik csendes földben Zsablyán ne halgason a hijába valo ságokat azért imatkozom a jo Istenhez lelkijért mert ő megfizetet a hazájért anyi a pontos hogy job hejen van

Kedves Horgászné a töbi nem irhato hogy ha valahol valamikor találkozúnk majd elmeselem a tőbit

Isten veluk es velünk

Maradok mind level iro Balog Imre Besni fok[4] *Banat*

[4] Besni fok – Viszonylag új település a Tisza és a Temes mocsaras torkolatvidékén. Nevében az egykor e tájon lakó magyarság fokgazdálkodásanak emlékét őrzi.

ZSABLYÁTÓL DUNACSÉBIG

Bűn Mátyás nyilatkozata

BŰN MÁTYÁS zsablyai születésű dunacsébi[1] lakos 2004. május 20-án, Bakos Pál jelenlétében fogadott a házában, és az alábbi nyilatkozatot adta. (Magnófelvétel.)

Szüleim földművesek voltak. Mi gyerekek meg iskolába jártunk, amikor arra jutottunk. Magyar iskolába, csak volt szerb nyelvtanulás is. Egy-két óra szerb. Szüleim: Bűn Ferenc (1904. december 4.) és Sugár Rozália (1903. március 26). Apai ágon Zentáról származtunk, öregapám Zentán született, egy fia és egy lánya ott is maradtak; apám tizenharmadik volt a családban, kilencen maradtak életben. A gyerekek nem nagyon jártak iskolába. Ahogyan nőtt a család, úgy mentek széjjel. Apám volt a legfiatalabb. Zsablyán téglaégetőt csinált, és evvel indult. A téglaégetés idővel abbamaradt. Édesanyám óbecsei származású. Anyai öreganyám Csurogra ment férjhez és ott éltek. A szélmalomban dolgoztak. Abban a házban született anyám, amelyik ma is áll a szélmalom mellett, a Földvári úton. Anyámnak öt testvére volt, egy, a legfiatalabb volt férfi. Gyermekként a pajtásaival fölkapaszkodtak a vonatra, de a vonat megindult, ő le akart ugrani, de a fejét összeverte és ettől dadogós lett. A szüleimnek nem volt vagyona, mert a sok gyerek között eloszlott. Nekem három testvérem született. Apám tulajdonképpen földbérlésből tartott el bennünket, csak három hold saját földje volt, de vagy tizenötöt bérelt még. Amikor már kezdtünk jobban állni Zsablyán, akkor a Gróf Csáki utcába mentünk lakni, a 141-es szám alá. Pacsarity Míjótól vettük a házat, még mindig megvan az adásvételi szerződés. Gyermekkori élményeim: sok

[1] Čelarevo

jószágunk volt, baromfi, meg a csikók. Még az első házunkból megőrzött emlékem – 1929. február 24-én jöttem a világra –, hogy volt anyakoca, a szalmakazal alatt, és ott fiadzott le. Ez egy alacsony, egyszobás ház volt. Szüleim gazdaságilag elég jól megerősödtek, az új házunk szép, nagy ház volt, dupla telekkel. Öt évesen kezdtem a tanulást.[2] Négy évet befejeztem a régi Jugoszláviában, az ötödikben megbuktam, mert akkor már hallottam, hogy a magyarok be fognak jönni. Magyarul fogunk tanulni! Ötödiktől ugyanis már tiszta szerbül tanultunk. Ezért buktam meg, s így az ötödiket kétszer jártam, másodszor már magyarul. A hatodikat is magyarul és akkor elmentem borbélyinasnak. Az ipariskolát is magyarul végeztem, amíg csak nem jöttek be a partizánok.

Hogyan emlékszik a magyarok negyvenegyes bevonulására?

Nagyon szép volt az, amikor emlegették, hogy csak magyarok leszünk. Meg hogy magyarul fogunk tanulni! Nem voltunk mi nagyon ismeretesek[3], de mégis bennünk volt, hogy nem kell két nyelven tanulni. Ma már úgy látom, hogy ez hiba volt bennem, mert az ember minél több nyelvet tud, annál többet ér.

Megtanult jól szerbül?

Hát hogyne! Úgy, mint magyarul is.

A szerbek is tudtak magyarul?

Ők csak szerbül tudtak. Ők nagy többségben voltak, és egyébként is, a mi utcánkat Magyar utcának nevezték, mi általában csak magyarokkal, ők meg szerbekkel játszottak. Néha csináltunk egymás közötti futballmeccset, akkor jól összeveszt ünk. Még verekedtünk is, gyerek módra. De amikor jöttek az ünnepek, akkor mi mentünk például hozzájuk karácsonyt köszönteni, kóringyálni[4], a szerbek meg jöttek hozzánk, és kaptunk süteményt, kalácsot, diót.

---

[2] A királyi Jugoszláviában a szerb tannyelvű iskolába kényszerített magyar gyerekek az első osztály előtt egy évet előkészítőbe jártak, hogy legalább valamelyest értsék a szerb nyelvet. Ezért némelyek már az ötödik évüktől kezdték a tanulást.

[3] Járatosak

[4] A karácsony köszöntésének jellegzetes formája. A zsablyai szerbek és magyarok között eléggé szigorúan vették. Olyannyira, hogy sértő volt, ha valamelyik szomszéd

És a németek?

A magyarok voltak Zsablya déli részén, az északin a németek; a keletin meg a közepén és vegyesen is a szerbek. A lakosságnak zöme oszlott így meg. A németekkel nem sok kapcsolatunk volt, de kóringyálni ők is jártak.

Milyen emléke maradt még a magyarok 1941-es bevonulásáról?

Hallottuk, hogy jönnek, és mentünk, a Fő térre. A piacnál vártuk őket. A templom előtt. Nem hívott oda senki bennünket, mentünk, mert tudtuk, hogy jönnek. Ott volt a szomszédságban a Gálik Ágnes néni, az nagy magyar volt, meg később ő lett a nyilasok vezetője.

Ő mondta, hogy jönnek. Az édesanyám ment az asszonyokkal, mi gyerekek meg egymás között. Nem emlékszem, hogy édesapám is jött volna, alighanem hogy őrizte otthon a házat. Mi gyerekek föl voltunk öltözve ünneplőbe, sokan előkészítették a magyar zászlót. Ott volt az egész magyarság. Még szerbek is voltak ott, ahogyan hallottam. A magyarok csodálkoztak, kiabáltak, éljeneztek. Amikor vártuk őket, nem jöttek meg, mert Csurogon és Szőregen harc is volt, és emiatt lemaradtak. Szőregen – odalátszott a szalmakazal tetejéről – nagy tűz égett. Hozzánk Csurog felől érkeztek. Láttam, az árok partján álltam: lovon jött elöl egy tiszt, a többiek meg utána gyalog. Azután jöttek kocsikon is, de azok tovább is mentek. Volt valami ünnepi fogadtatás, beszéd, de én erre nem sokat hederítettem. Tizenkét éves voltam. Ősszel azután megnyílt a magyar iskola. Kern Józsi bácsi volt a kántortanító, ő ott lakott a járásbíróság háta mögött. A németeket is meg a magyarokat is tanította a templomban énekre.

Ősszel volt magyar, szerb és német iskola is?

Nem tudom. Én tiszta magyarba jártam. A tanítónk Szombathelyről érkezett, ő is kántortanító. Fiatal, kezdő tanító. Kern igazgató volt a magyar iskolában, már a szerb időben is. A magyarokkal sok tanító jött, de Kern maradt az igazgató. A magyarokkal el is ment.[5]

---

gyerekei nem mentek karácsonyt köszönteni, abból számonkérés lett. A gyerekek az ablakok alatt, a maguk nyelvén karácsonyi énekeket adtak elő, de a nagyobbak még csárdásoztak, illetve kólóztak is. A házigazda gazdagon megvendégelte a kóringyálókat. Hasonló szokás élt a szomszédos Csurogon is.

[5] Nem jutott messzire. Neve az áldozatok között megtalálható, s halálának körülményeiről is idézünk értesüléseket.

Negyvenegy nyarán búzagyújtogatások voltak Zsablyán. Emlékszik erre?

Hogyne emlékeznék! Bábó – csika Sztévó Kartara –, ez a csika (csika=bácsi) Sztévó Divin[6], aki néphősnek van kijelentve, ez ott lakott a mi kertünk végében. A nagynéném meg mindjárt közvetlen mellette. Engemet Sztévó bácsi kisgyerekként tartott az ölében.

Ennek mi köze van a gyújtogatáshoz?

Mert azt ő vezette. Ezt hallottam, amikor inas voltam. Negyvenkettőben én már inas voltam. Ott hallottam, de a szüleimtől is. Hogy a Bábó is benne volt. Meg egy alkalommal, amikor már a csendőrség tudta, hogy ő irányítja ezt, mert hét cséplőgép leégett a tizenkettőből, úgy hogy kellett hozni kölcsön a szomszéd faluból. Mikor sorban kezdtek égni, akkor a csendőrök nagy nyomozást csináltak, és ő gyanúba került. A csendőrség kiment a házához, nem volt odahaza. Azt mondták, elment valahova, majd jön reggel. A csendőrség az utca másik felén az árokban várta. Jött is, de éppen azon az oldalon, ahol a csendőrök lesben vártak. Meglátta őket, elszaladt. A csendőrök kiabáltak, állj, de ő átugrotta a falat, és be, a mi nagy kertünkbe. Lezárták a negyedet, minden házat átnéztek, de a magyarokét nem annyira. Azután kiderült, hogy a mi pelvásunkban bújt el. Nem találták meg. De mi sem tudtuk, hogy ott van. Azután eltűnt, és többet nem mutatkozott a faluban. Elment a partizánok közé. Mert ő ott volt az orosz forradalomban, és ő kommunista lett az oroszoknál. Apám sokszor mondta, hogy mindig arról beszélt, mi van a kommunistáknál. Sokat lehetett hallani róla, én láttam is, amikor negyvenhárom telén elfogták, bent a faluban. Jegyre éltünk akkor. Ment az adóbehajtó két csendőrrel. Bement egy házba, be a konyhába. A gazdasszony egy halom húst készített az asztalon. No hát mindjárt, hogy kinek? Meg honnan ez a sok hús, amikor mindenki csak jegyre kaphat. Gyanús volt. Ezek meg, ketten, a belső szobában elbújtak az ágy alatt. Kezükben puska. A csendőrök húzódtak kifelé, ezek meg az ágy alól rájuk lőttek, de nem találták el a csendőrt. A lövöldözésre jött a csendőröknek a segítség. A Bábó szökni

---

[6] Valódi neve Stevan Divnin, a zsablyai partizánosztag parancsnoka volt. Részletesen lásd a bevezető tanulmányban. A Bábó értelme: atyus.

akart, de a csendőr meglőtte a lábát, és így elfogták. Kocsira szalmát tettek, azon bevitték a csendőrségre. Láttam a borbélyműhelyből, amikor vették le a kocsiról. Ihász Ferenc, Bálint Ferenc és a temerini Bohócki Józsi volt a segéd. A Bábót bevitték Újvidékre, azután nem hallottam róla.

Hogyan emlékszik a negyvenkettes razziára?

Előtte voltak a gyújtogatások, azután meg lelőtték a Tóth Pista bácsit, a rendőrt. Az is temerini volt. Meg egy német csendőrt is. Glocker volt a neve. Ketten mentek járőrbe Gyurgyeva[7] felé. Amikor odaértek a dombhoz, ahol most az emlékmű áll[8], a mai becskereki út mellett, az árokban ott feküdtek a partizánok. Ősz volt, meleg, heverésztek. Ezek kérték az igazolványt. Emezek nyúltak a zsebbe, és nem az igazolványt, hanem a pisztolyt vették ki. A Pista bácsit fejbe lőtték, a német meg elvetette magát, és csak a hasába kapott lövést. Később bevitték Újvidékre a kórházba, de nem tudtak rajta segíteni. Csakhogy neki sikerült egy lövést leadni, és eltalálta a lábát az egyiknek. A lövöldözésre jött a segítség. A német csendőr elmondta, hogy valakit meglőtt, az ott van a közelben. A vérnyomok is mutatták. A szárkúpokba bújt. Jött a katonaság is, mindent átvizsgáltak, az egyik szárkúpban megtalálták és elfogták. Ez a vénasszonyok nyarán volt. Közben a Tiszán is lelőttek egy határőrt, meg egy Szappanos nevű másik csendőrt is. Ennek a Bábónak a veje, vagy a lánya – ekkor már tél volt – jelentést tett a hatóságnál arról, hogy mi van a tanyájukon. A Jegricska[9] domború hídjánál volt két tanya. Ezen a hídon jártak át. Itt a partizánok lövészárkot ástak a két tanya között. A tanyákon volt a bázisuk. Vagy ötvenen lehettek. Ezt abból tudtuk, hogy az események után ötven tányért találtak itt. Jelentés érkezett, hogy itt tanyáznak. Kimentek a csendőrök autón, hogy majd megfogják őket. Vagy száz méterrel előbb leszálltak és közeledtek a tanya felé. Vagy tizenkettőt lelőttek a katonák és a csendőrök közül. Ez január negyedikén volt.

---

[7] Sajkásgyörgye, Đurđevo.

[8] A titói korban az ilyen események helyét emlékművekkel jelölték meg, amelyeket a szabadságért folyó küzdelem kegyhelyeiként tartottak számon.

[9] A Jegricska – Almásér, Nagy-bara – Zsablyánál, meglehetősen kiterjedt mocsaras területen ömlött a Tiszába.

Voltak sebesültek is. Mindjárt vissza az autón a faluba, erősítésért. A partizánok meg ezidő alatt nádvágóknak álcázva magukat megindultak a faluba. A katonák és a csendőrök találkoztak velük, és elengedték őket. A tanyán meg megtalálták a rejtekhelyet: a kemencéből jártak le. Ezt a borbélyműhelyben mesélték. Akkor azt tervezték, hogy szerb karácsonyra meghívják a magyar előkelőket, és ott likvidálják[10]. Éjfélkor elalszik a villany, a jelenlevőket likvidálják, megszállják a csendőrlaktanyát; a magyarok házait megjelölik, jönnek a partizánok és a megjelölt házak lakóit: az embert, vagy az asszonyt, vagy mindenkit vagy senkit; likvidálnak. No, erre jött a razzia.[11]

Amíg a razzia tartott, maga hol volt?

Nem mentünk iskolába, meg sehova. Otthon voltam.

---

[10] A kutatók nem tisztázták még egyértelműen, hogy csakugyan volt-e valami hasonló tervük a partizánoknak. A későbbiek során a jugoszláv történészek a magyar hatóságok propagandafogásának minősítették az állítást. Amikor azonban a fegyveres ellenállás szervezését taglalják, akkor határozottan bizonygatják, hogy minden alkalmat kihasználtak a fegyveres ellenállás szervezésére, a magyar fegyveresek és a közigazgatási alkalmazottak, a gazdag magyarpártiak orvul történő likvidálására. Dr. A. Kasaš: Mađari u Vojvodini 1941–1946 c. könyvében szintén foglalkozik a hisztériakeltéssel és a partizánok által ekkoriban elkövetett orvtámadásokkal, s emlegeti az e támadások során, 1941 decembere végén, Zsablyán és környékén lelőtt magyar fegyvereseket. Ugyancsak foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy a partizánok egy tartományi döntés értelmében a Sajkás-vidéket jelölték ki a fegyveres felkelés központjául, ahol koordináltan közlekedhetnek a bánsági, a szerémségi és a bácskai fegyveres partizánok, kémek, hírvivők.

[11] A zsablyai razzia 1942. január 6-án kezdődött, majd néhány nap múlva kiterjesztették a Sajkás-vidék más községeire is, de Óbecsére és Szenttamásra is. A tisztogatási akció Újvidéken ért véget január 23-án. A negyvenkettes és a negyvennégy-negyvenötös razzia közötti különbség lényege abban van, hogy az előbbiről a budapesti hatóságok már néhány nap múlva nyilatkoztak, majd később felelősségrevonást is levezettek, az áldozatok számát rögzítették, sőt még kárpótlást is megszavazott a magyar parlament az áldozatok hozzátartozóinak, az utóbbiról azonban Belgrád mind a mai napig nem nyilatkozott. Eléggé jellemzőnek mondható e tekintetben, hogy az újvidéki razzia miatt, már öt nappal annak vége után egy tiltakozó küldöttség kereste fel Török László gazdasági tanácsost. – Idézi Dr. A. Kasaš említett tanulmánykötetének 90. oldalán.

Látta, hogy viszik el az embereket?

Hogyne láttam volna! Nappal szedték őket össze, hajtották be a községházára. Nem tudom, kinek a parancsára. Nem volt szabad kimenni az utcára, de a függöny mögül kukucskáltunk. Azután meg egymás között beszéltük, ki kit látott elvinni. De mi nem tudtuk, minek alapján.

Amikor mindez elmúlt, akkor ott a faluban hogyan beszéltek erről egymás között?

A razzia ideje alatt a kijárási tilalom ellenére azért mi átjártunk egymáshoz a kerteken keresztül. A második szomszédban lakott a Hajdzser Ilka néni, kissé arrább szerbek voltak, akkor a Klimóék, a Csomborék. Nálunk volt az összejövetel. Apám ezüstkalászos tanfolyamra[12] járt, de akkor ez abbamaradt. Volt két szomszédunk, Apity Mikus és Apity Gávró. A Gávró fiát elvitték a magyarok, mert szkojevác[13] volt. Sátoraljaújhelyre deportálták. Ott egy zendülés alatt lelőtték[14]. Míg odahaza volt, esténként ott volt nálunk, amíg el nem vitték. Amikor ott voltak, velük szerbül beszélgettek, mert nem tudott magyarul. Egy délután, már a razzia vége felé, apám kapott behívót, hogy reggel nyolcra legyen a csendőrségen, mert tolmácsolni kell. Rasztik Péter bácsi küldött egy cédulát, hogy be kell neki menni, kocsival, lóval. Ha nem megy, ellene is szankciót foganatosítanak. Másnap reggel bement, és kapott két csendőrt, azoknál volt egy papír tizenkét névvel. De sokan voltak még ilyen beidézettek. Neki a két csendőrrel a Német utcába kellett menni. Ott volt egy szerb család, nekik két fiuk. Tizenöt-tizenhat évesek. Amikor bementek – akkor már több napja folyt a razzia –, ezek tudták, hogy viszik őket. És ez a szerb, papucsos meg szűcs mester – apám mindig nála vásárolta a presnyákot[15] –, azzal fogadta, hogy „Kud si došao, Ferčika baš

---

[12] A földművesek felvilágosítását szolgáló, az egész Magyarországot behálózó mozgalom.

[13] A Jugoszláv Kommunista Párt ifjúsági tagozatának a tagja. (Savez komunističke omladine Jugoslavije.)

[14] Sátoraljaújhelyen internálótábor volt, ahova a Délvidékről szerbeket is deportáltak. 1944. március 22-én a foglyok fellázadtak, s a meglehetősen kilátástalan, katasztrofális kimenetelű vállalkozásban a zendülők tömege áldozatul esett.

[15] Bárányprém mellény.

ti po nas?" (Fercsi, hát éppen te jöttél értünk?) „Nisam ja došao po vas, ja sam tu samo da se možete sporazumati. Oni imaju spisak." (Én csak azért vagyok itt, hogy szót tudjatok érteni. Náluk van a lista.) Közölte velük, hogy a gyerekek készüljenek fel, és elvitték mind a két fiát. Este kivégezték őket. Likvidálták. Lelőtték. Náluk megmaradt az, hogy az én apám vitette el őket. Na most, amikor jött az úgynevezett fölszabadulás, az én apám sokáig otthon volt, mintegy két hétig. Állt már a kontraraz-zia, a magyarokat lövöldözték le. Apámat szintén beidézték, ugyanazon a módon, mint amikor amaz a razzia volt. Most is kapott ilyen idézést. Egy cédulán.

Ez a Rasztik Péter az első razzia idején mi volt?

A jó ég tudja. Ő kofa volt, hogy milyen funkciót végzett? Elég az hozzá, hogy fosztogattak, meg aki nem tetszett nekik, azt elvitették. Ők rendezték, hogy vigyék el ezeket.

Mi lett a sorsa?

El lett ítélve Budapesten. Kötél általi halált kapott a háború után. Pesten végezték ki.

Ki volt még ilyen zsablyai, akit felelősségre vontak később?

Tizenhárman voltak az ítélőpadon[16], de névsort nem tudok mondani. Pesten. Mert ők átmentek Magyarországra; a jugoszlávok adták az ada-tokat.

Folytassuk tehát ott, hogy az édesapja ezúttal is kapott idézést: kocsi-val, lóval menjen be.

Amikor bement, volt munkája, hogy ide menj, oda menj. Ott volt a községházán és szolgálta őket kocsival, lóval. Amikor eljött az este, megetette a lovakat és megaludt ott a községházán az istállóban. Nem engedték haza. Elmúlt egy hét, addig bent volt, akkor bezárták. Mert amikor nem volt feladata, hogy hova menjen, akkor söprögetett a községháza istállójánál, és ez a bocskoros meglátta. Mondta neki: „Šta je, Ferčika? Došao sam, da ti kažem: Ti si ubio moju decu!" „Nisam ja ih ubio." (Mi van, Fercsi? Eljöttem, hogy megmondjam: te ölted meg az én gyerekeimet." „Nem én öltem meg őket.") Ennyiben, maradt. Meg-

[16] Vádlottak padján.

fordult és elment. Annyit szólt még: „Dobit ćeš tvoje!" (Megkapod majd a magadét!) Akkor bezárták, és többet nem is jött ki. Vallatták. De közben az egyik vezető, Ariško Latinkić... Ez átellenben lakott nekünk, a magyarok alatt hadifogoly volt Németországban. De mivel az akkori Magyarország területéről származott, hazaengedték. A razzia után, egy évvel a partizánok érkezése előtt hazajött. Ő volt az atyaisten a partizánok bejövetele utáni hetekben. Behívatta apámat az irodájába és beszélgettek. Hogy mit, nem tudom. De amikor ez a szomszéd hazajött, akkor áthívatta anyámat és közölte vele, hogy: „A férjed ki lesz végezve. Nem tudtam megmenteni, mert nehéz terhelés[17] van rája, mert ez a bocskoros vádolja és ő állítólag elismerte, hogy a gyerekeket ő ütötte agyon." Pedig ez nem igaz. Mert akkor, amikor negyvenkettőben ő hazajött, elfakadt sírva, és mondta anyámnak: „Képzeld el, hogyan esne neked, ha elvinnék a fiaidat!? Nekem el kellett mennem. És agyon lettek máma lőve." Ennyit mondott apám. Így apámat is kivégezték.

Amikor ő be volt zárva, volt-e alkalmuk beszélni vele?

Még akkor sem, amikor söprögetett, meg szabadon ott volt. Nem engedtek be. Próbáltam, mert vittük az ételt, ebédet. Elfogadták, de nem engedtek be.

Mennyi idő telt el a közlés és a kivégzés között?

Két nap.

Maguk tudták, hogy mikor lesz kivégezve?

Tudtuk.

Elmehettek volna rá?

Nem mondta senki, hogy nem szabad, de ha el is ment volna az ember, megösmerték volna, meg... Bosszút álltak volna a családon is. De ki volt hirdetve, hogy holnap délután két órakor lesz a kivégzés. Nem tudtuk pontosan, hogy kik, de tudtuk, hogy tizenhatot. Én előző nap láttam apámat, mert fölmentem a községházához a túloldalra és figyeltem, hogy meglátom-e. Valaki közölte, hogy kimentek a temetőbe sírt ásni. Hármat ástak ki. Az én apámat a nagy csoportban végezték ki. Egy szerdai napon délután, novemberben. Nyolcadikán.

---

[17] Súlyosan vádolják.

Maga odament, a községháza udvarába belátott...

Én az utcán mentem, őket pedig a községházáról hajtották. Jöttek a temetőből már hazafelé. Máma kiásták a saját sírjukat, másnap meg végezték ki őket. Kilencen voltak kint ásni, ő volt a harmadik csoportban. Hármasával voltak kint a sírt ásni. Vitte a lapátot. A fal felől ment, én meg... Azt sajnálom... De nem mertem, mert féltem. Nem vett észre. A tizenhat közül az én apám volt a legépebb, amikor mentek a kivégzésre. Volt, akit úgy húztak kifelé, annyira el volt gyötörve.

Maga akkor is látta?

Nem, csak az asszonyok mondták. Eljöttek hozzánk, anyámhoz a szerb asszonyok, akik látták, és vele közölték, de én is ott voltam. Mondták, hogy a legjobban nézett ki. Az asszonyok kiabáltak neki, hogy: „Ej, Ferčika, Ferčika, šta si uradio?" (Fercsi, Fercsi! Mit tettél?) Ő meg azt mondta: „Pozdravite mi moju porodicu." (Üdvözöljétek a családomat.) És akkor ott sírtak mindannyian.

Mi lett a tetemekkel?

Kivitték őket a gödrökbe. Ez már délután, olyan négy óra felé volt. De mi oda sem mehettünk ki.

Ez november nyolcadikán történt. A magyarokat január huszonkilencedikén hajtották ki. Ez idő alatt volt-e, aki kiment a temetőbe megnézni a tömegsírokat?

Kilopódzkodtak egyesek, mert honnan tudtuk volna, hogy hány sír van, meg hova vannak elásva. A jó ég tudja már, hogy ki volt az, aki kimerészkedett. Azok talán, akik ott közelebb laktak. Nekem azt mondták, hogy az ötödik gödörben voltak. Volt, amelyik gödörben csak egy vagy kettő volt. November tizenhetedikén volt az utolsó csoport kivégezve, akkor volt a legnagyobb csoport, mert akkor már ki kellett tisztítani a börtönt. Én voltam kint azután, rá egy pár évre, autóval. Láttuk, hol vannak. Meg mondták, hogy ahogy mennek a Kálváriára, amikor kezdődik, itt van egy bejárat a temetőárkon keresztül, és ott jobbra, ott vannak a stációk. Ahol az kezdődik, ott voltak a sírok. Az első stáció és a bejárat között volt ott egy üres hely, és ott volt az első sír.

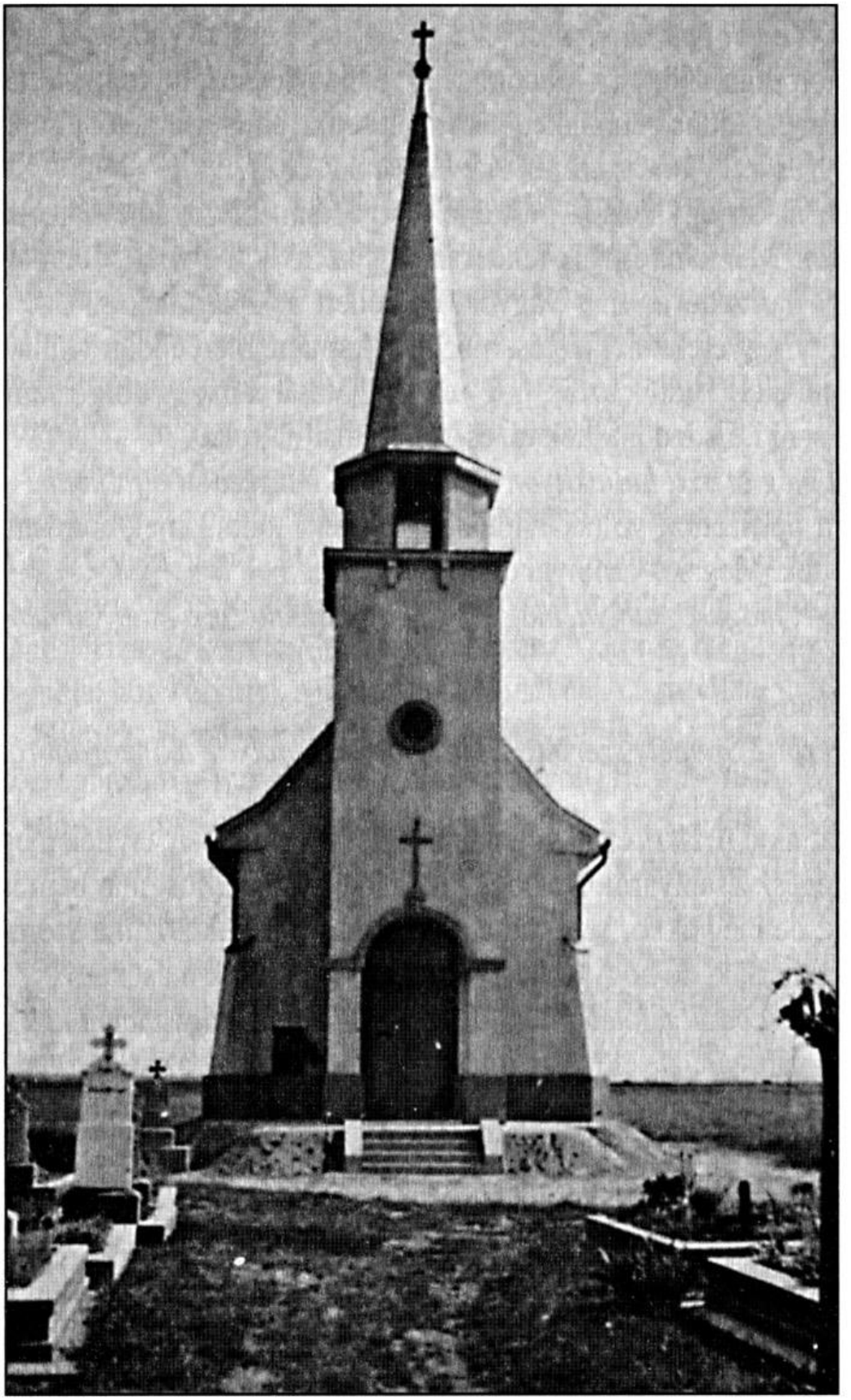

A Bernhard család 1930-1940-ben épített temetői kriptakápolnája.
Még a romjait is eltüntették

Hogyan került oda maga autóval?

Németországból jöttek a rokonaim, és velük. Megnéztük, és mentünk onnan. Nem bántottak bennünket, nem szólt senki, amíg a temetőt jártuk.

A kivégzés után jött az elűzés. Azt hogyan élték át?

Én már akkor egy másik mesternél dolgoztam. Elszegődtem hozzá január elején. Munkába álltam, rendesen. Egy szerb borbélynál. Mert hallotta, hogy harmadéves inas vagyok, és kellett neki a munkás. Üzent értem az egyik gyerekkel. Fizetést még nem kaptam, mert addigra kihajtottak bennünket. Tudtuk azt is, hogy ez lesz. Vasárnap még dolgoztam, nem szólt senki. Este döntötték el, és hétfőn már hajtottak.

Ki volt még ezen a Latinkityon kívül, aki ott intézkedett a faluban?

Mind a partizánok voltak, vidékiek, de nem tudom megmondani, honnan jöttek. Meg sok zsablyai civil is volt ott.

Tudták-e, maguk, zsablyai magyarok, hogy kik intézik a zsablyai népnek az ügyeit?

Hát a hatóság.

Név szerint? Személy szerint? Esetleg olyan zsablyai, akit korábbról is ismertek.

Ez a Latinkić Ariško, ez itt volt nálunk. De voltak többen, civilek meg mások az egész Zsablyáról. De hogy kik, a jó ég tudja. Most már nem is emlékszek, de még akkor sem tudtam. Mi a szerb népek közül a szomszédokat ösmertük, de hogy szélesebb körben ismertünk másokat…

Amikor kezdődött a kitelepítés, ki szólt maguknak, hogy menni kell?

Jött egy partizán. De előzőleg jött ennek az Ariškónak az anyja, vagy anyósa, nem tudom már, bekopogott már reggel öt órakor az ablakon. Anyám odament és kérdezi, hogy ki az. Azt mondja: „Ćuti! Nemoj glasno da govoriš. Spremi se, ako imate nešto kod nas da prenesite, jer ćete biti danas isterani." (Hallgass! Ne beszélj hangosan! Készüljetek, ha van mit, hozzátok át hozzánk, mert ma ki lesztek hajtva.) De már mi tudtuk vasárnap. Amikor én hazajöttem a borbélyüzletből. Akkor már délután egy órakor, ahogy elindultam, már jöttek a partizánok Becse felől. Hogy majd ki leszünk hajtva. De már a csurogiak egy héttel előbb el lettek hajtva. Úgyhogy mi arra már készek voltunk, hogy minket is ki fognak haj-

tani. Úgyhogy este már az egész szoba tele volt, össze volt rakva, voltak ott szomszédok... Reggel meg ez jelentette. Szóval pszichikailag mi már készen voltunk, hogy ki leszünk hajtva. Na és akkor nekiálltunk és vittük át, ami volt ott. Új lószerszámot, az üstöt, mindenfélét, ami csak új volt: pányvakötelet[18]... Amit csak bírtunk, áthordtunk. Akkor már kezdett virradni, és akkor nem mertünk többet semmit vinni. Azt mondta: „Nemojte više doneti." (Többet ne hozzatok.) De akkor még vittünk méterárút, ami csak volt elkészítve részünkre: elsőáldozási ruhánknak elő volt készítve szövet, meg minden. Amit csak lehetett, mindent átvittünk hozzájuk. De nem kaptunk semmit vissza belőle.

Fölkereste őket valaha is?

Én fölkerestem. Amikor kijöttünk a lágerből, elmentem és kérdeztem. A Gál Gyula bácsinál aludtam. Elmentem Zsablyára szombaton reggel, és hétfőn reggel jöttem onnan el. Ott voltam két napig. Elmentem hozzájuk, haza, és kértem tőlük, hogy mi van. Akkor kijött az öreganyó. Azt mondja, hogy elvitték a partizánok. Mindent. Azt mondja: meghallották, és elvitték. Hunnan vitték volna! A fia vagy a veje volt az atyaisten a községházán! Amit ő mondott, az szent volt. Ez az Ariško. Mert annak a feleségét meg a két családját agyonütötték a razziában.

Hogy' mert visszamenni Zsablyára? Hiszen meg volt tiltva!

Amikor kimentünk Gajdobráról[19], én egyből elmentem Zsablyára. Fölültem a vonatra, és elmentem Zsablyára. Tűzoltósapka volt a fejemben. És be a Gál Gyula édesapjához. Gyula bácsi a magyar időben apámmal együtt szolgált a légvédelminél. A megfigyelőben, a selyemgyárban. Szegeden együtt voltak tanfolyamon. Én ezt tudtam, s hozzá mentem el. Nem ismert ő engem, de én mondtam, hogy ki vagyok, mi vagyok. Tudnék-e itt aludni? Azt mondja: Lehet! Fogadott nagyon szépen, adtak vacsorát. Kérdezett, hogy miért jöttem, én mondtam, megnézni, hogy mi van a mi dolgainkkal, amit átadtam az öreganyónak, a szomszédba. Meg hogy mi van a házunkkal. Abba nem bírtam én bemenni sem. Nem is akartam bemenni, mert már akkor hallottam, hogy be vannak költözve. Nem

---

[18] A magas teherrel megrakott szekér rakományának a lekötésére szolgáló kenderkötél.
[19] Szépliget.

tudtam, kik, máinapig sem tudom. Megvolt még a ház, de most már másik van, kettő a helyére építve, mert a mi házunk két telken feküdt.

Ez negyvenöt melyik havában volt?

Júniusban. Gajdobráról... De nem mindjárt! Mégsem, mert egy hetet vártam. Mert anyám is szabadult Kamendinból.[20] Ő ott dolgozott. Én meg a bátyám Újvidékről, húgom meg az öcsém Temerinből jöttek. Ott szedelőzködtünk össze. Beszélgettünk, ki menjen haza, és anyám azt mondja: Eredj te el! Ferit ne küldjük el, mert ő idősebb, nehogy letartóztassák, bosszút álljanak rajta. A húgod, az lány. Az öcsém még gyerek volt.

Amikor kihajtották magukat, hányan voltak a családban? Kit hova vittek?

Én és a bátyám mentünk Újvidékre a lágerba. Ő volt akkor tizenhat-tizenhét, én meg kettővel kevesebb.

Gyalogmenetben Újvidékre? [Mintegy negyven kilométer. - M.M.]

Igen. Csak Temerinben este megháltunk. Mert délután indítottak, két óra tájban. Addig szedtek össze, meg a névsort rendezték, osztottak be. Külön a férfiakat, külön a nőket. Amikor ez megvolt a névsorokkal, akkor indítottak.

Magát is a férfiak közé?

Tizenhatodikban voltam. Elértünk Temerinbe, akkor már sötét volt. Az iskolában megháltunk. Éccaka. Tíz, tizenegy... Éjfél tájban. A jó ég tudja, hány óra volt. Akkor jött egy másik csoport, benne anyámmal, meg az öcsém, meg a húgom. Ők lettek hajtva Járekra.

De maga nem látta őket!

Nem hát. Nem volt szabad. Nem láttuk mi egymást. Mindjárt, mikor behajtottak bennünket, akkor mindjárt a férfiak ide, a nők meg ide. És kész volt. Mi csak láttuk, hogy mennek az úton. Az ablakon néztük az utat Temerinben, de bejöttek és elzavartak bennünket az ablaktól. Csak hallottuk, hogy mennek a kocsik, meg hallottuk a beszélgetést, zajongást, meg ilyesmit.

---

[20] Majorság a temerini határban, Szőreg – Sirig – mellett.

Édesanyja hány éves volt akkor?

Kilencszázháromban született. A húgom, Teréz harmincas, egy és fél évvel fiatalabb tőlem. Az öcsém, Sanyi, öt évvel fiatalabb tőlem.

Amikor szétengedték a lágert gakkor Gajdobrán találkoztak. Honnan tudták, hogy oda kell menni?

Oda utaltak bennünket. A kommandó, a lágerból. Mondták, hogy menjünk az állomásra, mondták, hogy hova visznek.

Nem is tudta, hogy a család többi tagját ott meg fogja találni?

Nem! Azt sem tudtuk, hogy szabadok leszünk. Mert amikor én az alagútban dolgoztam – mi Čortanovcinál, az alagútba voltunk beosztva[21] – s mikor ott leváltottak bennünket, akkor azt mondták, hogy szabadok leszünk. Mert akkor már állt a Petőfi brigád, s a parancsnoka követelte, hogy az egész magyarokat engedjék szabadon. Megtudták, hogy mi lágerban vagyunk, mi zsablyaiak és csurogiak. És akkor minket szabadon kellett engedni.[22] És akkor gyűjtöttek össze minket, mert [Sremska] Mitrovicán is voltak dolgozni sokan, magyarok, a vasúton, zsablyaiak meg csurogiak, meg voltak sokan másfelé: tízen itt, húszan ott. Mindenfelé. Újvidéken a selyemgyárban gyűjtöttek össze mindannyiunkat. Mikor összejöttünk, bevagonírozták bennünket és Gajdobrára irányítottak. Gajdobrán a német házakba szétosztottak bennünket. De amikor mi ideértünk, akkor már a húgom és az öcsém Temerinből itt voltak. Anyám meg csak egy hétre rá jött meg Kamendinból. Így szedelőzködtünk össze Gajdobrán.

Hogyan került a húga meg az öccse Temerinbe?

Nem Temerinbe, Járekra. Amikor szétengedték a tábort, akkor hozták

---

[21] Az Újvidék-Belgrád közötti vasútvonal Čortanovci helységnél alagúton halad át. A háború végén megrongálódott, s a kényszermunkára terelt magyarok egy része ennek javítását végezte.

[22] Az állítás bizonyára nélkülöz minden alapot. A Petőfi brigád parancsnoksága ugyanis feltétlen Tito iránti hűségéről ismert. Más forrásokból tudni, hogy a zsablyai, csurogi és mozsori magyar brigádtagokat, felsőbb utasításra, még a brigád alakulási folyamatában kiválogatták a többiek közül, lefegyverezték őket, és fegyveres őrizet mellett Újvidékre szállították, ahol a Dohánygyár – más néven Monopol – udvarában külön tortúrának vetették alá őket. Éppen azért, hogy eszükbe ne jusson tiltakozni amiatt, hogy a falu többi magyar lakójával mi történik.

őket Gajdobrára.

Édesanyja hogyan került Kamendinba?

Elvitték oda Járekról répát egyelni. Onnan sok nőt vittek szerteszét. Amikor kiszabadultunk, akkor hozták őket is oda, Gajdobrára.

A családból tehát Járekra került az édesanyja, a húga, meg az öccse. A húga harmincas, az öccse harmincnégyes. Ez a két kiskorú tehát ott maradt mindenki nélkül Járekon?

A szomszédság törődött velük. Meg rokonok. Én meg végig a bátyámmal voltam. Ő ma Németországban él. Ötvenhat óta. Összeházasodott akkor egy német nővel. Itt találta, Dunacsében. Mert amikor Gajdobráról kijöttünk, eljöttünk ide. Akkor még a Dungyerszkinak[23] megvolt az itteni földje. Kellettek neki a munkások, mert a németek el voltak innen hajtva, a szlovákok meg nem akartak dolgozni, mert tele voltak német dolgokkal. A munkás meg kellett a Dungyerszkinak, eljött Gajdobrára, és keresett munkásokat. Ott ő megegyezett, az Uprava narodnih dobara[24] engedélyt adott, hogy eljöhetünk ide. Akkor ő adott alánk szekereket, s amennyi jelentkező volt, áthozott bennünket ide. És az üres német házakba letelepítettek bennünket. Kezdtünk dolgozni, kaptunk már napszámot. Kaptunk hetenként egy kiló húst családonként, tíz dinár napszámot kaptunk, akkor már kezdtünk föléledni. Én nem dolgoztam csak egy hétig, még annyit sem, mert nem volt borbélyuk a faluban, én meg az voltam, kitanultam már akkor. Volt már négyévi szakmai gyakorlatom.

Ezt a házat hogyan szerezte?

Vettük, közösen a feleségemmel. Megnősültem, de beteg voltam. Hosszú mese ez. Tüdőgyulladást kaptam. A lágerban szívtágulást. Úgy, hogy katona sem voltam. Amikor kijöttünk ide, ötvenben mellhártyagyulladást kaptam, utána a tuberkulózist és egészen hatvankettőig kínlódtam, többet betegszabadságon, mint dolgoztam. A földműves-

---

[23] A Dungyerszkiak a leggazdagabb bácskai szerb birtokosok, igazi nábobok voltak. Dunacsében volt a család egyik ágának birtoka, kastélya, mezőgazdasági feldolgozóipara.

[24] Az elmenekült vagy kiirtott lakosság vagyonát kezelő állami igazgatóság. Szó szerint: Népvagyonkezelő Igazgatóság.

szövetkezet fodrászatában. Ötvenkettőben letettem a mestervizsgát, hatvankettőben meg teljesen abbahagytam a szakmát. A betegsegélyező által felajánlották, hogy változtassak szakmát, mert a borbélykodás nekem ártalmas. Megtiltották a szakmám gyakorlását. A betegsegélyező terhére átképeztek, két éven át, kereskedőnek. Már harminchét éves voltam, nézegettem a Magyar Szó párkereső rovatát, itt találtam a feleségemet. Egy zombori özvegyasszonyt. Egy gyereke volt, édes gyerekemként neveltem. Nagyon szeretjük egymást. Debrecenben él. A házon sokat dolgoztunk, huszonnyolc évet éltünk együtt a feleségemmel. Meghalt a feleségem. Mert beleesett a szövőgépbe, megütötte a mellét, és néhány év múlva kijött rajta a mellrák.

EGY ZSABLYAI KIVÉTEL

Gál Gyula nyilatkozata

Bakos Pállal 2003. november 21-én felkerestem zsablyai lakásán Gál Gyulát s magnófelvételt készítettem vele. A szöveget, melyet 2004. április 27-én pontosítottunk, az alábbiakban közlöm. Az első beszélgetésen az említetteken kívül jelen volt Gálné Szilák Ilona, a másodikon pedig Gusztón András. – M.M.

Nevem Gál Gyula, születtem 1934-ben, itt, Zsablyán. Édesapám szintén Gyula, lakatos, aki 1904-ben született. Öregapám meg öreganyám Szenttamásról származnak. Az öregapám 1903-ban jött ide. Az is lakatos volt, apám is, én is: lakatos-mechanikus. Engem 1961-ben áttetettek községi sofőrnek. Ha nem lett volna minden rendben, biztosan nem lettem volna „parádéskocsis", mindig így hívtam magamat[1]. A műhelyből egyszerűen áttetettek községi sofőrnek. Édesanyám budiszavai születésű, Milánovics Ilonka. Ez volt valamennyire mentő ok az internáláskor. Mert valaki szólt, hogy akinek valami mondanivalója van, menjen be, oda, ahol volt ez a ... stáb. Az internáló stáb. És hát bement. Ott volt egy ... Poszlániknak [megbízott, biztos] hívták. Nem tudom a nevét, aki tudott magyarul. Anyu avval beszélt. Mert ő elkezdett szerbül, amennyire tudott. Mert anyu nem tanult meg szerbül rendesen. 28-ban került ő Zsablyára, akkor házasodtak össze. Akkor kezdett tanulni szerbül. Budiszaván

[1] A nyilatkozó ilyen egyszerű áthelyezéséhez tudni kell, hogy abban az időben a központosított helyi hatalom a Kommunista Párt helyi vezetőinek utasítására önkényesen rendelkezett az alkalmazottakkal. A községi autó sofőrje bizalmi állásnak számított, a nyilatkozót ide helyezése előtt „lekáderezték", és nem találtak kifogásolni valót a múltjában.

németül tudott valamennyire. Ott voltak németek, magyarok. Amikor bement oda, ott kérdezték, hogy ő kicsoda-micsoda, és ő mondta, hogy Milánovics Ilonka a lánykori neve, Gál Gyulának a felesége. Megkérdezték a stábot, hogy egyeznek-e, hogy mink maradjunk, vagy menjünk a többiekkel. Mindenki azon volt, hogy maradjunk, egy asszony meg egy férfi kivételével. Meghaltak már régen. Az egyik Ivan Čonkić volt, a másik meg Ljubica Tešin. Az előbbinek a fia itt volt inas, apa inasa. A szülei, az akkori szokások szerint, éppen általa, kalácsot küldtek hozzánk. Így maradtunk itt. Szerb ünnep volt, karácsony. És már állt a razzia.[Az 1942-es. – M.M.] Senki sem tudta, hogyan tudott a gyerek eljutni hozzánk, meg nem is láttuk, hanem csak észrevettük, hogy hozta a kalácsot. Hazafelé menet a csendőrök a községháza előtt elfogták és kivégezték. A szülei azt hányták föl nekünk, hogy miért nem tartottuk itt a fiút.

Emlékszik-e arra, amikor a partizánok megérkeztek?

Igen. Ebben a házban laktunk. Itt született apám is, én is. A magyarok ideje alatt ez volt a Gömbös Gyula utca, a házszám 50.

Amikor megérkeztek a partizánok, itthon voltunk mindannyian.

Apám nem. Mint magyar katona a légvédelmi osztagba besorozták, még valamikor negyvenkettőben. Itt volt Zsablyán katona. Volt ilyen, megfigyelőállomás. A repülőket nézték és jelentették, hogy erről-arra hova száll. Zomborban volt kiképzésen és utána állandó – huszonnégy órát szolgálat, huszonnégyet szabad. Leginkább magyar és német iparos emberek voltak ebben a szolgálatban. Előbb a Vásártéren, később a selyemgyár tetején, legutóbb meg … Építettek nekik egy … Volt egy domb, amire építettek egy kisebb épületet, meg a tetőre egy megfigyelőtornyot.

Egyenruhában voltak?

Egyenruhában. Honvéd egyenruhában. Amikor a háborúban a frontal vonultak vissza, a katonasággal neki is menni kellett. Linzben, Sankt Pöltenben került az angolok fogságába, de azok mindjárt másnap átadták őket a folyón, az Enns folyón át vissza az oroszoknak. Linzben volt egy ideig tolmács, mert tudott németül, magyarul, azután oroszul is valamennyit, mert az öregapám az orosz fronton veszett el, és öreganyámnak

volt joga orosz foglyokra, akik itt dolgoztak, mivel apámnak öt testvére volt. Azoktól, mint fiatal gyerek megtanult oroszul. Meg szerbül is beszélt, természetesen.

Mikor ért haza a fogságból?

Negyvenötben. Azt hiszem, a cséplés végén. Tehát augusztus vége lehetett már. Mert nekünk is volt cséplőgépünk, most is megvan még a fészerben. Azt tudom, hogy egy valakinek a traktorja nem éppen jól működött, és mindjárt oda elment, még egy pár napig csépölt is. Ott volt a traktornál.

Ez már későbbi történet. Ott tartottunk, hogy megérkeztek a partizánok. Hogyan élte ezt át?

Gyerek... Elmentünk oda, fölfelé, többen, gyerekek az utcából, sok gyerek volt hajdanában. Azt tudom, hogy föl volt akasztva ott egy ember. Ferenc, azt hiszem Fekete volt a neve, aki csak így oda lett kötve a karóhoz, a mellén, egy papíron ki volt írva: „Nem adta át a fegyvert."

Azon a napon, amikor megérkeztek a partizánok?

Azt nem tudom már, de mindenképpen a legelső napokon.

Maga látta is ezt az akasztott embert?

Láttam. Oda volt kötve a telefonkaróhoz. A földön ült, csak a nyakán oda volt kötve a karóhoz. A központban, a községháza előtt. (Bakos Pál mutat neki egy akkori fényképet a falu központjáról, ő meg mutatja:) Itt, ehhez a karóhoz!

Hogyan kommentálták odahaza ezt?

Nem emlékszem már. Lehet, hogy Anyu tudta is. Valószínűleg mondta is, hogy gyerekek, ne menjetek az utcára. Később hallottuk, hogy voltak a kivégzések. Pufogtak a puskák, meg erre, egyszer a gyerekekkel mentünk, s úgy, hogy a kövesúton láttunk vércsöppeket, meg agyrészeket. Azt! Igen!

Amikor az embereket szedték össze, járt bent a faluban?

Nem. Biztosan nem. [A felesége közbeszól: „Nem engedett Anyu téged sehova. Amikor én idejöttem férjhez, azóta tudom, hogy nem engedte. Meg nem is engedte arról, a múltról beszélni semmit se. Mert én idejöttem férjhez {Temerinből. – M. M.}, mindig kérdezgetik tőlem

odahaza, hogy volt, meg mint volt, meg itt is, hogy miért jöttél férjhez Zsablyára? Milyen a helyzet? De Anyu azt mondta, hogy ARRÓL BESZÉLNI **NEM SZABAD**. Mentünk Magyarországra vendégsígbe, meglátogattunk valami zsablyaiakat, de soha nem lett beszélve arról.]

Nem beszéltek, de maga azért látta a vért...

Egyszer láttam, de hogy kerültem oda? Gyerekek zavarócskáztunk, vagy hogy hogy esett...? Nem azért mentem oda, hogy lássam.

A családban tudták, hogy a község egyik-másik épületében fogva tartanak embereket és azokat végzik ki?

Ez valószínű. De mindenki magába vonult inkább. Nem nagyon mentünk egymáshoz. Mindamellett, hogy egyik nagynénim itt által lakott, a másik meg egy kicsit följebb. Annak a férje később ítélve is volt, tizennyolc évre. Volt Mitrovicán. Hogy tett-e valamit...? Amikor már ki is szabadult a börtönből, erről nem tett említést. Sem a fiával, sem senki mással nem beszélt erről.

A maguk családjából nem veszett el akkor senki?

Nem!

Hány család volt, akiket nem hajtottak ki?

Úgy tudom, hogy hat. A rokonságból senki más nem maradt itt. Csak mi.

Az egész Zsablyán csak hat magyar család maradt meg?!

Igen.

Tud-e közülük megnevezni valakit?

A Bálint János bácsi. A Bálint Lajosnak, aki Temerinben volt, annak az édesapja; a Kiss Pali bácsi; mi; valami Horváthék; meg azt hiszem a Tamás Jóskának... hogy kije volt? Meg vegyesházasságok maradtak, amelyekben mindannyian elszerbesedtek. Arra nem emlékszem, hogy mikor kit végeztek ki. Meg hányat. Nem nagyon mentünk ki az utcára. Nem tudtuk, hogy mikor lesz kivégzés, vagy volt kivégzés. Nem nagyon járkáltunk az utcán. Biztos, hogy ilyen okok miatt is.

Ismert, hogy mindenkit, aki valamilyen egyenruhát viselt, akár, még ha kisbíró is volt, azt keresték. A maga édesapjáról köztudott volt, hogy honvédként szolgál. Őt nem keresték?

De még akkor nem jött haza. Meg hát őneki nagyon nagy becsülete volt.

A szerbek előtt?

A szerbek előtt. Mert negyvenegyben, amikor bejöttek a magyarok, őt bírónak megválasztották. Az volt a negyvenkettes razziáig. November huszonkilencedikén gyomorfekélyről lett operálva, negyvenegyben, tehát negyvenkettő január hatodikán még gyöngélkedő volt. Leginkább nem ment még korán be az irodába. Hogy hogyan is, hányra is jártak? Meg nagyon hideg tél volt. Major Márton a fiát elküldte, mert a magyar katonák meg civilek, átellenben, abban a nagy házban, dr. Majinszki közjegyző – járási közjegyző – meg dr. Dimitrijevics, két sógor – két lánytestvér férje – azoknak a címtáblájukat feszegették le szuronnyal. Ezt az ablakon látva a fiát küldte a kerten körösztül, kérdezze meg a Tatát, hogy mi történik? A fiát, aki éntőlem idősebb. Három éve meghalt szegény. Akkor, erre föl a Tata gondolta már, hogy mi lehet. Az utcára ki akart menni, de nem engedték. Le volt zárva az utca, de hogy hogy', pontosan nem tudom. Állítólag ő is a kerteken ment át, és az iskolánál, a sarkon kiment, ahol a járőr, meg köztük civil is volt, akik megismerték, és bekísérték a községházáig, ahol Kelemen Fercsi ült az asztalnál. Mikor bement a Tata, akkor ez kivette a pisztolyt, az asztalra tette – de voltak ott csendőrtisztek is – és ez a Fercsi kérdezte, hogy: „Mit keresöl te itten? Minek jöttél te ide?" „Hát, hogy mi történik" meg satöbbi. Goromba szavakkal: „Nincs neked itt semmi dolgod! Mehetsz haza!" Elutasítva jött haza. Tovább nem is ment be. Szerbek jöttek tanácsért, mit csináljanak? Nem tudom: a férjük átúszta a Tiszát, a golyó elütötte, ő elfeküdt, élve maradt. Mert vannak egy négyen-öten is talán, akik átélték azt a kivégzést. Emlékszem, hogy jöttek a szerb asszonyok, feketében, meg mit tudom én. Ő csak kiállt a küszöbre, csókolták a lábát, meg minden ilyesmi... Segítsen, tanácsot adjon, satöbbi, satöbbi. Mert hát nagyon csúnyául csinálták a magyarok is. Mesélem ezt is, nem tudom, hogy ebbe a felvételbe belemegy ez is?

Meg kell ezt is mondani, mert ha nem, akkor úgy tűnik, hogy valamit el akarunk hallgatni.

A magyarok is, egész családokat is… Sőt, a pólyás babákat is…

Erre is emlékszik?

Csak meséből, mondásból tudom. Egy bácsi, a szomszéd tanyán egy esetben – közel volt a tanya – tisztán látta, mert fehér hó volt, ő mesélte, mert ő látta, hogy mit csináltak. Fényes nappal. Ő mesélt ilyesmit. Vagyis ezt az esetet.

Melyik esetet? Azt, hogy a pólyás babát kivégezték?

Igen. Mert ő ezt látta. Hát nem lehetett a két tanya egymástól ötvenszáz méternél távolabb. És látta, hogy az udvaron a kisbabát kivégezték. Nem tudom, már hogyan, de mesélte, hogy látta.

Tehát a szerb asszonyok jöttek ide az édesapjához...

Igen. Akiknek a hozzátartozójuk elveszett, vagy nem tudom én, hogy mi lett.

Még a razzia napjaiban jöttek?

Utána már, persze.

Az édesapja utána már nem is gyakorolta a bírói hatalmát?

Nem.

Lemondott, vagy leváltották?

Nem, hát egyszerűen kitették az irodából.

Értem, de hát utána azért…

Beteges volt, az operáció után gyöngélkedő, mert alig élte át az operációt. Látta a saját gyomrát, mert nem altathatták el, mert gyönge volt.

Mi lett azután ezzel a Kelemennel?

Fogalmam sincs.

Megvárta a partizánokat?

Nem tudom. Nem hiszem.

[Bakos Pál közbeszól: „A lányán bosszulták meg: Kelemen Teréz. Majd én megtudom, hogyan zajlott le!" – vállalta Bakos 2004. április 14-én.][2]

(Gál folytatja)

---

[2] Bakos Pál néhány nap múlva közölte: Palánkán élő, egykori zsablyai személyektől megtudta, hogy Kelemen Terust az apja helyett kivégezték, rajta is van az áldozatok listáján. Maga Kelemen Ferenc nem várta be a partizánokat, hanem a magyar hatóság-

Tudom, hogy még itt egy páran, akik ilyen... Részt vettek, akikre mondták, hogy nagyon csúnyául viselkedtek, azok elmentek. Sőt, hogy Magyarországon is ott voltak... Egyrül tudom, hogy állítólag a vonat alá vetette magát, már amikor körülfogták a falut. A magyar hatóságok őt keresték, és körülfogták a falut. Rajta kívül másokat is kerestek Magyarországon, és sokakat meg is fogtak, és felelősségre vonták őket. Neveket is tudok: Hollósi, Rasztik, Kelemen Lajos, Bálint József. Börtönre ítélték őket, súlyos börtönre. Egyiknek az öccsével, nem is túl régen, találkoztam, de erről nem tettünk említést.

Olyan emberekről van szó, akik a negyvenkettes razziában tevőlegesen részt vettek?

Igen!

Térjünk vissza negyvennégyre. Említette, hogy az édesapja nem volt itthon. Na de én tudom, hogy az ilyen embereket, akik egyenruhát viseltek, később is keresték. Magukhoz nem jöttek be partizánok érdeklődni iránta?

Biztos, hogy megkérdezték, hogy jelentkezett-e. De ahogyan hazaért, neki nem volt bántódása. Mert őneki itt nagyon nagy volt a becsülete. Hajdanában a szerbek azt mondták, hogy az ikonjuk mellett fogják tartani a képit. Meg hogy emlékművet emelnek neki, meg satöbbi.

Annak köszönhetően, ahogyan negyvenkettőben viselkedett?

Azért. Meg hát ő közismert ember volt, a magyar kultúrkört is ő szervezte.[3] Ő volt az Olvasókörnek az elnöke, meg mint műkedvelő is, meg mesterember is nagyon megbecsült volt. Emlékszem rá, hogy jöttek üdvözölni, hogy csakhogy hazaértél.

---

gal elmenekült Magyarországra. A család maradéka a többi zsablyai magyarral együtt a járeki lágerba került, majd miután onnan kiszabadult, szintén Magyarországra ment. Kelement a magyar hatóságok felelősségre vonták és megbüntették, az adatközlők azonban nem tudják, milyen büntetést szabtak ki rá.

[3] Zsablyán – a Bokréta szerint – 1927-ben alakult az olvasókör. Ebbe olvadt be 1929-ben, az addig szervezet nélkül, de meglehetős sikerrel szereplő műkedvelői gárda. Az olvasókörnek – 1940-es hivatalos magyar neve szerint: Zsabalyi Magyar Olvasókör – volt elnöke 1940-ben Gál Gyula. A könyv szerint ő kezdettől fogva részt vett a műkedvelő előadásokban is, mint szereplő.

Ez már, ugye, negyvenöt nyarán volt. De ...

Házkutatások voltak.

Mielőtt ő hazajött maguknál volt házkutatás?

Volt. Nálunk is meg mindenütt. Mikor bejöttek, akkor be kellett vinni minden magyarnak a rádiót. Bevittem, ráírtam tintaceruzával a hátára, hogy kié. Vissza is kaptuk. A malomtulajdonostól, mikor már tőle azt elvették, már ötvenkettőben, vagy mikor.

Addig ő használta.

Dehogy! Volt ott még...

Ki volt ez a malomtulajdonos?

Apity Pika, azt hiszem, de nem is tudom. Ez egy ismert... Többen voltak testvérek.

[Bakos Pál közbeszól: „Ő volt az, az egyik, aki a negyvenkettes razziában megszökött."]

Ő maga mondta, hogy menjen be hozzá a rádióért?

Tatával találkozott és közölte vele, hogy „Hallottad, Gyula, hogy mi történt velünk?" Hát hallotta.

Mire gondolt, hogy mi történt?

Hogy elvették a malmot. Úgy mondták, hogy mit lehet csinálni, hát ez a sors. S aztán, mielőtt elváltak, azt mondja: „Gyula! Gyere el a rádiódért. A te rádiód nálam van." Hogy mit szólt neki, nem tudom, de azután, mikor Anyunak elmesélte, hogy mit mondtak neki, akkor azt mondta, hogy semmiképpen ő nem megy el érte. De hát Anyu rajta volt, és nekem kellett elmennem a rádióért. Hivatalos helyen adtam le, és egy privát házból kaptam ki.

Amíg az embereket egyenként vitték el, nem féltek, hogy magukra is sor kerül?

Valahogy nyugodtak voltunk.

Hányan voltak testvérek?

Ketten. Volt egy öcsém, az negyvenben született és negyvennyolcban meghalt. Balesetben. A mi temetőnkben lett eltemetve.

Az a temető most már használaton kívül van. Az öccse ott van eltemetve. Mikor számolták fel azt a temetőt?

Ez fokozatosan történt. Fokról fokra el lett hanyagolva, a síremlékek egy része le lett döntögetve, meg el is lopva. A hatvanas években még Földvárról járt hozzánk misézni az ottani plébános. Az egyébként temerini születésű Pálinkás Sándor. Látta, hogy a kápolnát sem tudja karbantartani, hát eladta. Az pedig még olyan új volt, hogy teljesen el sem készült, de nagyon szép volt. Belülről freskók díszítették. A Bernhard kereskedőcsalád építtette 1939–1940-ben. Három gyermekük volt, egy fiú, meg két lány. A fiú a harmincas évek végén a verbászi német gimnáziumba járt. Leesett a vonatról, s a kerék mind a két lábát elvágta, meghalt. Akkor épült a kápolna, és az oltár alatt volt a kripta. Nem csak ennek a gimnazistának, hanem a családnak. De a kápolnát nagyon hamar kirabolták. Még ki sem hajtották innen a magyarokat, a fiú koporsóját már kidobták a kriptából.

Negyvenöt január végén innen minden magyarnak el kellett menni. Hogyan történt, hogy maguk maradtak?

Minket is jöttek... Reggel, hogy ... Szóval nem tudtunk róla. Mindent, amit tudtunk, magunkra vettünk, hogy ...

Kik jöttek szólni, hogy menni kell?

A szomszédból... volt megbízva valaki... Aki, hogy nem tudom én, jöjjön szólni, hogy hat-hét órára adjuk át a kulcsokat.

Este hat-hétre?

Nem, reggel.

Tehát hajnalban jöttek? Vagy előző nap?

Eljöttek talán hatkor? Virradt már. Nem emlékszem pontosan. Elég az hozzá, hogy egy ösmerős, itt a közelben. Hetedik-nyolcadik házból. Szerb ember.

Mit mondott?

Azt, hogy adjuk át a kulcsokat. Később megvette a szomszéd épületet.

Adják át, de hát mi lesz magukkal?

Meg hogy menjünk oda be a községházára.

Hogyan értették ezt maguk? Megértették belőle, hogy el kell menni?

Anyu valószínűleg megértette. Én nem tudtam, hogy miről van szó. Csak nekünk azt mondta, hogy gyerünk, pakoljuk, húzta ránk a cuccot.

Meg akkor idehaza sütöttük a kenyeret, és tudom, hogy nem volt kenyerünk se. Csak egy karkosárba beletett egy svarglit, egy-két kést, meg kanalat, meg - emlékszem rá –, egy tiszta türülgető ronggyal letakarta. Meg amit magunkra húztunk. Neki volt a ridikülje, amibe beletette a pénzt, meg volt ott aranyóra... Amit a bejáratnál csak kifordíttattak. Emlékszem rá, két szögre ki volt akasztva az asztal szélén egy zsák, és csak így belehúzták. Aztán bementünk a moziterembe. Ott voltunk két-három-négy óráig. Azután Anyu bement a stábba, ahogy mondtam, és minket meg valahogy így adtak ki abból a teremből. [Mutatja a kezével, hogy őt és az öccsét az emberek, egymás feje fölött adták kézről kézre.] Mert hát annyian be voltunk zsúfolva.

Mennyien?

Én nem tudom, mennyi magyar volt. Olyan kétezer.[4] Német kevesebb volt a faluban, olyan ezer öt-hatszáz. Magyarok valamivel többen.

Tehát a moziteremben annyi ember volt, amennyi csak befért.

Persze. Annyira tele volt... Különösen a bejárat.

[A felesége közbeszól: „Anyu mesélte, hogy bent hagyta a Gyulát, meg a kisöcsit, ő meg elment a kihallgatásra. És azt mondta, hogy amikor közölték vele, hogy mehet haza, úgy adogatták az emberek a gyerekeket egymás kezibe."]

Milyen volt a hangulat?

Az egyik sírt, meg... Siralmas volt, meg búsultak. Emlékszem egy idősebb német bácsira, az ott ült, jaj, azt mondja, miért nem hallgattunk a Gyulára. Mondogatta jópárszor, hogy nem hallgattunk a Gyulára. Mit kellett volna hallgatni meg nem hallgatni, nem tudom. Mindenesetre [apám] razziaellenes volt, az biztos. Előbb, valami fölszólalásban.

Amikor kiengedték onnan magukat, akkor visszakapták, amit az ajtóban elszedtek?

Nem kaptunk semmit se vissza. Sőt, mire hazaértünk már a lakás, a

---

[4] Mint a közölt táblázatokból látni, Zsablyának abban az időben körülbelül 1700 magyar lakosa volt. A partizánok a kilakoltatásig körülbelül félezer embert, főleg férfit végeztek ki. A többit ide zsúfolták a kiűzetés napján. Sőt, mint a szövegből kiderül, a németek egy részét is.

szekrények üresek voltak. A szomszédok – amikor mink még pakoltunk az indulás előtt – átjöttek hozzánk, sajnálkoztak rajtunk, hogy jaj, mi történik, mi lesz! Közben kinyitották ezt, azután kapcsoltunk – az ő udvarukra nyíló ablakon – a rajbert. [Mutatja: a szomszéd udvara felé nyíló kis ablakon a kallantyút.] Nem nyitották ki ezt a nagy ablakot, hanem csak kikallantyúzták. Erre később jöttünk rá. És amikor mi elmentünk, kívülről kinyitották az ablakot, bejöttek, kipakoltak. Csak átdobták a cuccot. Azután jó részét visszaadták, de sok mindent később is használtak.

Visszaadták maguktól, vagy kérték tőlük?

Hozták, ők vissza. Jöttek délután már.

Hány óra felé szabadultak?

Fényes nappal volt még. Fél egy? Kettő?

Jószág is volt?

Volt.

Azt is elvitték?

Azt nem. Csuda idő volt aznap. Fújt a szél, vitte a havat… nagyon hideg volt. Nem volt sok hó, de fújta nagyon a szél. Amikor mentünk el itthonról, mi gyerekek alig bírtunk [menni] a nagy zimankóban.

Amikor hazaértek, mit tudtak, mi lett a többiekkel?

Nem tudtunk mi semmit. Nem is mentünk ki a házból, nem tudom, talán egy hétig is. Ki sem mozdultunk. Idehaza sütöttük akkoriban a kenyeret.

Tehát amikor egy hét múlva, kimentek az utcára, akkor bizonyosodtak meg afelől, hogy a többiek nem jöttek haza?

Valószínű, hogy valaki jött mihozzánk, meg hát láttuk mi, hogy hordanak cuccot, kocsin… Az ablakon át láttuk. Mert hát által laktak a nagynénik, meg volt ott német ház, amit kipakoltak. Voltak, akik itt maradtak németek, magyarok, mert vegyesházasságban voltak.

Amikor már kicsit fölengedett a félelem, és kezdtek járni a faluba, találkoztak másik itt maradt magyarokkal? Magának akadt-e magyar pajtása?

Nem. Elkezdtem mindjárt iskolába járni, szerbbe. Nem találkoztam

velük… János bácsi családjában – Bálint János – tőlem idősebb gyerekek voltak ott. Meg ők tanyán laktak. Kissék is. Őket csak később ismertem meg.

Egy falu történetében ez szörnyű dolog volt. A negyvenkettes meg a negyvennégy-negyvenötös vérengzés is. Az iskolában, maguk gyerekek, egymás között, bármilyen módon, szóba hozták-e valaha is, hogy mi történt negyvenkettőben vagy negyvennégyben?

Igaz, nagyon fiatalok voltunk… Hazudnék, ha azt mondanám, hogy egyáltalán egyszer is lett volna valamilyen bántódásom nemzeti alapon. Soha! Volt itt olyan – szerb –, akinek kivégezték apját, anyját, nem tudom, ő hogy' maradt meg, de erről sem tettünk említést.

A maga rokonságából is lettek internálva?

Mindenki, rajtunk kívül. Apám testvére, a nagybácsim, például.

Hogyan hívták a nagybátyját?

Gál József.

Családja is volt?

Igen.

Mi történt vele?

Internálva lett a többiekkel. Tulajdonképpen a munkaképes férfiakat, akik megmaradtak, azokat különválasztották és nem Járekra vitték, hanem tovább, munkára. Én azokról tudok, akik éppen ezzel a nagybácsimmal lettek elhajtva. Őket Csortanovcira[5] vitték, az alagutat pucolni. Azután itt nekünk által, Ilona néninek a férje, Kutri Ferenc. Az is itt maradt. Azt hiszem, ő községi pénztárnok is volt. Kereskedő volt egyébként. Ő is megmaradt.

Említett máskor egy Kalapos Mihály nevű embert, akit agyonvertek, amikor hazajött a katonaságból.

Emlékszem rá, mert korábban járt hozzánk. Azt hiszem, a német könyvben van is fényképe. Az iparosok valamit csináltak éppen. A Vásártért kerítették be. S ott van a fényképen. Vasakat egyenesítettek. Amikor hazajött, megverték nagyon. Agyonverték.

---

[5] Az Újvidék-Belgrád közötti vasúti pálya Čortanovci helység közelében néhány száz méter hosszan alagúton át halad. A háború végén ki kellett takarítani.

Katonaruhában jött?

Azt hiszem, igen.

Ez, hogy őtet agyonverték, amint hazajött, ez kivétel, vagy többekkel is megtörtént ilyen?

Valószínű, hogy megesett.

Hova temették? Mondjuk, őt?

Nem tudom.

Amikor a nagy tömegeket végezték ki, tudták-e, hova viszik a tetemüket?

Hallottuk csak, hogy a temetőbe.

Gyerekként nem ment oda, kíváncsiságból?

Nem.

Mikor ment ki a temetőbe?

Negyvennyolcban kimentem, amikor az öcsémet temettük el.

Emlékszik-e arra, hogy valamikor is mutatták, hogy na, itt vannak a kivégzettek eltemetve?

Már később. Évekkel utána. Kimentem a temetőbe, az öcsém sírjához, és valaki biztosan mondta, mert én nem tudtam, nem is vettem észre, mint gyerek. A kapunál volt egy csekély mélyedés, meg később mondták, nem tudom, kicsoda, hogy azt a Kutri Jocit, meg a Bögre Misának híttuk, de nem tudom, mi volt a rendes neve. Horváth, ha nem tévedek. Ők külön-külön voltak, már később kivégezve és oda lettek temetve. Az a közös sír, az egyik így van, a másik meg körösztben.

A maradék magyarok közül vitt-e oda valaki valaha is virágot, a közös sírokra?

Egy évben láttam, de már később, elhervadt virágot. Akik itthon maradtak, azoknak talán nem is volt ott hozzátartozójuk. Bálint János bácsinak a testvérit, Bálind Gyurát, azt kivégezték. Pálinkafőzdéje volt. A testvére biztosan nem ment ki a temetőbe.

Ennek a fia volt az a Lajos, aki Temerinben a Népegyetem igazgatója volt. Ő sokszor emlegette mámoros állapotban, hogy elvezet az apjához, aki sokat tud mind a két vérengzésről, de nem mertem vállalni, mert ő mégis egy politikus volt.

Az édesapja az egy nagyon intelligens parasztember volt. A másik fia, a Béla, az is. Lajos is, csak ő eléggé ivott később. SKOJ-tag[6] is volt. A bátyja meg apám is ezüstkalászos gazda volt.

Amikor történtek ezek a magyarellenes dolgok, kik voltak azok, akik itt intézkedtek?

Danilo Kekity volt a járási párttitkár.[7] Hallottam, hogy ő volt a fő iniciátora [kezdeményezője] az internálásnak a tartományi pártvezetőségnél. Ezt véletlenül hallottam, a palánkai Alimpity[8] szájából, amikor vittem.

Amíg maga vezette az autót, ezt hallotta tőle?

Csurogon volt valami ünnepség, és ő mesélte az autóban másoknak. Nem tudta ő, hogy én ki vagyok vagy mi vagyok. Mert azt is mesélte, hogy miért volt az, hogy az a német gyerek, akivel közösen nőttek föl, tőszomszédok voltak, hogy hát most az miért nem jöhet be hozzá, ha az eljön Palánkára. Erről jött ez ki. De én meg úgy voltam, hogy azért vagyok fizetve, hogy hallgassak. Ha ilyet hallok. De én amúgy nem voltam soha párttag, még szakszervezeti tag sem, ami akkor derült ki, amikor egy alkalommal segélycsomagot osztottak, és én nem kaphattam többé, amikor ez kiderült. Meg utaztam vasúton, és vettem a szakszervezeti kedvezményt, de a kalauz megbüntetett, mert nem volt tagsági könyvem. Még sofőrvizsgám sem volt. De erre is, meg arra is, hogy nem vagyok a párt-

---

[6] SKOJ: Savez komunističke omladine Jugoslavije – Jugoszláv Kommunista Ifjúsági Szövetség.

[7] Danilo Kekićről az Okružni komiteti KPJ za Vojvodinu 1944–1945 (A JKP vajdasági kerületi bizottságai) c. dokumentumkötet (Građa za istoriju Vojvodine, 11. knjiga, Novi Sad – Sremski Karlovci, 1978.) rövid életrajzot tartalmaz: „Született 1918-ban Csurogon. Szerb. Vasúti munkás. A pártba 1929-ben lett felvéve a csurogi helyi szervezetbe. A helyi pártsejt irodájának volt tagja 1940–1942-ben. 1942 augusztusától 1943 szeptemberéig tagja volt a zsablyai járás SKP-nek [a kötet nem oldja fel a rövidítést, talán: Sreski komitet partije – a Párt járási bizottsága.], amikor büntetésből leváltották. 1943 szeptemberétől 1944 márciusáig tagja a csurogi SB-nek [?], 1944 márciusától 1944 októberéig a zsablyai pártbizottság titkára, jelenleg, mint a párt kerületi bizottságának tagja a becsei járással van kapcsolatban, de bejárja a többi járást is."

[8] Dušan Alimpić a háború vége felé Palánka kommunista párttitkára, később tartományi belügyi főnök, majd tartományi belügyi titkár. Több fedőneve is volt: Vlada, Griša stb.

nak a tagja, az, aki a remontból [szerelőműhely] áthelyezett, azt mondta, hogy ez az ő dolguk. Most sem vagyok még a nyugdíjas egyesületben sem.

...

Volt itt még valami a csurogi kisbírókról. Maga írt róluk, hogy mind kivégezték őket.[9] Egyik kisbírónak a fia Szenttamáson volt, szintén sofőr, Karcsi. A hetvenes években találkoztunk. Az apja, mint csurogi kisbíró meg lett bízva a magyarok ideje alatt, hogy kísérje ki az állomásra Nikovitzot, aki közjegyző lett, Magyarországról lett Csurogra kirendelve, és hogy kísérje ki az állomásra, mivel Csurogon az utolsó háztól az állomásig talán van egy kilométer is, és hogy útközben intézze el. Ez a Nikovitz itt született ebben a házban, nyolcan voltak fiútestvérek.

Ki bízta meg a kisbírót, hogy likvidálja Nikovitzot?

Az itteni magyar hatóság. Szóval ez még a magyar időben történt. Azután ítélkeztek fölötte [a kisbíró fölött – a szerk.] Magyarországon, talán a hetvenes években. Beidézte ezt a Nikovitzot, aki akkor már nagybeteg volt, úgy vitték be hordágyon a bíróságra. Ez itt történt a határon túl, nem jut eszembe, melyik városban, Tompa mellett. Ott laktak. Egyik testvére tanító volt. [Nikovitz] Vállalta, hogy betegen is elvigyék tanúnak. Ott elmondta, hogy ez így igaz, megmentette az életét. Így hát nagyon sokat segített a Nikovitz rajta. Ez tehát az egyik kisbírónak a sorsa, akit csak nem végeztek ki Csurogon.

Tudomásom szerint hatot végeztek ki, egyet még a magyarok ideje alatt, nyáron. Mert ott Csurogon és itt Zsablyán nagyon erős volt a partizán mozgalom.

Szerintem a mozgalom inkább Csurogról indult ki. De volt itt is. A fiatalok között, akik nem akartak elmenni honvédnak. Itt volt például a Csonkity Rajkó. Itt tanult, itt volt inas.

---

[9] E sorok írója több forrásból értesülvén több helyen megírta, hogy a csurogi hat kisbírót a partizánok mind kivégezték. A legmegrendítőbb történetet – talán az életben hallott leginkább megrendítőt – az ausztráliai Brisbane városában közölte az egyik kivégzett kisbíró, György András fia, Sándor. Megtalálható a Hiányzunk egymásnak c. kötetben az Egy kártyázó c. riportban. – M.M. megj.

Az édesapjánál?

Igen. Dolgozott is a cséplésben. Jó gyerek volt. Úgy tudjuk, hogy kiment a Rétbe, nem akart elmenni katonának. Nem volt ő valamennyire sem kommunista vagy baloldali, mert hogy akkoriban nem is nagyon emlegették a kommunistákat, hanem csetnikek voltak. Mikor megsebesítették őtet ... Mert Molnár Gyulát[10] agyonlőtték, meghalt. Amikor a Čonkićot behozták a községházára, a Tatáért jöttek este, negyvenkettőben, ugye. Eljött a kisbíró, hogy menjen a községházára, hívatják. Bement, és látta, hogy ez a kettő ott feküdt. A Rajkó még élt, tüdőlövése volt neki. A Tata mindjárt kérdezte, hogy Rajko, én tanítottalak erre? Mert hát tartott ő is, hogy valami összeköttetést keresnek, vagy a Tata tud valamit. És hát ezt kérdezte. Szerbül kérdezte. Ő meg azt felelte, hogy mester úr, nem. Aztán meghalt ott ő is. A Gyulát meg már holtan vitték be.

Merre volt az a tanya, ahol a csendőröket lelőtték?

Volt valami Pusztai tanya, én nem voltam ott soha. Csodálom. A diákokat vitték oda kirándulásra, menetelésre.[11] Nem csak egy helyen volt ilyen. A Bábót[12] azt a faluban sebesítették meg. Elfogták, azután el is ítélték. Azt sem tudom, hogy ki lett-e végezve. De hát ő olyan sehonnai ember volt. Aztán erről kapta az iskola a nevét. A malom is. Néphőssé lett avatva.

---

[10] Molnár Gyula a JKP zsablyai járási bizottságának tagja, a sajkási partizánosztag politikai biztosa az 1942-es zsablyai razzia idején. Elesett 1942. január 14-én abban a tűzharcban, amely a zsablyai rétben robbant ki a magyar csendőrök és a magyar honvédek megtámadása után, az év első napjaiban. Az említett Rajko Čonkić az ő egységében szolgált, szintén tűzharcban kapott halálos sebet.

[11] Úgy kell ezt érteni, hogy a titói korban a zsablyai és a környékbeli iskolák diákjait vitték az említett Pusztai-féle tanyára, s volt rá eset, hogy partizánmenetelésnek nevezett, a bevetésre induló partizánok vonulását utánzó módon mentek a helyszínre, ahol az osztályfőnökök és a történelemtanárok a partizánok hőstetteiről tartottak történelemórát. Hasonló tapasztalataink szerint biztosra vehető, hogy igen egyoldalúan és elfogultan idézték fel a történteket, sőt hamisan is.

[12] Teljes nevén: Stevan Divnin Baba, az említett partizánosztag parancsnoka. A fegyveres összacsapást és a razziát túlélte, de lábai elfagytak, és súlyos fagysebeit ápolgatva bujdosott. Megháborodott. Még abban az évben, október 22-én a csendőrök ismét elfogták. Újvidékre szállították, s vagy útközben, vagy közvetlenül megérkezése után belehalt sebeibe.

Jóval később, a razziák után volt Zsablyán még egy kivégzés, amikor Újvidéken bíróságilag elítélték azokat, akiket a negyvenkettes razzia miatt vontak felelősségre. Mit tud erről a kivégzésről?

Igen, volt itt valami Kőröshalmi, Hegyeshalmi…

Feketehalmy. [Feketahalmy-Czeydner Ferenc]

Feketehalmy. Őtet itt akasztották föl a Vásártéren. Minket, diákokat oda kivezettek, úgy hogy én aztat láttam.

Mit tud erről fölidézni?

Körülvezették ott a gyerekek előtt, meg oda kitódult a fél Zsablya. Körülvezették, köpködték, aztán fölakasztották. De állítólag neki ezüstgégéje volt, és ezért nem halt meg mindjárt. Az orvosnő fölment egy létrán, és meghallgatta a szívverését, megállapította, hogy nem halt meg. És azután még megrángatták. Állítólag volt itt egy élve maradt zsidó, nem emlékszem már biztosan. Később, mintha ezt hallottam volna. Megrántották a lábát, hogy megszakadjon a csigolyája.

Az évnek milyen szakában volt ez?

Esetleg ősz.

Sokan voltak?

Persze. Katonai teherkocsival, azt hiszem dzsémsszel[13], teherkocsival hozták. Meg az akasztófa is benne volt a teherkocsiban. Azt csak úgy leemelték, rögzítették.

Nem volt valami beszéd is?

Valamit biztosan mondtak, de nem emlékszem, mit.

Ő nem szólt semmit?

Nem.

Több kocsival jöttek?

Csak az az egy volt. A Vásártéren történt ez, azután minket hazavezettek. Azt sem tudom, hol lett eltemetve. Talán föltették a kamionra és elvitték.

---

[13] Az amerikai hadsereg számára a Generál Motors által gyártott teherjárműveket csak „GM-s"-nek [dzsémsz] nevezték. Tito hadserege meglehetősen sok ilyen járművet kapott a háború végén. Még a hatvanas években is használatban voltak.

Amikor szétengedték a zsablyai magyarokat a lágerből, volt-e, aki, a tilalom ellenére is haza mert jönni?

Esetleg látogatóba. Úgy, hogy senki ne tudja, esetleg végig is ment a falun. Egyik nagybácsim, az jött. Hogy pontosan mennyi időre rá? Meg a nagynénim. Jöttek hozzánk, voltak egy napig, vagy többet is. A nagybátyám az előbb Palánkán volt letelepedve, azután Földváron, Gyöngyszigeten, Doroszlón, Ratkovón (Paripás), azután lent Mavrovón[14], az erőművet építette és Szkopjéban lett eltemetve. [A felesége közbeszól: „Szegény! Mindig jött haza, és mindig tele volt papírokkal, kereste, hogy visszaszerezze a vagyonát. Mindenhova folyamodott.] Titóhoz is elment. De nem volt szabad neki említenie, hogy ez hogy volt. Itt egyszer már majdnem lecsukták. Mert azt mondta, hogy ő internálva volt, és ezért keresi a vagyonát.

Melyik nagybátyja volt ez?

József, Gál József.

Mi volt a szakmája?

Szintén lakatos. Cséplőgép-tulajdonos, darálós. Édesapám testvéröccse.

Mikor halt meg?

Nyolcvanban. Volt földje, háza is, meg a cséplőgépe szintén megvan még. A háza ugyanúgy áll, nem lett adaptálva. [A feleség közbeszól: „Ő Mavrovón főturbina-kezelő volt. Gosztiváron élt, és szeretett volna hazajönni meghalni. Mi odamentünk nászútra 1962-ben. Megbetegedett, és írta a felesége, Ágnes, hogy engedjük az anyja mellé temetni. Elhozzák Gosztivárról, mert az a kívánsága. A végén meghalt az ángyi előbb, a nagybácsi megmaradt, a gyerekeik beadták Szkopjéba az aggok házába, és ott halt meg. Nem hozhattuk Zsablyára. Mert amikor nősült, nem szerették, kit vesz el, állítólag nem hallgatott az anyjára. És nekem mindig mondta, hogy köll hallgatni az embernek az anyjára. Ezért akarta, hogy az anyja mellé temessük. Sajnos, nem lehetett. Siralmas volt! Minden

[14] A mai Macedónia területén, az albán határtól nem messze épült a titói Jugoszlávia egyik első nagy vízierőműve az ötvenes évek derekán, az erre a célra kiképzett mesterséges tavon, amit a közeli Mavrovo helységről neveztek el.

évben jött látogatóba. Szerette Gyuszit meg anyósomat. Ugye, a testvére özvegyét. Nagy bánata volt. Mert operálva volt, de előbb paralízisben meghalt egy kislánya. Mert anyósomat, amikor megözvegyült, mindenki elítélte, hogy mit keres Zsablyán. Mert hogy budiszavai volt. De anyósom azt mondta, ő ide tartozik. Pedig nem is tanult meg jól szerbül. S amikor Gyuszi katona volt, nem ment soha senkihez, csak éppen elment újságért. Mert ez az egyetlen fia volt, nagyon szerette, és ő özvegyen nevelte föl. A Józsi bátya minden évben eljött, és körüljárta a cséplőgépet, mert hogy neki is volt. Mindig vissza akarta kapni, ami az övé volt. Az ő anyja is fölnevelte özvegyen a gyerekeket. Aki tizennégyben megözvegyült és fölnevelt öt gyereket. Ő vette nekik a cséplőgépet."]

Gál József bizonylata a kollektív bűnösségről

Prepis

Mesni narodni odbor
Žabalj
Br. 6425 1946 god.

Uverenje

Potpisani ovim zvanično uveravamo, da je Gal (Jožefa) Jožef, rođen u Žablju 3. februara 1907 godine, oženjen, otac troje dece, po zanimanju mašin-bravar, po narodnosti Mađar, interniran je iz svog mesta januara 1945 godine sa svojom porodicom u civilni logor Bački Jarak, sa svim ostalim Mađarima i nemcima, koji su kolektivno odgovarali za počinjene zločine u januaru 1942 godine za vreme okupacije.

Za imenovanog nije bila ni jedna prijava za izvršeno neko delo niti se na ispitivanju utvrđeno da je imao u raciji učestvo, ali je sa ostalim kolektivno interniran i imovina po čl. 28 konfiskovana.

Ovo se uverenje izdaje imenovanom za ličnu upotrebu.

Taksa po članu 27. Zakona o taksama na molbi i na uverenju prilepljena i poništena.

Smrt fašizmu – Sloboda narodu

U Žablju, 12. avgusta 1946. godine.

Sekretar
Radomir Kasćarić(?) s.r.

M.P.

Predsedik
Slavko Ilić s.r.

Az előző szerb szöveg[1] magyar fordítása:

Másolat

„Helyi Népbizottság[2]
Zsablya
1946 ügyszám: 6425

Bizonylat

Alulírottak ezennel hivatalosan tanúsítjuk, hogy Gál (József fia) József, ki született Zsablyán 1907. február 3-án, nős, három gyermek atyja, foglalkozása géplakatos, nemzetisége magyar, lakóhelyéről internálva lett családjával Járek polgári táborba az összes többi magyarral és némettel, akik kollektivan feleltek az 1942 januárjában, a megszállás alatt elkövetett bűncselekményekért.

Nevezett ellen nem volt egyetlen feljelentés sem semmiféle cselekmény miatt, a vizsgálaton sem lett megállapítva, hogy a razziában részt vett volna, de a többiekkel kollektívan internálták és a 28. szakasz értelmében a vagyonát elkobozták.

Ezt a Bizonylatot nevezett személyes kérelmére adjuk ki.

Az illetékről szóló törvény 27. szakasza értelmében az illetékbélyeg a kérvényre és a bizonylatra lett ragasztva és meg lett semmisítve.

Halál a fasizmusra – Szabadság a népnek[3]

Zsablyán, 1946. augusztus 12-én.

Titkár — P.H. — Elnök

Radomir Kasćarić? s.k. — Slavko Ilić s.k."

---

[1] Az okmány fénymásolatban áll rendelkezésre. A másolás miatt az olvasás nehézkes, ám az esetleges betűhiba miatti értelemváltozás semmiképpen nem olyan méretű, hogy az okmány alapértelmén is változtatna. A szöveg alján a cirill betűs bélyegzőből egyértelmű, hogy az eredeti okmány másolatáról van szó, amelyet a macedóniai Gosztivár község hivatalos szerve hitelesített, valószínűleg 1973. május 23-án. Az okmány felső jobb sarkában látható megjegyzés is ezt igazolja. Nevezett személy – mint Gál Gyula nyilatkozatában olvashatjuk – ott lakott.

[2] Helyi hatóság

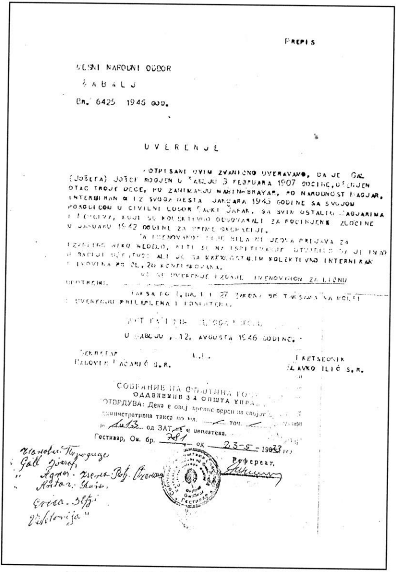

PREPIS

MESNI NARODNI ODBOR

ŽABALJ

Br. 6425 1946 god.

UVERENJE

Potpisani ovim zvanično uveravamo, da je Gal (Jožefa) Jožef rodjen u Žablju 3 februara 1907 godine, oženjen otac troje dece, po zanimanju mašin-bravar, po narodnost Madjar, interniran iz svoga mesta januara 1945 godine sa svojom porodicom u civilni logor Bački Jarak. Sa svim ostalim Madjarima i [illegible], koji su kolektivno odgovarali za počinjene zločine u januaru 1942 godine za vreme okupacije.

Za imenovanog nije bila ni jedna prijava za izvršeno neko nedelo, niti su na ispitivanje utvrdili da je imao u racijoj učešća, ali je sa ostalim kolektivno interniran i imovina po čl. 26 konfiskovana.

Ovo se uverenje izdaje imenovanom za ličnu upotrebu.

Taksa po t. br. 1 i 27 zakona o taksama na molbi i uverenju prilepljena i poništena.

Smrt fašizmu – Sloboda narodu.

U Žablju, 12. avgusta 1946 godine.

Sekretar
Radovan Lazarić s.r.

M.P.

Pretsednik
Slavko Ilić s.r.

СОБРАНИЕ НА ОПШТИНА ГОСТИВАР
ОДДЕЛЕНИЕ ЗА ОПШТА УПРАВА
ПОТВРДУВА: Дека е овој препис верен на оригиналот
Административна такса по тар. бр. [illegible] точ. [illegible]
од ЗАТ не е уплатена.
Гостивар, Ов. бр. 781 од 23-5-1973 год.
Референт,

Članovi porodice:
Gall Józsof,
" Agnes. žena Roz. Ozenay
" Antal. Sin,
Erica. Sestra
Viktorija"

„...akik kollektívan feleltek..." Gál József bizonylata vétlenségéről

A hitelesített okmányra, cirill és latin betűkkel vegyesen, magyar és szerb szavakkal, illetve nevekkel, kézzel még az alábbi van írva:

„Članovi porodice (Családtagok) Gáll József, žena (felesége) Ágnes rođ. (szül.) Očenaš, Antal sin (fia), Evica kći (leánya), Viktorija kći (leánya)."

Az okmány – a zsablyai magyarság megritkítására és a vérengzést követő szenvedéseire vonatkozó dokumentumok hiánya miatt – rendkívül fontos. Bizonyíték arra, hogy a magyarokat és a németeket kollektív, nemzetiségi alapon büntették, vagyonukat elkobozták, internálták. Ezt a községi felelős tisztviselők igazolják, valamint azt is, hogy a büntetést olyan személyekre is kiszabták, akikre még csak feljelentés sem érkezett a helyi hatósághoz. Egyben bizonyítéka annak is, hogy a zsablyai magyarság meghurcolásában milyen fontosnak bizonyultak a helybeli szerb lakosok indokolt vagy indokolatlan feljelentései.

---

[3] A kor kötelező jelmondata.

A FALU UTOLSÓ MAGYAR PAPJA

A FALUNAK 1944 ősze óta nincsen magyar papja. A temploma még áll ugyan, belseje ugyancsak roggyant állapotban van, szobrai és egyéb díszei javarészt csonkák, vagy már nincsenek is meg. Az Istennek ebben az elhagyatott házában csak igen ritkán, kéthetente hangzik el a misekezdő mondat: Az Atyának, a Fiúnak és a Szentlélek Istennek nevében. Horvátul. Titelről jár oda misézni Franjo Lulić, az ottani plébános, aki ugyan tud valamelyest magyarul, de zsablyai híveinek többsége nem, inkább horvátul vagy szerbül beszélnek. A horvátok lélekszáma 2002-ben számbelileg is meghaladta a magyarokét: 88-an voltak.

Kertész József plébánost, az utolsó zsablyai katolikus papot sokan elmarasztalták, mert elhagyta állomáshelyét, amikor a magyar hatóság kivonult a Délvidékről. Érseke, a Kalocsán székelő Grősz József azokban a vészterhes napokban felszólította papjait, hogy ne hagyják el a nyájukat.[1] A maradók közül az új hatalom fegyveresei kivégeztek szinte minden magyar papot a Tisza jobb parti bácskai helységeiben: Csurog, Óbecse, Péterréve, Mohol, Tóthfalu, Martonos, Horgos plébánosai így váltak mártírrá. A mozsori Köves István plébános elmenekült, Jánoshalmán próbált elrejtőzködni, de Mozsor környéki ellenségei felkutatták, visszavitték a faluba és ismeretlen körülmények között kivégezték. Egyes állítások szerint rostélyon elevenen megsütötték.[2] Kertész József elmenekült,

---

[1] A helyben maradásra vonatkozó érseki utasításról kézzel írott kurta bejegyzés található az újvidéki Mária Neve Plébánia Historia Domusában.

[2] Cseres Tibor említi a Vérbosszú a Bácskában c. könyvében a máglyahalált. Ő igen rossz színben, kapzsi természetű, vétkes embernek mutatja be Köves plébánost. Vele szemben személyes ismerői csupán különc embernek ismerték. A Cseres által említett

és az érsek közelében próbált meghúzódni, amit ez utóbbi rossz néven vett. Mint a naplójában olvashatjuk, az érseknek kifejti véleményét:

„... mindig hangoztattam és az utóbbi időben annyiszor tapasztaltam, ti. hogy az Isten hívó szózata elől nem lehet elmenekülni. A különbség csak az, hogy ha egy papot működése helyén és kötelessége teljesítése közben szólít az Úr, emlékét megbecsülés övezi, ha pedig a rábízottakat a veszély órájában elhagyja és csak saját mulandó élete megmentésére gondol, béresnek járó megvetés az osztályrésze. Az örök Főpásztor adjon erőt nekem is és minden papnak, hogy a jó pásztor hűségével és odaadásával álljunk a nyájunk mellett ezekben a nehéz időkben."[3]

Kertész Józsefnek nem adatott meg, hogy hívei mellett kitartson. Ő egy ilyen megpróbáltatáson már átesett az első világháború idején. A kalocsai levéltárban talált dokumentumaiból tudhatjuk, hogy 1914-től 1918-ig tábori papként szolgált. Nem sokkal a magyar honvédség délvidéki bevonulása után az alábbi levéllel fordult a kalocsai egyházi főhatósághoz:

„Róm. Kat. Plébánia Hivatal, Zsablya
Sz. 209/1941, 1941. jún. 28.

Tárgy: Tábori lelkészi jelentés.
Főtisztelendő Érseki Hatóság
Kalocsa.

'Beograd-Subotica' nyomástól felszabadulva, édes anyaországunkhoz ismét visszakerülve, annyi év után most van alkalmam jelentést tenni tábori lelkészi működésemről a harctéren és az orosz hadifogságban az 1914–1918. háborúban.

Homonay János, irgalmas-rendű pap kivételével én voltam az egyedüli, aki Magyarországból orosz fogságban volt, sőt 3 évi ottlétem

---

bűnök kérdésében jóval árnyaltabban ábrázolja Köves plébánost paptársa, a szabadkai Ehmann Imre, aki a hatvanas években a környéken szolgált, és sok olyan emberrel beszélt, akik személyesen ismerték. Az Ehmann által közöltek megtalálhatók a Rémuralom a Délvidéken c. könyv 186–189. oldalain.

3 In.: Grősz érsek naplója, 26. o

alatt sok bolyongásom közepette egyáltalában hadifogoly pappal más keresztény vallásúak részéről sem találkoztam.

Szívesen bocsájtanám díjtalanul e napló közlését a Kalocsai Néplap rendelkezésére.

Alázatos szolgálattal Kertész József plébános."

A levélen megtalálhatók az érseki hivatal hivatalos tudomásulvételt jelentő adatai és az alábbi megjegyzés: „A Kalocsai Néplapban való esetleges felhasználás végett kiadom T. Iványi Endre karkáplán, főmunkatárs úrnak. Kalocsa, 1941. júl. 3.

Zichy Gyula érsek"

Majd kissé alább még ez a megjegyzés:

„A kézirat ottmaradt a Kalocsai Néplap irattárában megőrzés végett. 1941. XI. 5. Dr. ZGY"

Kertész plébános, miután 1944 őszén elhagyta faluját, soha nem térhetett haza. Kalocsa környékén hányódott, egyik faluból a másikba helyezgették, ahol éppen nagy szükség volt papra, de sehova sem helyezték állandó, de még csak huzamos jelleggel sem. 1948 decemberében, betegségére való hivatkozással kérte nyugdíjaztatását az érsekétől, amit 1949. január elsejei hatállyal meg is kapott. Nem sok öröme telt benne, mert már január 27-én meghalt.

Zsablyai működése alatt nem lehetett szegény, egy odavetett megjegyzésből tudható, hogy plébániájának harminc hold földje volt.

A kalocsai levéltárban talált dokumentumaiból nem tudni, mikor és hol született. A kalocsa-bácsi főegyházmegye történeti sematizmusa 1777–1923 c. kötetben mindössze arról találni adatokat róla, hogy hol szolgált: 1910-ben Gomboson, 1911–1913-ban Bezdánban, 1914-ben Bácsföldváron káplán, 1915-ben a tábori lelkészek között tartják nyilván, majd ismét káplánkodik: 1919-ben Kerényben – Kljajićevo –, 1921-ben Óbecsén a külvárosi templomban, 1923-ban pedig Apatinban.

Abból ítélve, hogy az első világháborúban tábori pap volt, hogy erről naplót vezetett, hogy a honvédek bevonulását felszabadításként élte át és annak nevezte, bizonyos, hogy magyar érzelmű volt, s ezt nem rejtette véka alá, legalábbis akkor, amikor úgy érezte, hogy nyilvánosan meg-

vallhatja. Ebből pedig az is következik, hogy a háború alatti zsablyai szolgálata alatt is ezt tette, kétségtelen tehát, hogy ha el akarta kerülni azt a papi sorsot, amit a fentebb említett helységek papjaira kiszabott a Legfőbb Pásztoruk, akkor el kellett menekülnie.

Az vesse rá az első követ, aki helyében mást tett volna.

BIZONYTALANSÁGBAN

Gusztos András

A KIVÉGZÉSEK utáni időszakban – gyakorlatilag a január végén történt kitelepítésig, a még megmaradt zsablyai magyarok teljes bizonytalanságban éltek. A felnőtt férfiak nagy részét kivégezték, a megmaradottak egy része „önkéntesen" a Petőfi brigádba vonult. Otthonaikban főleg az asszonyok, a gyerekek és az idősek maradtak. A visszaemlékezők azt mondják, sejtették, hogy történni fog valami velük, és különösen azok vették ezt biztosra, akiknek hozzátartozóját – miután háborús bűnösnek nyilvánították – kivégezték. Mivel a csurogiak kitelepítése egy héttel megelőzte a zsablyaiakét, az utóbbi községben is egyre többen döbbentek rá, hogy mi vár rájuk. Amennyire lehetett, erre készülni is kezdtek. Például, úgy, hogy a szülők zsákvászonból hátizsákokat varrtak a kicsiknek, ebbe ruhákat csomagoltak, paplant, párnát és élelmet is készítettek.

Január 28-án, vasárnap délután diáktársaság korcsolyázott a befagyott Kopón. Mintha békés, gondtalan élet zajlott volna a faluban. Pedig aznap újabb fegyveresek, partizánok és partizántisztek, érkeztek a faluba, állítólag Hercegszőlősről. Ezek a partizántisztek mondták el, hogy január 29-én ki lesznek hajtva azok, akiknek a családtagjai ki lettek végezve. Másnap reggel azonban kiderült, hogy a megtorlás sokkal nagyobb méretű lesz, Zsablya teljes magyarságát kihajtják[1] a faluból. A szomszédok már hajnali öt órakor riasztották egymást, hogy készülődjenek és csomagolják, amit tudnak, mert nagyon gyorsan el kell hagyniuk házukat.

---

[1] A helybeli magyarok szóhasználata a kitelepítésre.

Guszton Ferenc és Hagymási Mária esküvői képe 1930-ból

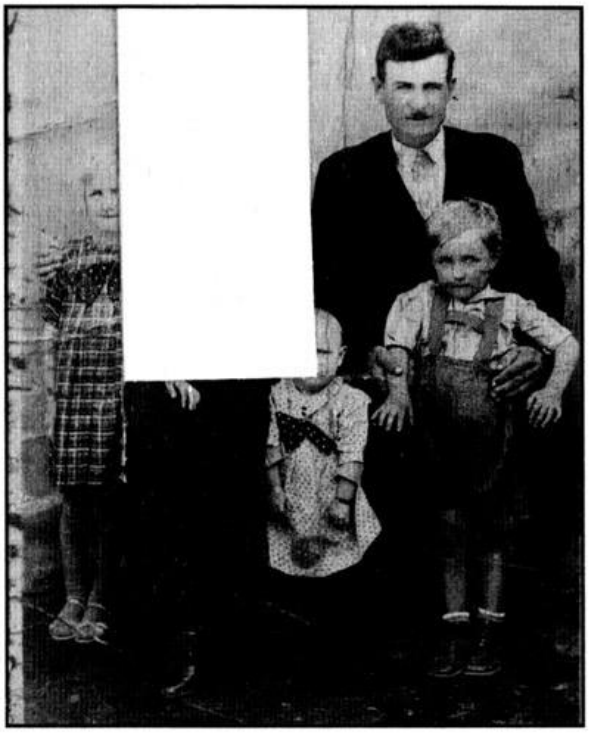

Megcsonkított családi fotó 1942-ből. Guszton Ferenc (kivégezték 1944-ben) és gyermekei: Verona, András és Piroska. Hiányzik a képről a családanya, aki igazolványképnek várgta ki a saját arcképét

A partizánok a falu végéről indultak házról-házra, és az elmondások szerint különbözőképpen viselkedtek. Volt, aki emberségesen közölte a házigazdákkal, hogy pakoljanak össze mindent, amit tudnak, élelmet is vihetnek magukkal, de úgy készüljenek, hogy a házukba többé nem fognak visszatérni. Mások viszont durván, puskatussal hajtották ki a házakban lakókat. Eltérő volt az addigi szomszédok viselkedése is. A sajnálkozók mellett nem kevés olyan akadt, aki meg sem várta a korábbi szomszéd távozását, máris pakolni kezdte azt, amit érdemesnek talált, a zsírtól a télikabátig. A házukból kizavartak is eltérően fogadták a döntést. Volt, aki a teli éléskamrából a földre dobálta a kolbászt, szalonnát és sonkát, amit nem bírt magával vinni, mondván, hogy akkor legalább a kutyák egyék meg.

Az embereket Zsablya minden részéből a moziterembe hajtották, de van, aki úgy emlékszik, hogy az első színhely az Uzelac kocsma volt és

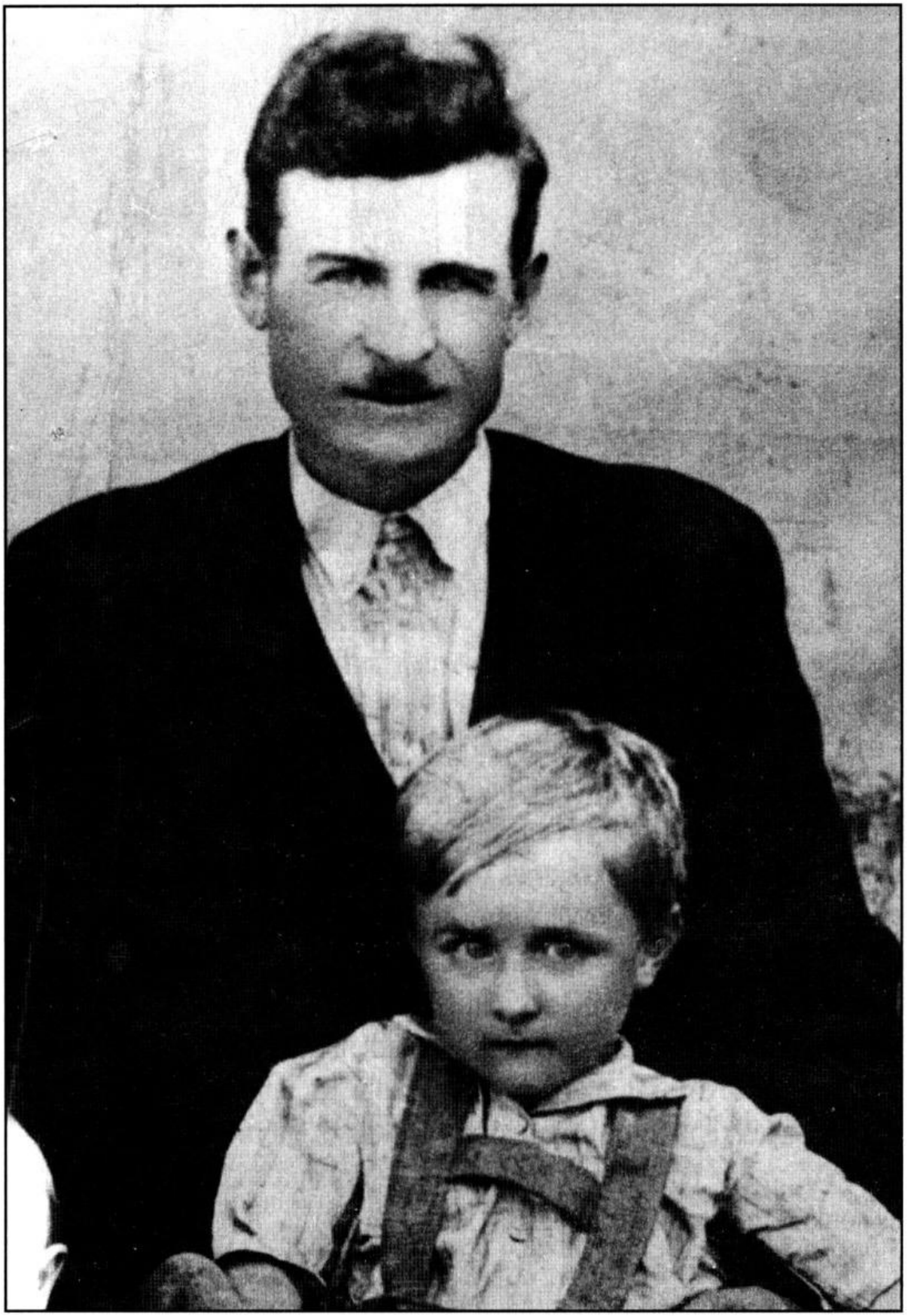

Guszton Ferenc és fia András. A felvétel 1942-ből való

ott külön lettek választva a nők, az idősek és a kisgyerekek a munkaképes fiúktól illetve a férfiaktól. Ez utóbbiakat a szerb templom közelében levő Glocker kocsmába, vagyis a német klubba terelték. A helybeli szerbek közben arra biztatták a partizánokat, hogy a Tiszára hajtsák a magyarokat, és ott verjék őket agyon. A többség azt gondolta, hogy így is lesz, de végül nem a Tisza, hanem – a főtéren keresztül – Újvidék felé indították őket gyalog.

Innentől kezdve a zsablyaiak sorsa legalább három fő szálon futott, amelyeket a továbbiakban külön-külön fogunk részletezni, és ezek a szálak csupán néhány hónappal később, Wekerlefalván, a mai Gajdobrán találkoztak, természetesen csak azok esetében, akik túlélték a nem kis megpróbáltatásokat. A három szál a három irányba terelt zsablyai magyarok története. Egyik azoké, akik a járeki táborba kerültek, a másik a Čortanovcira irányítottaké, a harmadik pedig azoké, akiket – úgymond – önkéntesnek felvettek a Petőfi brigád néven ismertté vált magyar dandárba.

ZSABLYA UTÁN

Guszton András

1. A csortanovci alagútnál
Bűn Mátyás második nyilatkozata

OTTHONÁBÓL elüldözöttként senkinek sem egyszerű az élete. Nem lehet megállapítani, hogy azoknak volt keservesebb a sorsa, akik a járeki fogolytáborban maradtak, vagy azoknak, akik a Petőfi brigádba történt sikertelen kirándulás után Szerémségben építették a vasutat, vagy éppen azoknak, akiknek az újvidéki dohánygyár lett az első állomáshelyük Zsablyáról történt kiüldözésük után. Ez a fejezet az utóbbiakról szól. Bűn Mátyás nyilatkozta Bakos Pálnak, néhány nappal az előzőt követően.

„Dél felé érkeztünk meg Újvidékre, az egykori dohánytelepre, ahol hét sor raktárépület is volt, és sínek is, mert valamikor innen szállították a dohányt. Első nap nem mentünk dolgozni, de megkezdődött a >>leszerelés<<: akinek cipője és jó ruhája volt, attól elszedték. Nekem új, egy kicsit nagy bakancsom volt, amit elvettek, és kaptam helyette egy másikat, ami áteresztette a vizet, de hát nem válogattunk. Az első éjszaka gépfegyverrel ijesztgettek bennünket, egy taknyos kölyök lövöldözött a fejünk felett, de lecsillapították. Az első napokban, az erdőben fát vágtunk. Hat ember számára 10 m^3 volt a napi norma. Egy hétre egy tiszt vett magához házimunkára. A legtöbb időt mégis a repülőtéren töltöttük, akkor még javában állt a szerémségi front, a repülők innen szálltak nemcsak Szerémségbe, hanem Bezdánig és Bolmánig is. A kifutópálya földes volt, minden leszállás után barázda maradt a landoló gép után, és ezeket tömködtük be téglatörmelékkel, és a téglát is mi törtük hozzá. A legkellemetlenebb élményem itt talán akkor volt, amikor meg akartak tizedelni bennünket. Az történt, hogy a nappali felmelegedés felolvasztotta az összefagyott téglákat, és egy nagyobb téglafal leomlott, de hogy

pontosan hogyan, azt senki sem látta közülünk. Mint ahogyan azt sem, hogy betemetett kettőt abból a 100-ból, ahányan akkor ott voltunk. Mindenesetre, amikor indultunk vissza, hiányzott két ember, és őreink nagyon szerették volna tudni, hogy kik azok, és hova tűntek. Mivel senki sem tudott semmit, azzal fenyegetőztek, hogy megtizedelnek bennünket. Két vagy három tízes csoportot el is vittek az erdő mögötti temetőbe, és onnan lövések hallatszottak, de később kiderült, hogy csak a levegőbe lőttek, hátha megijesztenek bennünket, és megmondjuk azt, amit nem tudunk, vagyis, hogy hova lett a két eltűnt. Őket azonban mintha a föld nyelte volna, és másnap azzal engedtek ki bennünket, hogy 198-an megyünk ki, de 200-nak kell bejönnie. Szerencsére voltak közöttünk idősebb, komolyabb emberek, akik gondolkodni kezdtek, és megkezdték az egy nappal korábban leomlott fal bontását, és a törmelék alatt megtalálták a két holttestet, a szerencsétlenek szükségüket akarták ott elvégezni.

A következő állomáshely Beška, illetve a Čortanovci melletti alagút volt. Egy nap 100 munkást és 15 mestert kerestek az ottani munkára, és azok közül, akik jelentkeztek, sokan még nem is hallottak Beškáról. Kezdetben ugyanis az ottani német házakban helyeztek el bennünket, és onnan gyalogoltunk naponta Čortanovcira, amíg oda nem érkeztek meg a barakkok, és azután könnyebb lett, mert legalább gyalogolni nem kellett. Ott valójában az alagutat kellett megtisztítani, azt az alagutat, amelyet a németek 1944-ben, visszavonulásuk idején robbantottak be, mégpedig két helyen is, és ezzel három részre szakították. A németek két vagont megraktak sínekkel, talpfákkal, az alagútba repülőbombát helyeztek el mindkét oldalról, 200 méterre a bejárattól, és erre ráengedték a vagonokat. A robbanás után mindkét helyen 50–60 méter hosszan beomlott az alagút, és a 660 méter hosszú létesítmény 3 részre szakadt. A sínek között volt csatorna az esővíz elvezetésére, a beomlott föld ezt betemette, és az alagút felső része tele volt vízzel. A munka ennek a víznek a kipumpálásával kezdődött, előbb kézipumpával [szivattyú], de komoly eredményt csak akkor tudtak elérni, amikor Belgrádból megérkezett két motoros pumpa. A munkának ez a része legalább két hétig tartott. Én fiatal

és gyönge voltam, ezért ebben nem vettem részt, hanem borbélykodtam és futárkodtam. Naponta jártam kenyérért, hetente kétszer Pétervárádra húsért, amolyan küldönc – szaladgáló voltam.

Miután kipucoltuk az omlást, fel kellett dúcolni a falat. A két beszakadás javítása 3–4 hónapig is eltartott, a bolthajtásokat később a helyszínen készített betonblokkokkal bélelték ki, így felülről bármilyen nyomásnak ellenáll.

Egy alkalommal három vagon fa érkezett, és fél óra alatt ki kellett rakni, így kivétel nélkül mindenkinek dolgoznia kellett, mert nem volt sem vagon, sem mozdony, nem lehetett a szerelvényt visszatartani. A hegyen keresztül hordták a sebesülteket is Pétervárádra és Kamenicára. A hegytetőn fogatos kocsival vitték át őket, a másik oldalon a beocsini cementgyár kis vonatja várta őket. Ekkor a megfeszített munkától szívtágulást kaptam.

Csoportunk 1945 júniusáig volt itt, akkor német hadifoglyok váltottak fel bennünket, úgy tudom, hogy ezt a Petőfi brigád követelte, vagyis azt, hogy a magyarokat szabadon kell engedni a lágerekből, és ekkor kerültünk vissza mi is Csortanovácról Újvidékre, de most már a konzervgyárba. Addigra már a zsablyaiak Járekról átkerültek Gajdobrára, és azok, akik Mitrovica környékén a vasutat javították, szintén visszatértek, előbb Újvidékre, majd Gajdobrára. Itt találkoztam előbb testvéreimmel, majd anyámmal, aki akkoriban éppen Ókéren répát egyelt. A testvéreim egy héttel előttem, anyám egy héttel én utánam érkeztek. A Dunđerski akkor még itt volt, és ő keresett munkásokat, így kerültem Dunacsébre, és ott is ragadtam.

2. A Petőfi brigádtól a dögtemetőig
Ballangó János nyilatkozata

Nem volt kegyes a sors azokhoz a zsablyaiakhoz, akik úgy gondolták, azzal, hogy eleget tesznek a Petőfi brigádhoz való csatlakozási felszólításnak, megmenthetik otthonmaradt hozzátartozóikat, már aki akkor

még élt, ugyanis ez a sorozás már a megtorlások után volt, a visszaemlékezők szerint 1944 novemberének második felében. Az „önkénteseket" a községházánál sorakoztatták fel, és nekik szegezték a kérdést, hogy ki akar közülük a Petőfi brigádba menni. Az előzmények ismeretéhez nincs semmi meglepő abban, hogy ezt csak egyetlen személy utasította vissza, akinek a további sorsáról nem tudtunk semmit. A többiek viszont elindultak, és akkor közülük még senki sem sejtette, hogy hol és hogyan töltik a következő 7–8 hónapot. Egyikük a sok közül, Ballangó János.

Ballangó János ma Palánkán élő egykori zsablyai lakos 1924-ben született a boszniai Beljina város közelében. Szüleivel hat éves korában telepedett át Zsablyára. Alábbi magnónyilatkozatát Bakos Pálnak tette annak palánkai lakásán, 2004 nyarán.

„Vonattal vittek bennünket Topolyára, egy jó darabig ott voltunk, majd gyalog mentünk át előbb Prigrevicára[1], később pedig Zomborba. Német házakban helyeztek el bennünket, volt, aki már kapott lábbelit, fegyver nem jutott mindenkinek. Valójában gyakorlatoztunk, meg előadásokat tartottak a tisztek a lehetséges feladatokról. Viszont elterjedt a híre annak, hogy hozzátartozóinkat időközben, a korábbi ígéretek ellenére, mégiscsak kihajtották otthonaikból, és lógorba vitték őket. Az esti előadáson a politikai biztostól, a komiszártól kérdeztük, hogy igazak-e ezek a hírek, de a tisztek azt mondták, hogy legyünk nyugodtak, mindenki otthon van. Erre mi azt mondtuk, hogy a mi képviseletünk és a parancsnokság által kinevezett személy együtt menjen el Zsablyára és Csurogra, és a helyszínen ellenőrizze, hogy mi a helyzet. A győzködés egymás után három este ismétlődött, aminek a vége az lett, hogy a következő reggelen, mint a katonákat általában, felsorakoztattak bennünket, de gépfegyverekkel körülvettek, és fegyverletételre szólítottak fel bennünket. A tehervagonok már elő voltak készítve, betereltek bennünket, ránk zárták az ajtót és elindultunk, mint később kiderült, Újvidékre. Még ezt megelőzően, tehát Zomborban történt, hogy egy topolyai ember azt javasolta, hogy szökjünk meg, de ezt nem fogadtuk el. A szervezkedésnek híre ment, és egy reggel hármat közülük falnak állítottak, felolvasták, hogy mire készültek, ami

[1] Priglevicaszentiván, Bácsszentiván

igaz is volt, és eldördült a sortűz, amit nekünk végig kellett néznünk. A három személy közül kettő azonnal eldőlt, egy pedig állva maradt, de meg sem tudott mozdulni. Azt mondták neki a tisztek, hogy ő életben marad, mehet a többiekkel, de erre sem tudott reagálni. Ekkor többen odaugrottak hozzá, bevezették közénk, és ő élve maradt, a mai napig sem tudom, hogy ezt minek köszönheti.

A tehervonattal Újvidékre, a selyemgyárba érkeztünk, és saját szemünkkel is meggyőződtünk arról, hogy igazak voltak híresztelések, hozzátartozóinkat elzavarták Sajkás vidékéről. Nagyon sok nép volt itt, gyerekek és idősek. Egy darabig ott voltunk a selyemgyárban, reggelente jöttek a partizántisztek, és igényeltek munkára bennünket. Hajóra, konyhára, utcát söpörni jártunk egy ideig. Ezután egy nap a férfiakat felsorakoztatták, nagyon sokan voltunk, és gyalog hajtottak Mitrovicára bennünket. Volt, aki nem bírta az iramot, mi többiek megpróbáltunk segíteni nekik, de amikor az őrök ezt észrevették, el kellett engednünk őket, és aki elesett, azt egyszerűen belelőtték az árokba. Azt hiszem, hogy Mitrovicáig három embert lőttek le. Ott valami nagy műhelyben telepedtünk le, se, inni se enni nem kaptunk. Egy este jött egy katona és megkérdezte, hogy ki a szomjas. Persze, hogy mindannyian azok voltunk, de akik elsőként jelentkeztek, azok víz helyett verést kaptak, és így ment ez három napon keresztül.

Mitrovicán kegyetlen sorsunk volt, jónéhány embert, én szerencsére nem voltam közöttük, arra kényszerítettek, hogy sírokat tárjanak fel. Ezekbe állítólag korábban agyonvert szerbek voltak eltemetve, és a feltúrás a hozzátartozók jelenlétében történt, akik bottal verték, és halállal fenyegették az ott dolgozókat. Mitrovicán történt az is, amikor virágvasárnap vagy nagyszombaton, pontosan már nem emlékszek, az utcára hajtottak bennünket, ahol késsel kellett csupálnunk [kiszaggatni, kitépni] a földet a téglák körül. Az őrök azt mondták, hogy ne próbáljunk szökni, és mi nem is mertünk, mert azzal fenyegetőztek, hogy minden tizediket lelövik közülünk. A katolikus helybeliek megkérdezték, hogy adhatnak-e nekünk enni, ezt az őrök megengedték, és akkor kaptunk tojást meg kalácsot. Húsvét napján következett az igazi megalázás a

dögtemetőben, ami elég nagy volt. Dögöket kellet hordanunk egyik helyről a másikra, puszta kézzel, illetve a közöttünk levő asszonyok kötényébe raktuk. Volt, amikor a határban kellett bottal szétverni a hantokat és a nagyobb göröngyöket. Vízen és kenyéren.

Mitrovicán azonban a fő feladatunk a vasút nagyjavítása volt, ugyanis a sínek össze voltak szaggatva, helyesebben a talpfák voltak felszaggatva, ettől pedig a sínek össze-vissza görbítve. Egészen Szlavónbródig. Síden keresztül gyalog haladtunk Bród irányába, és szinte kézzel, rendes szerszám nélkül igazgattuk a vasutat. Nagyon megszenvedtünk, és haltak is meg közülünk. Az eső elől néha bebújhattunk a kisiklott vagonok alá, de ezt sem engedték meg mindig. Üres házakban aludtunk. Egyszer találtunk egy szalmakazalt, pakoltunk is belőle magunknak, hogy ne kelljen a puszta földön aludni, de szerencsétlenségünkre szembetalálkoztunk két tiszttel, akik hintón érkeztek, és egész éjszaka kint kellett maradnunk nekünk, meg a minket kísérő katonáknak is, csak azért, mert vittük a szalmát. Reggel pedig folytattuk a munkát, este, mint a köcsögök, úgy aludtunk egymás ölében. Amikor a vasút már elkészült Szlavónbródig, vonattal vittek bennünket vissza Mitrovicára. Egy alkalommal a minket szállító vonat félreállt, hogy elengedje a Belgrád felől érkező gyorsvonatot, és a velünk levő, ugyancsak fogoly SS-katonák tömegesen vetették a gyors alá magukat, talán több százan is lehettek.

Teljesen ki voltunk merülve mi heten, akik egy csoportban voltunk, és a minket kísérő katona már le akart lőni bennünket, de jött egy nagy bajszú partizán, úgy gondolom, hogy szerbijánác [szerbiai] volt, aki ezt nem engedte. Egyenként behúzott bennünket egy istállóba, ránk zárta az ajtót és elment. Nem tudtuk, mi lesz velünk, de nemsokára visszaért két szekérrel, amelyre rendesen szénát tett, és ezek vittek bennünket vissza a vasút melletti nyári úton Mitrovicára. Útközben itt is egy tiszt azt kérdezte, hogy miért nem lőnek le bennünket, de kísérőnk azt mondta, hogy élve kell minket átadni. Így kerültünk vissza Mitrovicára, egy szalmás terembe, ahol babot kaptunk enni, só és minden más nélkül. Itt Mitrovicán megtörtént, hogy a tetűk élve megették az embereket, és a még magánál levő embert pokrócba csavarva élve dobták be a dögök közé.

Borzalmas dolgok történtek, embereket vertek agyon, félig halott embereket dobtak el.

Amikor kissé talpra álltunk, már aki túlélte, ismét dolgozni mentünk. Egy nap toborozni kezdtek munkásokat Beocsinba, a cementgyárba, alig mertünk jelentkezni, de azután 80–90-en mégis összejöttünk. Ismét a hegyen keresztül meneteltünk Mitrovicáról Beocsinba, de most már egészen más volt a helyzet, alig három őr kísért bennünket, és csak arra kértek bennünket, hogy szökni ne próbáljunk. Sőt, miután egy tisztáson megpihentünk, a foglyok némelyikére bízták a gépfegyvert, mert úgy kifáradtak, hogy nem bírták tovább vinni.

Beocsinban szép helyiséget kaptunk, de továbbra is szalmán aludtunk, ellenben végre kaptunk pokrócot. A munkások közé osztottak be bennünket, rendes váltásban dolgoztunk, külön ellenőrzés nélkül. Ennivalót is kaptunk, és néhány hétig kicsit jobb volt a helyzetünk. Közben hallottuk, hogy a zsablyaiak, a csurogiak és a mozsoriak már Gajdobrán vannak, és egy nap minket is elengedtek, és vonattal mehettünk Gajdobrára. Ott a községháza előtt sorakoztattak fel bennünket, és felolvasták, hogy aznaptól kezdve szabadok vagyunk, mehetünk, ahová akarunk, de soha többé nem mehetünk Zsablyára, Csurogra és Mozsorra. Közülünk kevesen tudták, hogy hol vannak a hozzátartozói, és utcáról utcára kerestük őket Gajdobrán. Én csak a nagybátyám feleségét találtam meg, nála voltam öt napig, és megtudtam, hogy az enyémek időközben már Palánkára mentek. Kértem a falu vezetőit, hogy utánuk mehessek, de miután nem engedtek, egyszerűen elszöktem, és a vasúton gyalog mentem Gajdobráról Palánkára[2], hogy megkeressem az enyémeket. Féltem, mert a városban össze-vissza lövöldöztek. Tanyán kerestem őket, de kiderült, hogy onnan már elmentek, de a tanyán lakó asszony felajánlotta, hogy kocsival elvisz hozzájuk a régi kendergyárba, ahol akkor voltak. Itt derült ki, hogy én nem sokkal korábban már elmentem előttük, az úton láttak is, de nem ismertek meg, olyan gyönge voltam. Teljesen leestem lábról, 3 hétig nem tudtam felállni, úgy emelgettek. Az ott maradt német tehenet fejték, attól erősödtem meg. Barakkban laktunk, nem volt se ágy, se ruha, se lábbe-

[2] Mintegy 15–20 kilométer

li, de legalább volt munka, a kendergyárban. Kendert áztattunk, nehéz munka volt, de legalább jól megfizették. Nagyobb baj, hogy a pénzen nem volt mit venni, de akkor hozzájutottunk malachoz, süldőhöz, így legalább volt mit enni. Azután lassan lett más is, így Újvidéken sikerült bevásárolni régi ruhaneműből.

3. A járeki táborban
Bakos Pál emlékei:

A Zsablyáról kizavart magyaroknak nyilván a legnagyobb csoportja volt az, amelyik a járeki lágerba került. Ez a csoport kora délután indult el Zsablyáról, részben kocsival, részben gyalogszerrel, és főleg nők, illetve gyerekek alkották. Keserű élményeit Bakos Pál így foglalta össze 2004 tavaszán vázolt emlékeiben:

„A mintegy 20 kilométeres utat estig tettük meg, azzal, hogy Temerinen keresztül már erőltetett menetben zavartak át bennünket. Járekon a kiürített nagy német házakat foglaltuk el, amelyek többségében, ha ágy nem is, de legalább padló volt. A nagy riadalomban az ismerős és rokon családok próbáltak együtt maradni, hogy legalább megkönnyítsék egymás szenvedését, de ez nem volt egyszerű. Hogy mennyire el voltunk veszve, mi, akik aznap még a saját ágyunkból keltünk föl, talán az példázza a leginkább, hogy az egyik ötgyermekes, immár apa nélküli család csak a szobában vette észre, hogy hiányzik a pólyából a 10 hónapos ikerpár egyike. Szerencsére a ház kapujánál ejtették ki, és emiatt semmilyen baja nem esett.

A szülők, amennyire lehetett, igyekeztek elfogadható körülményeket teremteni a gyerekeknek. Édesanyám például azt találta jónak, hogy egy nagy szekrényben ágyazott meg, amelybe hárman is belefértünk: ő, a néném és én. A szekrényt hanyatt buktattuk, az ajtajait leszereltük és belefeküdtünk.

A kifosztásunk Járekon is folytatódott, amit nem szedtek el tőlünk

Zsablyán, azt Járekon igyekeztek pótolni. A partizánok mindenünket átkutattak. Pénzt és más értéket kerestek. Volt, aki egyből átadta, másnál később találták meg, és igen ritkaságszámba ment, akinek sikerült megőriznie valamit, például a karikagyűrűjét. Mi, gyerekek padláson, pincékben folyton kutattunk, de igazán értékes dolgot, ami esetünkben elsősorban az élelmiszer volt, nagyon keveset találtunk. A kukoricagórék be voltak lakatolva, közülünk az élelmesebbek a tetőcserepeket felemelve csentek el néha egy-egy csövet. A padláson elvétve ráakadtunk búzára és borsóra. A járeki tábort megjártak egyetértünk abban, hogy ott kenyeret nem láttunk, a fő eledel a gersli és a dara volt. Az étel viszont egyre hígabb lett, és végső elkeseredésünkben az idősebb asszonyok a műtrágyából főztek sót, de utólag már senki sem fogja megállapítani, hogy ez hány ember halálát okozta. Valamivel könnyebb volt azoknak a sorsa, akiknek akadt temerini rokonuk, ők ugyanis idővel be tudtak csempészni egy kis élelmiszert. Akinek nem volt rokona, az viszont üzletelt, és nem nézte, mit kell adni azért, hogy gyerekei megmaradjanak. Így történt meg, hogy csak az alig néhányszor viselt esküvői ruha (öltöny) egy zacskó pogácsáért cserélt gazdát. A mindig éhes, főleg fiatal fiúk szakadatlan kutakodása nem volt teljesen eredménytelen. A Járekról elmenekült németek egy része bízott abban, hogy egyszer még visszatérhet, ezért bizonyos dolgokat, amelyeket nem vihettek magukkal, például porcelánból és kristályból készült edényeket s hasonló tárgyakat különböző helyekre, esetenként az esővizes kutakba rejtettek, és zsablyai, illetve más sajkásvidéki gyerekek azt néha megtalálták. Ha tudták, valamiért elcserélték, ha nem, akkor általában összetörték.

Az egészséges nők, asszonyok nem sokáig maradtak tétlenül, néhány nap vagy hét után munkára szólították őket, általában a környékbeli pusztákra, de voltak közülük, akik Ókérre[3], sőt Becsére is eljutottak. Többen voltak a közeli Irmovón[4], ahol teheneket gondoztak. Magában a lógorban is megszervezték az életüket, így például rögtönzött szülőotthont

[3] Zmajevo
[4] Irmapuszta

alakítottak, amelynek saját konyhája is volt, itt valamivel könnyebben élték át a járeki hónapokat azok, akiknek a hozzátartozója ott dolgozott. Édesanyámnak is olyan szerencséje volt, hogy ide került a segítő személyzet egyikének. A nagynéném ugyanis bábasszony volt, s ő protezsálta be édesanyámat.

A fiúkat is, főleg a nagyobbakat, munkára fogták, ők egy idősebb partizán cigány felügyelete alatt ócskavasat gyűjtöttek a faluban, és időnként a verés is kijárt nekik. Azonban még így is jobban jártak, mint az idősebb lányok, akiket partizánok erőszakoltak meg, és a túlélők erről még 60 év távlatából is nehezen, könnyekkel küszködve mesélnek.

Járekon tehát elsősorban asszonyok, idősek és gyerekek voltak. A folyamatos élelmiszerhiány miatt naponta sokan haltak meg. A halottakat reggelente egy szürke ló húzta kocsi gyűjtötte össze, de amikor ez nem győzte, a korombeli fiúkat is befogták, akik maguk tolták az alsóruhára vetkőztetett, cipő nélküli holttestekkel megrakott kocsit. Amíg a temetőben voltak üres kripták, oda gyömöszölték be a tetemeket. Amikor azok megteltek, attól kezdve az újabbak tömegsírba kerültek.[5]

A tavasz beköszöntésével a járeki határban megkezdődött a kukoricatörés. A falu központjából, fegyveres kísérettel csoportosan indultunk, nemcsak mi, sajkásvidéki magyarok, hanem az ugyancsak még ott tartózkodó német asszonyok is. Nemcsak törtünk, hanem a kukoricát be is raktuk, a szárat kivágtuk. A fő étel akkor már a tarisznyában haza csempészett kukorica volt.

Járektól délre, a római sáncok közelében törtünk akkor is, amikor egy partizán érkezett értük, és közölte, hogy azonnal vissza kell térnünk a faluba. Féltünk. Minden ilyen, hirtelen változástól. Attól tartottunk, hogy kivégezni visznek bennünket.

Az állomás felé terelték a tömeget, ahol már vártak ránk a nyitott, oldal nélküli, csak platóval felszerelt vagonok. A vonat Újvidék felé indult, a félelem nem enyhült, összekapaszkodtunk, sőt összekötöztük magukat, hogy ne essünk le. Egy helyen kaptunk inni, majd Újvidéken át Futak felé

---

[5] Egy Járekon vezetett halotti anyakönyv szerint a faluban az alatt a néhány hónap alatt, amíg a haláltábor fennált, több, mint 6000 halottat temettek el.

folytattuk az utazást, és Nova Gajdobrára[6] érkeztünk meg. Elterjedt a hír, hogy valahova a Duna felé visznek bennünket, de végül Wekerlefalván állapodtak meg velünk. Itt már szemmel láthatóan enyhült a szigor. Június első napjaiban, egy nagyon kellemes éjszaka, síri csendben, csak kutyaugatástól kísérve, érkeztünk meg a falu központjába, a templom előtti parkba, ahol aránylag jól megpihentünk.

Wekerlefalván már nem volt klasszikus őrség, de az igazi megnyugvást az jelentette, amikor megjelent egy katolikus pap, és dicsértessékkel köszöntötte őket. Akkor kezdtünk el hinni abban, hogy talán tényleg vége a lágernak. Rendes ételt ígértek, de az idősebbek ettől is féltek, mert a járeki, mintegy négy hónap alatt elszoktunk a rendes ételtől. Hosszú idő után végre kenyeret, búzakenyeret láttunk, babot kaptunk hússal és szalonnával. A pap megáldott bennünket, újraindult a hitélet. Itt egy rendkívüli esemény is történt. Sajnos, elfelejtettem, hogy mi volt a neve ennek a katolikus papnak, de arra határozottan emlékszem, hogy szentmise keretében megkeresztelte mindazokat az újszülötteket, akik a járeki haláltáborban jöttek a világra, és azt túl is élték. A keresztelendők és a szülők meg a keresztszülők felálltunk a padok között, ez a pap pedig sorban odajárult a kicsikhez és megkeresztelte őket. Nem tudom, hányan voltak, de legalább néhány tucatnyian. Én magam is keresztapaságot vállaltam, egy unokaöcsémet, Bakos Istvánt tartottam a keresztvíz alá. Nem vagyok benne biztos, hogy a táborban született-e vagy esetleg még Zsablyán. A papunk ugyanis – Kertész József – elhagyta Zsablyát mielőtt a partizánok megérkeztek volna.

Azokban a napokban a helybeli németek még ott voltak Wekerlefalván, saját házukban, de táborlakóként. Azután azonban a németeket áthajtották a szépligeti[7] táborba, és a Járekról érkezetteket az ő házaikba kezdték elhelyezni. Különösen borzalmas volt a magyarok számára, akikben még élénken éltek a saját kiűzésük emlékei, hogy ők foglalták el azonnal a kihajtottak helyét, akik sírtak, átkozódtak. A magyarok együttérzése őszinte volt, de ez a helyzet tragikusságát nem enyhítette.

---

[6] Wekerlefalva

[7] Gajdobra

Wekerlefalván ismét az asszonyoknak volt a legtöbb gondjuk, kotlákat [nagy üstöket] kerestek, a gyerekeket meztelenre vetkőztették, megfürdették, kopaszra nyírták, a levetett ruhákat elégették.

A következő napokban, hetekben keresték a helyüket, és várták, hogy annyira-amennyire kiegészüljenek a többnyire örökre csonkán maradt családok. A Zsablyán kivégzetteket már senki sem támasztotta fel, de legalább várták a Járekról elvitt nők, a Čortanovcin, Beocsinban és Mitrovicán dolgozó fiúk, férfiak hazatérését, és mérlegelték, hol kezdhetnek új életet, hiszen a kollektív bűnösség bélyegének rájuk sütése miatt haza többé nem mehettek. Ahol volt munkaképes férfi, könnyebben ment a talpraállás, ahol viszont nem, ott egész családok még évekig szinte hónapról-hónapra vándoroltak tanyáról-tanyára, és húst akkor ettek, amikor sikerült varjút fogniuk. Ez az élet sokaknak még a járeki táborélet-nél is rosszabb volt.

PISTIKE VACSORÁI*

PISTIKE túlélte a járeki haláltábor kínjait. Valószínű, hogy ma is él, ép és egészséges, tartsa meg az Isten még sokáig, s ünnepelhesse meg születésének ötvenedik évfordulóját, ami éppen ezekre a napokra eshet. Mulasson jót, énekeljen is, hiszen hangja kell legyen hozzá, bemutatta ezt még a lágerban, másfél éves korában.

Hangjának köszönheti, hogy nem jutott annak a megszámlálhatatlan sok csecsemőnek a sorsára, akiket elvitt az éhhalál és a tábori élet egyéb veszedelme. Dr. Mészáros Sándor számba vette a járeki tábor csecsemőáldozatainak azon részét, akiket a tábor parancsnoksága listázott. Nem írtak be mindenkit az elhalálozottak közé, részint azért, mert minek ilyesmivel vesződni, részint meg minek dokumentálni, ami a táborban történik.

Két egykori táborlakóval beszélgetek. Suttyó gyerek illetve süldő lányként kerültek oda. Többek között Pistike történetét is előadják. Tőlük hallom, hogy az áldozatok között volt a 18 hónapos, zsablyai születésű Olman Józsika, Fekete Ilona gyermeke, az említett gyermekáldozatok listáján azonban nem szerepel. Úgyszintén lemaradt róla a csurogi születésű, nyolc hónapos Józsa Sanyika ikertestvére. Sanyika, a dokumentumok szerint február 15-én halt meg bélcsavarodásban. A túlélő tanúk szerint az ő ikertestvére is ott veszett. A dokumentumok azonban nem tesznek róla sem említést. Ezekből a hivatalos dokumentumokból egyébként arra lehet következtetni, hogy bélcsavarodási járvány lehetett

---

* Megjelent a szabadkai Napló c. hetilap 1994. szept. 14-ei, 228. számában Szabadosné Novák Eszti zsablyai születésű adai és Bakos Pál szintén zsablyai születésű palánkai lakos közlése alapján. A jegyzetek utólagosak.

a picik között a táborban, mert abban halt meg, február 25-én a szintén csurogi Mohvej Sarolta nyolc hónapos korában, március 3-án az újvidéki Balog Gizike 7 hónapos korában, március 9-én a csurogi Mondom Veronka 6 hónapos korában, március 19-én a zsablyai Kovács Antika 11 hónapos korában. És még sokan mások. Félszáz csecsemő listázva van, a többit nem is iktatták.

Erre a sorsra volt szánva Börcsök Pistike is.

Járek akkor – 1944 végétől – majd egy éven át halálfalu volt. Német és magyar polgárokat tartottak ott olyan körülmények között, amilyenek egy sűrű szögesdrótkerítéssel körülvett, csőre töltött puskával felügyelő katonáktól őrzött faluban elképzelhetők. A tanúk emlékezete szerint a táborparancsnokok egyike, egy partizán nő[1] azzal vette át megbízatását, hogy nem fogja bántani a rabokat, de tenni fog róla, hogy mind elvesszenek. Ennek ellenére a verés megszokott jelenség volt, szerencsére nem mindenki veszett oda.

A maradék csurogi magyarokat, akiket addig nem végeztek ki, január 21-e után nyilvánították bűnössé és mindenükből kisemmizve, emberi jogaiktól megfosztva – miután papjukat is kivégezték[2], templomukat lerombolták – elhajtották őket a volt sváb faluba, Járekra. A zsablyaiakat a hónap utolsó napjaiban terelték ugyanoda, a mozsoriakat majd csak mintegy két hónap múltán juttatták ugyanerre a sorsra.

Beszélgetőtársaim gyerekkori játszótársak voltak, mindkettőjüknek kivégezték az édesapját, őket együtt vitték a táborba, s egyszerre szabadul-

---

[1] Az illető nőszemély neve Róka Varga Ilona, első férje után Cvetković. Meghalt Újvidéken 2004 elején. Jellemrajz található róla A temerini razzia c. kötetben. (Ádám István stb., megjelent a VMDP Történelmi Bizottsága kiadásában 2001-ben Temerinben.)

[2] Dupp Bálint. A rendkívül buzgó és áldozatkész pap a magyar honvédség 1941-es bevonulásának napjaiban a szószékről megbírálta a magyar katonákat, ami miatt a hadsereg perbe fogta. Ebből valahogyan kimentette magát a kalocsai érsek segítségével, de a partizánok és a helybeli szerbség akkori hangadói 1944 végén kivégeztek. Mártíromságának története megtalálható Matuska Márton: Három mártírunk c. kötetében. Megjelent 2002-ben a szabadkai Életjel kiadásában.

tak s jutottak Wekerlefalvára, majd Szépligetre, azután hosszú időre elváltak útjaik. A nő a beszédesebb.

– Goszpodincán[3] megálltunk egy pihenőre. Volt közöttünk egy okos diák fiú is, Gálik Pista. Később ő is meghalt. Odahaza mi csak Tudós néven emlegettük. De olyan is volt, mint egy igazi tudós. Nem szokott játszani velünk, hanem mindig csak olvasott. Menekülésekor zsákba tette a gimnáziumi egyenruha tartozékát, a címeres sapkát. Pihenés közben éppen őt szúrták ki, hogy pakolja ki a zsákját. Megtalálták a sapkát. „Itt a fasiszta, a mi népünk gyilkosa"[4] rikoltotta az egyik fegyveres őr. A szerencsétlen gyereket beterelték egy házba, ott rá akarták kényszeríteni, hogy énekeljen „fasiszta" nótákat, mint amilyen a magyar Himnusz, de sehogyan sem ment neki, mert még ha a félelemtől tudott volna is énekelni, de nem volt semmi hallása.

– Temerint elérve fegyveres őreink nem gonoszkodtak annyit, mint előtte és utána. Beszélték maguk között, tartottak attól, hogy Temerin népe megkísérli kiszabadítani a gyalogmenetben haladó zsablyaiakat.

A bánásmódra jellemző az, ami a körülbelül hatvan éves Bársony János bácsival történt. Egy mindössze 12–13 éves fegyveres gyerkőc haladt mellette, aki még csak akkorka volt, hogy a puskája a válláról a földet verve vonszolódott utána. János bácsi próbált enyhíteni a gyerkőc kegyetlenkedésén, és halkan megjegyezte: „Nismo mi krivi, sine" (Nem vagyunk mi, fiam vétkesek) – mire az leköpte.

– Így ért a menet Járekra. Temerin felől haladva a malom után jobb oldalt az első mellékutca bal oldali házsorában egy végház[5] udvari, kisebbik épületébe zsúfoltak össze bennünket, közöttünk Pistikét.

Pisti édesapját, Bicskei Imrét szintén kivégezték még Zsablyán. Az anya nyolcadmagával érkezett a táborba: ő és hét kiskorú gyermeke. A

---

[3] A környékbeli magyarság így használja Gospođinci nevét, magyarul Boldogasszonyfalva.

[4] A hivatalos terminológia is ezt a kifejezést használta általában: a mi népünk. Szerb eredetiben többesszámban „Naši narodi." Nyilván az itt élő szláv népeket kell érteni rajta.

[5] Vidékünkön végháznak nevezik a hagyományos alföldi parasztházat, amely az utca tengelyére merőlegesen épült, szemben a keresztházzal, amely teljes hosszában az utca frontjára van építve.

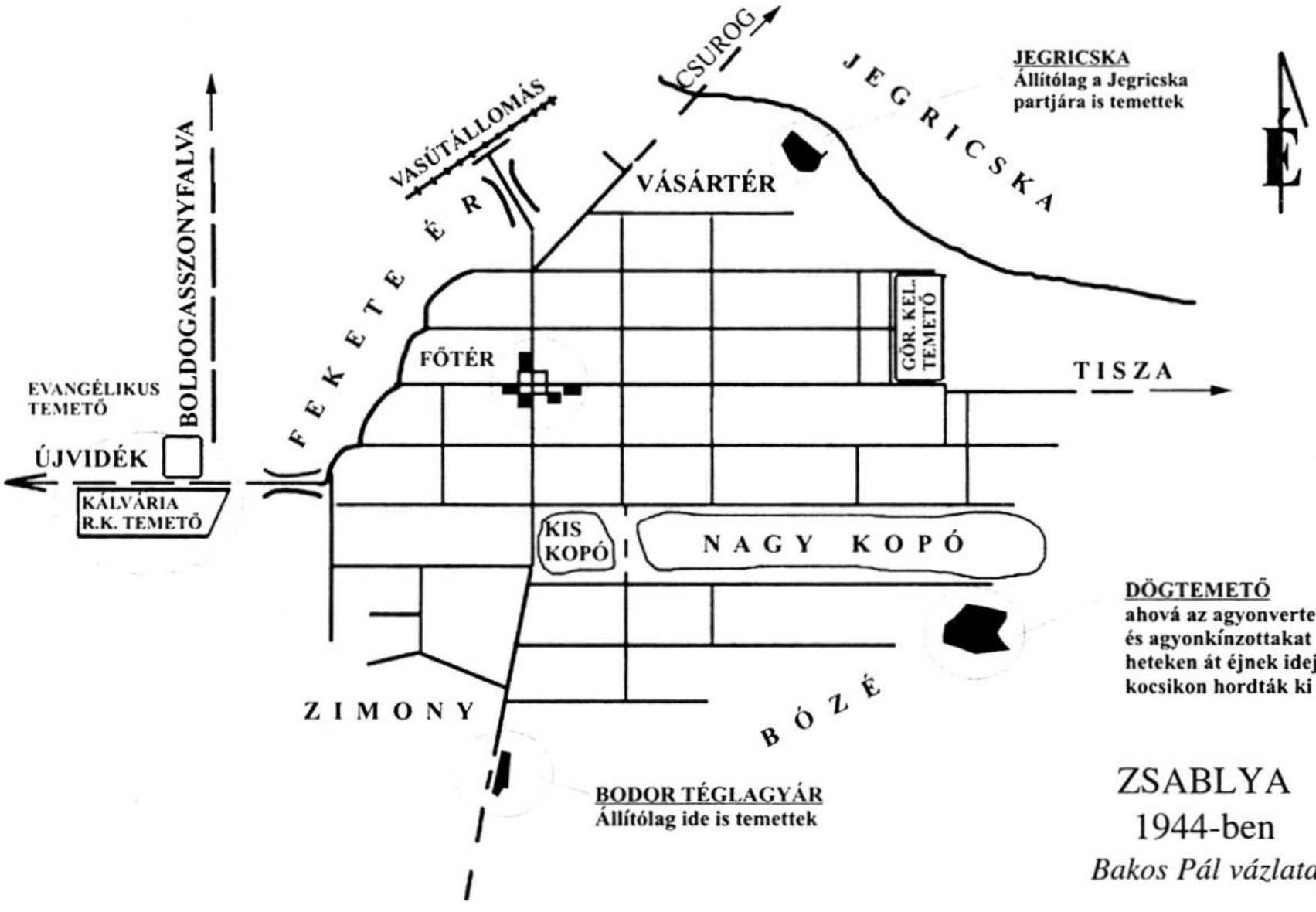

Vázlatos falurajz a tömegsírok helyének jelölésével

ZSABLYA
1944-ben

Bakos Pál vázlata

legkisebb volt Pisti, a legnagyobb körülbelül 12 éves lehetett. A visszaemlékező nő édesapját annak ellenére kivégezték, hogy az egyik bátyja, apjuk letartóztatása után jelentkezett a Petőfi brigádba. Őt el is vitték Zomborba, ám amikor a sok zsablyai és csurogi önkéntes hírét vette, hogy falujuk teljes magyar lakosságát kilakoltatták, tehát az új hatalom megszegte adott szavát, ami úgy szólt, hogy a magyarok megmenthetik magukat, ha lesz elég önkéntes titópárti harcos, afféle lázadásra készültek. Ezt megelőzendő egy reggel, sorakozó alkalmával, amikor a politikai óra kezdődött, az azzal vette kezdetét, hogy a zsablyaiakat, csurogiakat kiléptették és a többiektől elválasztották. Nem is engedték őket azután a többi közé, hanem lágerba dugták Újvidéken.

A járeki lágerba érkezők első dolga az volt, hogy elhelyezkedjenek, a második pedig az, hogy élelem és melegítő után nézzenek. Az élelemre hamar ráakadtak: a padlás tele volt morzsolt kukoricával. Két-három napon át a gyerekek rá jártak és annyi főtt kukoricát ehettek, amennyi beléjük fért. Hanem akkor egy reggel a padlásra menő gyerekek egyike meglátta, hogy az élelem halom fölötti horogfára fölakasztotta magát Varnyú Sándorné Buderka Erzsébet. A bajt tetézte, hogy amikor levágták a kötélről, teste éppen a kukoricahalomra huppant. Ettől kezdve a gyerekek nem ettek a kukoricából. Más meg nem volt.

Bicskei Istvánka igen életerős kisbaba lehetett, édesanyja meg nem tudta ellátni elég anyatejjel. Szegény Pisti ordított, ahogyan a tüdeje kiadta, s amennyire kicsi száján kifért. Az elfáradt, elgyötört, az alvásba menekülni óhajtó szobalakók egy idő múlva méltatlankodni kezdtek, és szidták az anyát, hogy tegyen a gyerekkel valamit, mert még pihenni sem tudnak tőle.

Éhes az a gyerek – mondta ki hangosan a szoba egyik idősebb asszony lakója többek gondolatát. Sok szoknyája valamelyikének a ráncából előkeresett egy darab száraz kenyeret, vászoninge elejéből lehasított egy csíkot, a kenyeret belekötötte, és odaadta a kicsi anyjának, tegye a gyerek szájába, hadd csócsálja. A teremben csend lett. Mindenki alhatott. Elég hamar a szobarend elmaradhatatlan tartozékává vált, hogy amikor jött az

alvás ideje, meg kellett etetni Pistikét. Az egész szoba gondjává vált. Ha senki sem vacsorázott is, Pisti igen.

Vajon hol lehet most? Mit hallott ő lágeri életének ebből az életét mentő részletéből? Most, ha ünnepli születésének ötvenedik évfordulóját, eszébe jutnak talán a világ minden tájára szétrebbent zsablyaiak, akik közül néhányan rendszeresen lemondtak esténként egy-egy falatról, hogy neki is jusson.

AZ ELSŐ NÉVSORTÓL A TÁBLÁZATIG

A '44-es vérengzés évfordulójára cím alatt jelent meg 1994. október 23-án – tehát a vérengzés ötvenedik évfordulójára – a zsablyai áldozatok első listája a Magyar Szó c. napilapban. Azóta van már teljesebb is, melyet kötetünkben táblázatosan közlünk, érdemes azonban idézni néhány gondolatot a korábbi cikkből, amely adott némi eligazítást az eseményekről is. Akkoriban a közreműködők még mindössze 190 olyan áldozat nevét tudták felkutatni, akik a tömegkivégzések során veszítették életüket. Az adatgyűjtők külön listát készítettek azokról a falubelijeikről, akiket bántalmazóik a vérengzés alatt agyonkínoztak; akik a kínzásba néhány nappal kiszabadulásuk után haltak bele a kapott sebekbe; azokról, akik a kínok elől a halálba menekültek; azokról, akik a járeki haláltábor szenvedéseinek estek áldozatául. Ebbe az utolsó csoportba összesen 45 név került. Az előző 190-nel együtt tehát 235 név szerint ismert áldozat adata gyűlt össze. Az alább következő táblázatban ennél jóval több, 349 név olvasható. Tartalmaz minden nevet, amely különböző szerzőknél előfordul. Sajnos, nem bocsátkozhatunk annak elbírálásába, kinek menynyire megbízható az adata, leszögezhetjük azonban azt, ami az első névsor alatt volt megjegyzésként olvasható: „A világ minden tájára szétszóródott egykori zsablyai lakosok közül néhányan összefogtak, és soksok telefonálgatás, levélváltás és néhány személyes találkozás árán az emlékezet alapján összeállították az áldozatok névsorát. (...) hiányos és kiegészítésre szorul." Táblázatunk is hiányos, hiányzik mellőle a bizonytó levéltári dokumentum. Jobb híján egyelőre kénytelenek vagyunk megelégedni ennyivel.

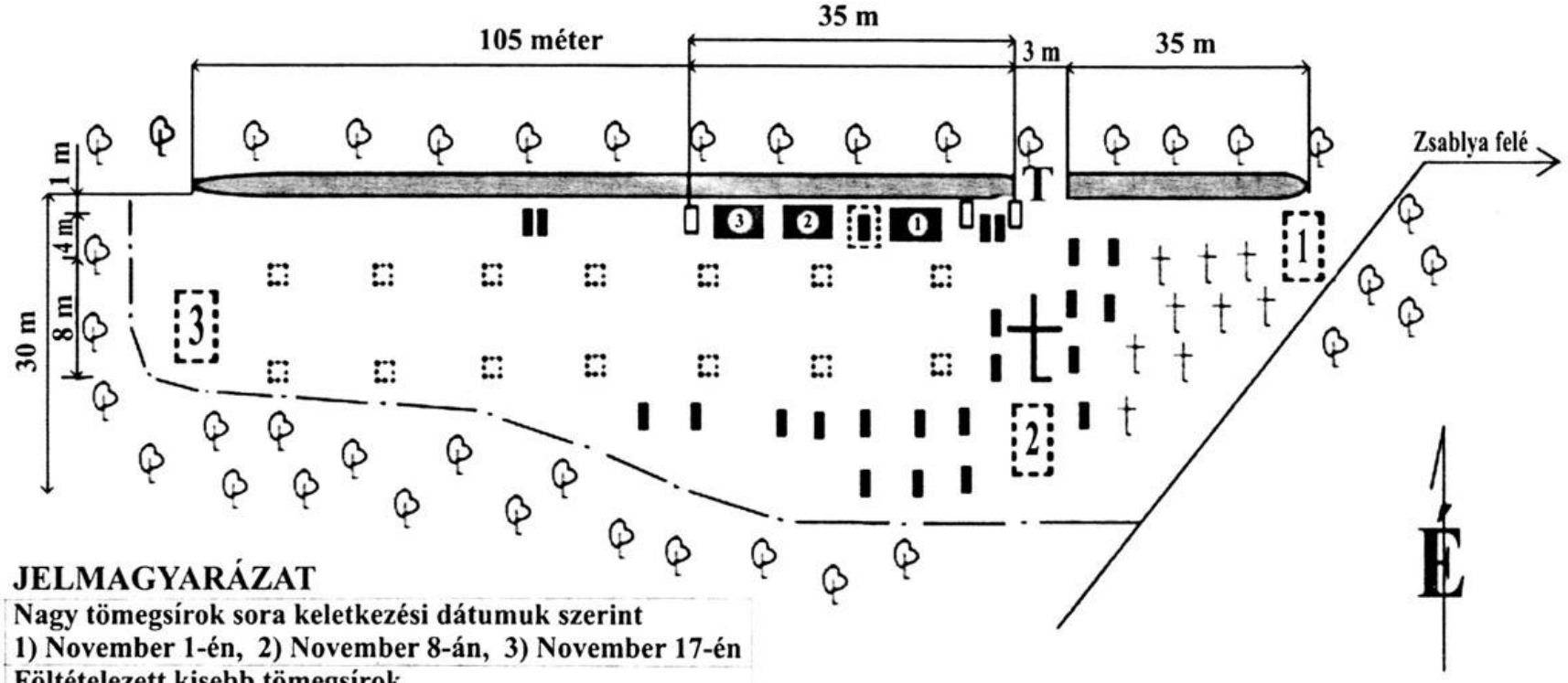

JELMAGYARÁZAT

- Nagy tömegsírok sora keletkezési dátumuk szerint 1) November 1-én, 2) November 8-án, 3) November 17-én
- Föltételezett kisebb tömegsírok
- Föltételezett kriptahely
- Lerombolt objektumok: 1) Temetőcsősz háza 2) Benhard család kápolnája 3) Kálváriadomb
- Romos kripták és sírhelyek
- Bozóttal benőtt régi temető
- Stációk helye
- Temetőárok
- Düllőút
- Gyümölcsös
- T Temetőkapu helye

AZ ELHAGYATOTT RÓMAI KATOLIKUS TEMETŐ

2004. áprilisában felvett állapot

Bakos Pál vázlata

Természetesen továbbra is igaznak tartjuk az 1994-ben leírtakat, különösen az alább idézésre kerülő sorokat:

„A volt Zsablya község azon helységek közé tartozik, amelyekben a magyar férfilakosságot alaposan megritkították, a maradék népességet pedig bűnössé nyilvánították. Zsablya nemzetiségileg teljesen egynemű lett, tanúsítják a számok.

A Tisza jobb partján egymás közelében sorakozó három helység – Csurog, Zsablya és Mozsor – magyarsága azonos sorsra jutott, összesen mintegy ötezer magyar nemzetiségű személyt takarítottak el belőlük, tetemes hányadukat kivégezték, a többit pedig, mint említettük, elüldözték. Míg azon helységek többségében, amelyben a tömegmészárlások zajlottak, a maradék magyarság így utólag is rekonstruálni tudja a történteket, és össze tudja gyűjteni az áldozatok többé-kevésbé pontos névsorát, ennek a három helységnek a maradék magyarjai falujukban ezt nem tehetik meg. Azon egyszerű oknál fogva, hogy a statisztikailag még kimutatott ottani magyaroknak helyben semmilyen szervezetük nem létezik, nekik maguknak – néhány kivételtől eltekintve – nemzeti tudatuk nincsen, teljesen beolvadtak már a többségi szerbek közé. ..."

A hivatalos állítás szerint a kivégzettek és a kilakoltatottak a bűneikért lakoltak. Ezt akarták igazolni azok is, akik egyik napról a másikra, csikorgó hidegben, övig érő hóban rendeletileg söpörték ki a vérengzés után megmaradt magyarokat. A zsablyaiak elüldözéséről szóló rendelet sajnos nem került elő. A csurogiakra vonatkozóból idézünk, szintén az 1994-ben leírtak alapján:

„Erre az intézkedésre a megszállók és azok csatlósainak háborús bűnösségét kivizsgáló Bizottság előterjesztése alapján került sor, amely hosszadalmas és alapos nyomozás után és a fölgyülemlett tárgyi bizonyítékok alapján megállapította, hogy a község valamennyi felnőtt magyar lakossága (sic!) közvetlenül vagy közvetve részt vett az 1942 januári véres razziában..." A hír kommentárjában pedig ez olvasható: „A község belső életében olyan hasadás állt be, hogy azt áthidalni máról holnapra nem lehet". (Az eredeti idézet a Szabad Vajdaság 1945. január 27-

ei számából való. A szöveg valójában hivatalos közlemény volt, amelyet a katonai közigazgatás szervei adtak ki. Ehhez fűzött a szerkesztőség névtelen kommentárt. A közlemény és a szerkesztőségi cikk megjelenését követő napokban már a zsablyaiakat is kihajtották ugyanazon okokból, bár erről már nem szól laptudósítás sem.)

Hogy akkora vérengzést követően, mint amekkora 1944. október 23-a – tehát a partizánok megérkezése – és január 29-e – tehát a magyarság kiűzetésének napja – között lezajlott, a falu életében csakugyan beállt valami hasadás, ami után a vérengzés elkövetői és az áldozatok hozzátartozói képtelenek lettek volna egyazon faluban, egyazon utcában tovább együtt élni, ugyanarra a közös piacra járni, ugyanabban a községházában intézni hivatalos ügyeiket, az nyilvánvaló.

BAKOS PÁL: AZ ÁLDOZATOK TÁBLÁZATOS NÉVSORA.

Az oszlopok értelmezése:

1. Sorszám
2. Életkor
3. Név
4. Foglalkozás
5. Családi állapot
6. Gyermekek száma

Az adat forrása:

7. Magyar Szó
8. Újvidéki. múz. archív.
9. Dr. A. Kasaš
10. Dr. Mészáros S.
11. Matuska M.
12. Teleki J.
13. Személyes közlés

Az elhalálozás:

14. Helye
15. Mikéntje
16. Nyughely
17. Megjegyzés

Jelmagyarázat:

Zs = Zsablya
T = Tiszaistvánfalva (Járek)
W = Wekerlefalva
I = ismeretlen hely
k = kínzás
halált. = haláltábor
nyilvs. = nyilvános kivégzés
baromfi ker. = baromfikereskedő
a halt. megb. = a haláltáborban megbetegedett

A családi állapotra vonatkozó jel

\+ = Nős, férjezett

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1.	34	ACSAI GÁBOR	földműves	+	2	+					+					
2.	48	AJNC (EISN) PÉTER						+								
3.	48	ÁBRAHÁM PÉTER	munkás	+	3	+					+					
4.	2	ÁDÁM JÓZSEF									+		T		T	
5.	60	BAJCSI ERZSÉBET									+		T		T	halált.
6.	43	BAKOS FERENC	zenész	+	3	+	+	+		+	+		Z	k	T	nyilvs.
7.	17	Ifj. BAKOS FERENC	diák			+	+	+		+	+		Z		T	
8.		BAKOS PÉTER kisfiú					+					+	T		T	halált.
9.		BAKUT FERENC				+		+								
10.		BANATSKI (BÁNSZKI) VILMOS				+		+								
11.	54	BAOR EDI	kupec	+	2	+					+					
12.	44	BAOR JÓZSEF	munkás	+	1	+					+					
13.	35	BARANYI JÓZSEF	rendőr	+	3	+										
14.	2	BARANYI JÓZSEF kislánya					+						T		T	halált.
15.	15 hó	BARANYI KATALIN									+		T		T	halált.
16.		BAUER (BAJOR) JÓZSEF						+	+							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
17.		BAUH JÓZSEF				+		+								
18.		BÁLINT ANDRÁS					+	+								
19.	42	BÁLINT GYÖRGY	földműves				+					+				
20.	45	BÁLINT GYÖRGY	földműves	+	3	+	+	+			+					
21.		BÁLINT ISTVÁN					+	+								
22.		BÁLINT JÓZSEF					+									
23.	37	BÁNSZKI ISTVÁN	zenész	+	3	+	+	+			+					
24.		BENCSIK FERENC								+						
25.		BERCSÉNYI JÁNOS					+									
26.	60	BERCSÉNYI PÉTER	földműves	+	5	+					+					
27.		BERCSÉNYI PÉTERNÉ	háziasszony	+	5	+					+					
28.	28	BERCSÉNYINÉ SERFŐZŐ ILONKA	háziasszony	+		+										
29.		BERGEL MIKLÓS					+									
30.	36	BICSKEI IMRE	földműves	+	7	+	+	+			+					
31.		BOGNÁR IMRE					+	+								
32.		BOGNÁR JULISKA					+	+								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
33.		BOGNÁR SÁNDOR				+		+								
34.		BOGNÁR SÁNDOR					+	+								
35.	39	BOHÓCKI ISTVÁN	földműves	+	2	+					+					
36.	13 hó	BOHÓCKI JULIANNA									+		T		T	halált.
37.	47	BOHÓCKI LAJOS				+					+					
38.	34	BOHÓCKI PÁL	rendőr	+	2	+	+	+			+					
39.	30	BOHÓCKI PÉTER	munkás			+										
40.	30	BOHÓCKI VILMOS	kisbíró	+	2	+	+	+			+					
41.		BOHÓCKI VILMOS kisfia				+							T		T	halált.
42.		BORI IMRE				+										
43.		BOROS ANDRÁS				+	+				+					
44.	35	BOROS ANDRÁS	kovács	+	3	+	+				+					
45.	28	BORZA MIHÁLYNÉ									+		T		T	halált.
46.		BORZA MIHÁLYNÉ újszülött kisbabája									+		T		T	halált.
47.		BÖRCSÖK JÁNOS				+		+	+							
48.	55	BÖRCSÖK JÁNOS				+							I		I	halált.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
49.	45	BÖRCSÖK JÓZSEF	fényképész	+	2	+	+		+		+					
50.	25	BÖRCSÖK JÓZSEF	földműves	+	2	+					+					
51.		BÖRCSÖK JÓZSEF kislánya				+							T		T	halált.
52.	60	BÖRCSÖK SÁNDOR	tisztviselő	+	3	+	+	+	+	+	+					
53.	27	BÖRCSÖK VIDA	kocsmáros			+	+	+	+		+					
54.	30	BUJDOSÓ JÓZSEF				+							I		I	halált.
55.	31	BUJDOSÓ MIHÁLY									+		T		T	halált.
56.	45	BUJDOSÓ PÁL	baromfi-ker.	+	3	+	+				+					
57.	43	BUKTA ISTVÁN	munkás	+	1	+	+				+					
58.	37	BUKTA MÁRIA	munkásnő	+	3	+	+				+					
59.		BUKTA MIHÁLY					+									
60.		BŰN BÉLA						+	+		+					
61.	45	BŰN FERENC	földműves	+	2	+	+	+			+					
62.	49	BŰN GYÖRGY	munkás	+	3	+	+	+			+					
63.	24	BŰN IMRE	földműves	+	1	+	+	+								
64.	55	BŰN JÓZSEF	földműves	+	4	+	+				+					

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
65.	17	Ifj. BŰN JÓZSEF				+										
66.	30	BŰN PÉTER				+										
67.	51	BŰN RÓKUS	földműves	+	2	+										
68.	37	CIFRA (FARKAS) SÁNDOR	bérlő	+	3	+					+					
69.	28	COBOR JÁNOS	munkás			+				+	+					
70.	53	COBOR PÉTER	munkás	+	3						+					
71.		CSÁMBOR (CSOMBOR) ISTVÁN		+	1	+	+				+					
72.	26	CSEH BORBÁLA	varrónő			+							T		T	halált.
73.		CSEH BORBÁLA kisgyermeke				+							T		T	halált.
74.	33	CSEH FERENC	gépész	+	2	+					+					
75.	49	CSEH VINCE	postás	+	3	+	+				+					
76.	55	CSEREPES MIHÁLY				+							T		T	halált.
77.	28	CSIPAK ANDRÁS	földműves			+	+	+			+					
78.	65	CSIPAK PÁL	földműves	+	6	+	+		+	+	+					
79.	2	CSIZMADIA ISTVÁN									+		T		T	halált.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
80.	71	CSIZMADIA KÁROLY									+		T		T	halált.
81.	40	CSIZMÁR MÁRIA									+		T		T	halált.
82.	72	CSONKA ISTVÁN									+		T		T	halált.
83.	63	DEÁK JÓZSEF	munkás	+	3	+	+	+			+					
84.		DELE JÓZSEF						+								
85.		DELI JÓZSEF					+	+								
86.	36	DENCSIK FERENC	munkás	+	2	+	+				+					
87.		DENIS (DANIS?) ANTAL				+					+					
88.		DROPSKI MIHÁLY					+									
89.		DUKAI LAJOS				+					+					
90.	45	EMBER GYULA	földbirtokos			+					+					
91.	26	FEKETE FERENC	földműves	+	3	+	+		+		+					
92.	36	FEKETE JÁNOS	földműves	+	3	+			+	+	+					
93.		FEKETE PÉTER				+			+		+					
94.	33	FEKETE SÁNDOR	földműves	+	2	+	+	+			+					
95.	50	FERENCI JÓZSEF	zenész	+	2	+	+	+			+					

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
96.	33	FODOR ANDRÁS (ANTAL?)	zenész	+	2	+	+				+					
97.		FORGÁCS JÓZSEF									+					
98.		GÁBOR PÉTER					+	+			+					
99.		GÁL SÁNDOR				+							I		I	halált.
100.		GÁLER GYÖRGY					+									
101.		GÁLER ISTVÁN					+									
102.	20	GÁLFI ANTAL	katona			+					+					
103.	50	GÁLFI GYÖRGY	földműves			+					+					
104.	42	GÁLIK GYÖRGY				+	+				+					
105.	17 hó	GÁLIK ISTVÁN				+					+		I		I	a halált. megbet.
106.	66	GÁLIK JÓZSEF	földműves	+	5	+	+	+			+					
107.	30	Ifj. GÁLIK JÓZSEF	földműves	+	3 +						+					
108.	18	GÁLIK SÁNDOR				+							I		I	halált.
109.	47	GINIC ISTVÁN	földműves	+	7	+	+	+			+					
110.	58	GONCLIK ISTVÁN				+							T		T	halált.
111.		GÓDOR JÁNOS						+								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
112.	16	GREGUS JÁNOS				+							I		I	halált.
113.	41	GREGUS JÓZSEF				+	+				+					
114.	43	GREGUS MÁTYÁS	írnok	+	3	+	+		+		+					
115.	76	GULYÁS ERZSÉBET									+		T		T	halált.
116.	60	GUSZTON ETELKA				+							T		T	halált.
117.	66	GUSZTON FERENC	földműves	+	5	+	+				+					
118.	37	Ifj. GUSZTON FERENC	munkás	+	5	+	+				+					
119.	2	GUSZTON FRANCISKA				+							T		T	halált.
120.	40	GUSZTON GYÖRGY	földműves	+	2	+	+	+								
121.	16	GUSZTON KÁROLY				+							I		I	halált.
122.	18	GUSZTON MÁRTON				+	+				+					
123.	65	GUSZTON MIHÁLY	munkás	+	3	+	+									
124.	42	GUSZTON PÉTER	munkás	+	4	+	+									
125.		GUSZTON PÉTER					+	+								
126.	10	GUSZTON PÉTER kislánya				+							T		T	halált.
127.	40	GYERMÁN ISTVÁN	munkás	+	3	+	+	+			+					
128.	36	HAGYMÁS ISTVÁN	földműves	+	3	+	+	+			+					

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
129.	63	HAGYMÁS JÓZSEF	földműves	+	2	+	+	+			+					
130.	65	HAGYMÁS MIHÁLY	kosárfonó	+	4	+	+	+			+					
131.	50	HAGYMÁS TERÉZ	háziasszony	+	2		+	+	+		+					
132.		HAGYMÁS VIKTÓRIA	háziasszony	+	4	+	+	+			+					
133.	75	HAJDZSER ANDRÁS					+	+			+					
134.	52	HAJDZSER PÉTER	földműves	+	1	+					+					
135.		HAJDZSER PÉTER (PETYI)									+					
136.	30	HAJNAL PÉTER (VIHAR)	földműves	+	2	+	+	+			+					
137.		HAJNS PÉTER					+	+								
138.	42	HALÁSZ MÁTYÁS	földműves	+	4	+					+					
139.	45	HEGEDŰS IMRE	méhész	+	2	+					+					
140.		HEGEDŰS IMRÉNÉ - MÁRIA	méhész	+	2	+					+					
141.		HEREFERZI GYÖRGY ?						+								
142.	65	HOMÁNYI FERENC	gépész			+							T		T	halált.
143.	32	HORGÁSZ ISTVÁN	kéménysepről	+	2	+	+				+		Zs		Zs	
144.	43	HORVÁTH ISTVÁN	munkás			+					+					

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
145.		HORVÁTH JÓZSEF				+					+					
146.	54	HORVÁTH MIHÁLY	gépész			+					+					
147.	52	HORVÁTH MIHÁLYNÉ MARGIT	háziasszony			+					+					
148.		IHÁSZ ANDRÁS					+	+								
149.	58	JAKUBEC LAJOS	zenész	+	1	+	+				+					
150.	32	Ifj. JAKUBEC LAJOS	rendőr	+	2	+					+					
151.		JÓBOR JÁNOS					+									
152.		JÓBOR PÉTER					+									
153.	30	KALAPOS JÁNOS	bognár			+					+					
154.	40	KALAPOS MIHÁLY	kovács	+	2	+	+				+					
155.	30	KALOCSAI JÓZSEF	munkás			+										
156.	40	KARÁCSONYI MIHÁLY	zenész			+	+									
157.		KATONA DEZSŐ				+	+									
158.	32	KECSKÉS PÉTER	földműves	+	2	+					+					
159.	56	KELEMEN ANTAL					+	+								
160.	56	KELEMEN GÁBOR	földműves	+	2	+	+	+			+					

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
161.	42	KELEMEN GYÖRGY	munkás	+	3	+	+	+			+					
162.	58	KELEMEN ISTVÁN	földműves	+	3	+	+				+					
163.	38	KELEMEN (BAJÚSZ) JÓZSEF	földműves		+	3	+	+	+			+				
164.		Ifj. KELEMEN JÓZSEF					+	+								
165.	51	KELEMEN PÁL	földműves	+	2	+	+	+			+					
166.		KELEMEN PÁL				+										
167.	88	KELEMEN PÁL									+		T		T	halált.
168.	57	KELEMEN SÁNDOR	földműves	+	3	+	+	+			+					
169.		KELEMEN TAMÁS				+			+		+					
170.	20	KELEMEN TERÉZ	földműves	+	1	+	+	+			+					
171.	50	KERN ISTVÁN	kántor-tanító	+	1	+					+		I		I	
172.		KERN TIBOR							+		+		I		I	
173.		KERN VILMA	háziasszony	+	1		+	+			+		I		I	
174.		KERSES (KERTÉSZ?) JÓZSEF						+								
175.	30	KÉSES (ISTVÁN) PÉTER	mezőőr	+	3	+					+					
176.		KIHUT ISTVÁN					+									

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
177.		KIHUT PÉTER					+									
178.	40	KINKA FERENC	földműves	+	4	+					+					
179.	60	KINKA PÉTER	földműves	+	3	+					+					
180.	39	KISS PÉTER	munkás	+	2			+								
181.		KISS PÉTER				+	+				+					
182.		KISS TAMÁS						+								
183.	60	KISNÉ (DENCSIK) BORBÁLA				+							T		T	halált.
184.	5 hó	KISÚRI PÉTER									+		T		T	halált.
185.	38	KLIMA (KLIMO?) JÁNOS	földműves	+	2	+	+	+			+					
186.		KLIMA PÉTER				+	+				+					
187.	43	KÓKAI ISTVÁN	munkás	+	2	+	+				+					
188.	44	KOLLÁR (GALAMBOS) GYÖRGY	iparos	+				+								
189.		KOLLÁR GYÖRGY				+					+					
190.	42	KOLLÁR (GALAMBOS) PÁL	földműves	+	2	+	+				+					
191.		KOLLÁR PÁL					+	+								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
191.		KOLLÁR PÁL					+	+								
192.	42	KORDÉLYOS GYÖRGY	szabó	+	1	+					+					
193.	29	KORHEC (BALLANGÓ) GYÖRGY	földműves	+	3	+					+					
194.	4	KORHEC JÓZSIKA				+							T		T	a halt. megb.
195.	14	KORHEC KATALIN				+							I		I	a halt. megb.
196.	29	KORHEC MÁRIA				+							T		T	halált.
197.	3	KORHEC PETI											T		T	halált.
198.	2	KORHEC PISTIKE											T		T	halált.
199.	36	KOSZORÚS JÓZSEF	gépész	+		+	+				+					
200.	11 hó	KOVÁCS ANTAL									+		T		T	halált.
201.		KOVÁCS ELEK				+					+					
202.		KOVÁCS FERENC					+	+								
203.		KOVÁCS IMRE				+					+					
204.		KOVÁCS JÓZSEF					+	+								
205.		KOVÁCS JULIANNA				+							T		T	halált.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
206.	42	KOVÁCS KUPAK GÁBOR	napszámos	+	6	+	+				+					
207.		KOVÁCS LAJOS (KUPAK)					+	+								
208.	53	KOVÁCS PÉTER	géplakatos	+	1	+	+	+								
209.		KOVÁCS TUBA ISTVÁN				+					+					
210.	50	KRAMMER MIHÁLY	földbirtokos			+	+	+								
211.	31	KUTRI GYÖRGY	földműves	+	1	+					+					
212.	22	KUTRI JÓZSEF	földműves	+		+					+					
213.	52	KUTRI PÉTER	szélmolnár	+	3	+					+					
214.		KUTRIK PÉTER	főszolga-bíró				+		+							
215.	31	LACIK JÓZSEF	mezőőr	+	1	+	+				+					
216.	60	LAPA MÁTYÁS	földműves	+	2	+					+					
217.	29	LATINYÁK ANTAL				+							I		I	halált.
218.	42	LATINYÁK ISTVÁN	földműves	+	2											
219.	48	LATINYÁK MÁTYÁS	kisbíró	+	6	+	+				+					
220.		LENGYEL JÁNOS				+										
221.		LÉNÁRT ALBERT					+	+								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
222.		LOC FERENC					+	+								
223.	51	MADACKI ISTVÁN	mészáros	+	2	+	+	+			+					
224.	30	MAGYAR ANDRÁS	iparos			+	+	+	+		+					
225.		MAGYAR MÁTYÁS					+									
226.	33	MAJOROS ILONA									+		T		T	
227.		MAJOROS MIHÁLY					+									
228.		MAKRA ISTVÁN					+	+								
229.	39	MAKRA JÁNOS	földműves	+	2	+					+					
230.	70	MAKRA ROZÁLIA				+					+		T		T	
231.		MÁNDITY MIHÁLY					+	+			+					
232.		MÉSZÁROS JÁNOS					+	+								
233.		MÉSZÁROS JÓZSEF					+	+			+					
234.		MÉSZÁROS MIHÁLY					+	+								
235.	32	MIHALEC JÁNOS	fuvaros	+	2		+	+			+					
236.		MIHALEC JÁNOS					+									
237.		MIHALEC JÓZSEF					+									
238.	13 hó	MIHALEK JÚLIA				+					+		T		T	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
239.	59	MILINSZKI JÁNOS	földműves	+	2	+	+	+	+		+					
240.	45	MOLNÁR FERENC	füldműves	+	2	+	+	+			+					
241.	47	MOLNÁR ISTVÁN	földműves	+	2	+					+					
242.		MOLNÁR LAJOS					+									
243.	61	MOLNÁR SÁNDOR	földműves	+	4	+	+	+			+					
244.	33	MOLNÁR SÁNDOR				+							I		I	halált.
245.		MORVAI FERENC					+									
246.	81	NAGY ANTAL									+		T		T	
247.		NAGY FERENC														
248.	32	NAGY GYÖRGY	munkás	+	1	+					+					
249.		NAGY MÁTYÁS														
250	57	NÉMET-KANYEC GYÖRGY	munkás	+	5	+					+					
251.	24	NÉMET-KANYEC MIHÁLY				+					+		I		I	halált.
252.	37	NÉMET PÁL	rendőr	+	2	+					+					
253.	75	Özv. NÉMET TERÉZIA									+		T		T	
254.	45	NOVÁK ISTVÁN	munkás	+	2	+					+					

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
255.	60	OLMAN FERENC	munkás	+	2	+	+				+					
256.	38	Ifj. OLMAN FERENC	munkás	+	2	+					+					
257.	65	OLMAN ISTVÁN				+					+					
258.		OLMAN JÓZSIKA				+							T		T	halált.
259.	17	OLMAN MÁTYÁS	munkás	+		+					+					
260.	36	OLMAN MIHÁLY	munkás	+	5	+					+					
261.		OLMANNÉ-FEKETE ILONA				+							T		T	halált.
262.	18 hó	OLMANNÉ-FEKETE ILONA kisfia				+							T		T	halált
263.	36	ÖRLŐS ISTVÁN	munkás	+	2			+								
264.	58	PAKSI ANTAL	munkás	+	2		+	+			+					
265.	53	PAPP FERENCNÉ ROZÁLIA	földműves	+	3	+					+					
266.	58	PAPP ISTVÁN	munkás	+	1	+					+					
267.		PATAKI KATALIN				+							T		T	halált.
268.	26	PAUL PÁL	órás			+							I		I	halált.
269.		PÁLFI ISTVÁN				+					+					

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
270.	31	PÁLFI ISTVÁN (PARUFI)	kézbesítő	+	1			+								
271.	34	PETŐ SÁNDOR	földműves	+	2	+	+				+					
272.	78	PINTÉR ANTAL	hitoktató	+	5	+	+				+		ZS	?	I	nov. 12-én
273.		PINTÉR PÉTER LUKÁCS	gölöncsér			+					+					
274.		POZDER (tátincai)				+					+					
275.	42	PUHALÁK PÉTER	rendőrvezető	+	3	+					+					
276.	7 hó	RAJDA ILONA									+		T		T	halált.
277.	38	RAJDA JÓZSEF	hentes			+					+					
278.	19	RAJDA PÁL	bognár	+		+					+					
279.	41	RAJDA PÉTER	munkás	+	2	+	+	+			+					
280.	70	RASZTIK JÚLIA				+							T		T	halált.
281.		RÁKOS IMRE					+									
282.	74	RÉGEI MIHÁLY									+		T		T	halált.
283.		ROMODA GYÖRGY						+			+					
284.	35	ROMODA JÓZSEF	munkás	+	5	+					+					
285.	43	RUDICS GYÖRGY	útkaparó	+		+	+	+			+					

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
286.	18	Ifj. RUDICS GYÖRGY		+		+	+				+					
287.		(RUDICS GYÖRGY)						+								
288.	44	SALÓCZI MENYHÁRD	jegyző	+	2		+									
289.		SÁGI MIHÁLY	szabóinas								+					
290.	50	SÁNTA-BUKOVICS JÓZSEF	kosárfonó			+					+					
291.	51	SERFŐZŐ GYÖRGY	munkás	+	2	+	+				+					
292.	59	SERFŐZŐ ISTVÁN	munkás	+	3	+				+	+					
293.		SERFŐZŐ PIROSKA									+					
294.	55	SÉRITY IVÁN (ALBERT)	mozitulaj-donos			+	+				+					
295.	80	Özv. SIMON ROZÁLIA									+		T		T	halált.
296.	44	SÓS (SOÓS) ANTAL	gátőr	+	2	+				+	+					
297.	48	SÓTI GYÖRGY	földműves	+	3			+			+					
298.		SÓTI GYÖRGY				+										
299.		SÖTÉT PÉTER					+	+			+					
300.		STROC ANDRÁS (SIPOS)					+	+								
301.	60	SUSÁK KATICA	háziasszony	+	1		+	+			+					

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
302.		SZABÓ ANDRÁS					+									
303.		SZABÓ FERENC					+	+								
304.		SZALÓCI MENYHÉRT				+					+					
305.	47	SZERDAHELYI JÁNOS				+							I		I	halált.
306.		SZERVEZI (SERFŐZŐ?) GYÖRGY						+								
307.		SZOBOR (COBOR?) JÁNOS								+						
308.		SZOLLÁR JÁNOS														
309.	38	SZÜGYI ISTVÁN	festő	+	2	+					+					
310.	77	Özv. TAKÁCS MÁRIA									+		T		T	halált.
311.	40	TALLÓ JÓZSEF	földműves	+	1	+	+				+					
312.	45	TALLÓ MIHÁLY	fölmdűves	+	2	+	+	+			+					
313.	50	TALLÓ PÁL	földműves	+	2	+	+				+					.
314.	60	TÁPAI GYÖRGY				+							T		T	halált.
315.	80	TÁPAI JÁNOS				+							T		T	halált.
316.		TODOR ANTAL														
317.	60	TÓTH A. ISTVÁN	kertész	+	1	+					+					

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
318.	80	TÓTH ANDRÁS					+						T		T	halált.
319.	48	TÓTH IMRE	földműves	+	2	+					+					
320.		TÓTH IMRE					+									
321.		TÓTH ISTVÁN				+	+				+					
322.		TÓTH MÁRTON				+					+					
323.		TÓTH PÉTER				+	+				+					
324.	45	TÓTH SÁNDOR	kofa	+	2	+					+					
325.	80	TÓTH SÁRA JÓZSEF											T		T	halált.
326.		TUBA KOVÁCS ISTVÁN									+					
327.		TURÓ PÉTER					+									
328.		ÚRI PÉTER					+	+								
329.	35	VARGA KÁROLY	munkás			+					+					
330.	40	VARNYÚ-BUDERKA ERZSÉBET				+							T		T	halált.
331.		VAS JÁNOS					+	+								
332.	50	VÁMOS BÉLA	trafikos			+					+					
333.		VENCLER JÓZSEF					+									

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
334.		VICSEK VIDA						+								
335.		VIDA ISTVÁN						+								
336.		VIDA JÁNOS					+	+								
337.	75	VLADA-TAKÁCS MARGIT				+							T		T	halált.
338.		Dr. VUKOVÁRI BÉLA					+	+								
339.	21	ZAVARKÓ FERENC				+	+	+			+					
340.	67	ZAVARKÓ GYÖRGY				+							T		T	halált.
341.	22	ZAVARKÓ JÓZSEF				+										
342.	47	ZAVARKÓ MÁTYÁS	földműves	+	2	+	+	+			+					
343.		ZAVARKÓ MIHÁLY					+	+			+					
344.	35	ZELENKA JÁNOS	munkás	+	3						+					
345.	63	ZELENKA MIHÁLY	földműves	+	4	+	+	+			+					
346.	64	ZETKÓ PÁL									+		T		T	halált.
347.	23	ZÓNAI FEHÉR ISTVÁN	munkás	+	1	+					+					
348.	28	ZSOLCER JÁNOS	földműves	+	2	+	+	+			+					
349.		ZSOLCER MÁTYÁS									+					
350.	16	GREGUS ANDRÁS		–							+					

AZ 1944/1945-ös VÉRENGZÉS KUTATÁSÁNAK BUKTATÓI*

Tapasztalat a Bakos család adatai alapján

AZ ELMÚLT néhány év folyamán igen sok, az 1944–1945-ben Zsablyán történt magyarellenes atrocitásra vonatkozó adat került a kezembe. 1997-ben megkíséreltük Zsablyán is megtartani a megemlékezést. Már meg is szerveztük a kimenetelt és a koszorúzást a katolikus temetőbe, ahol a Zsablyán kivégzettek hat tömegsírja van, amikor a községi hatóság figyelmeztetésére elálltunk ettől. Megüzenték ugyanis, hogy nem tudják szavatolni az esetleges gyűlés résztvevőinek biztonságát.

A 2002. július 15-e és 20-a között Újvidéken szervezett Apáczai Nyári Akadémia meghívott 17-ére, hogy tartsak előadást a '44/45-ben történt magyarellenes atrocitások kutatásának eddigi eredményeiről. Jelen tanulmány ezen előadás egyik írott változata.

Bakos Pál 1932-ben született Zsablyán, 1945 óta él Palánkán. Nem önszántából került oda. Édesapjáról, id. Bakos Ferencről és testvérbátyjáról, a család azonos nevű ifjabbik tagjáról már 1944. november 10-e táján bizonyosan tudták, hogy őket sem zsablyaiságukban, sem más voltukban semmilyen törvény nem bánthatja már, mert a partizánok érkezése utáni napokban mindkettőjüket kivégezték. A csonka család 1945. január 29-én a többi zsablyai magyarral együtt kénytelen volt elhagyni a családi házat. Mindenüktől megfosztva Járekra, a nem sokkal korábban létrehozott haláltáborba hajtották őket. Több hónapon át sínylődtek ott, étlen-szomjan, fázva és megalázva. Naponta látták, hogyan dugdossák őreik és kínzóik az elhulló rabokat a gazdag sváb temető drága kriptáiba. (Azóta építmények készültek fölébük, hogy a cselekmé-

* Megjelent a Magyar Szó, 2002. VIII. 6 – 10-ei számaiban

nynek ne maradjon látható jele.) Ők ezt túlélték. Járekról Wekerlefalvára (Nova Gajdobra), lényegében egy enyhébb táborba kerültek, majd onnan Szépligetre (Gajdobra), s innen kiengedték őket. Nem kevés küzdelem és nélkülözés árán néhány évtized alatt Palánkán új otthont teremtettek, ismét lett családi házuk, s élték a palánkai magyarok átlagos életét.

Akkoriban, amikor ők is Palánkára kerültek, elég sok magyarral gyarapodott a város lakossága. A Szépligetről 1945 második felében kiengedett volt járeki táborlakók elbocsátó levelükben valamennyien írásbeli meghagyást kaptak, hogy letelepedhetnek bárhol az akkori országban, de szülőfalujukat nem közelíthetik meg. (Hogy Szépligetnek melyik neve az eredeti, azon először talán az ott lakók gondolkodtak el. Nekik ugyanis nyelvileg semmi közük nem volt egyik elnevezéshez sem, tekintve, hogy maguk németek voltak. Negyvennégy után mindannyiukat eltüntették onnan. Onnan is. Mint a magyarokat Zsablyáról.)

Sokan mentek hát Szépligetről Palánkára, az első nagyobb helységbe. Ugyanis Palánkáról is hiányzott elég sok lakos. Német és magyar, amiről talán beszélhetett volna a néhai, nagy tiszteletben álló katolikus pap, a németből lett magyar, Unterreiner Károly, aki – igazi lelkipásztorhoz méltón – sokat törődött hívei lelki ápolásával, ha maga is áldozatul nem esik a palánkai magyar- és németirtásnak. Talán a valamikori Akácosban földelték el, ott, ahol agyonverték 1944-es felszabadítóink.[1]

Majdnem hatvan évvel az események után, 2002. június 5-én Bakos Pál folyamodványt nyújtott be a Vajdasági Levéltárhoz, amelyben tisztelettel kéri, adják ki neki az édesapja és a testvérbátyja kivégzésére vonatkozó dokumentumokat.

A levéltárból húsz nap múlva választ kapott Pavle Stanojević igazgató aláírásával, s ebből arról értesülhetett, hogy sem édesapja, sem testvérbátyja kivégzésének a dokumentumai nincsenek a levéltárban. „Kérésével kapcsolatban, amelyben azt kéri, juttassuk el önhöz Bakos Ferenc (apja István) Zsablyán kivégzett személy dokumentumait, értesítjük Önt, hogy a levéltári anyagokban végzett körültekintő vizsgálódás után megállapí-

[1] Unterreiner Károlyról rövid leírás található a Rémuralom a Délvidéken c. kötetben paptársa, Ehmann Imre és Bakos Pál közlése alapján, a 189–190. oldalon.

Megemlékezés a Bakos család áldozatairól az 58. évfordulón

tottuk, hogy a Tartományi Levéltárban nincs a keresett adat." Szó szerint ugyanez az üzenet Bakos Ferencre (apja Ferenc) vonatkozóan is. Bakos Pál 1944-ben, amikor a kivégzések történtek, tizenkét éves kisiskolás volt. A jófejű gyerekek közé tartozott, a fontos dolgokat meg tudta jegyezni. Eléggé jól emlékszik a két kivégzés idején történtekre. Még a napjára is. Nem érti, hogy nem tud nyomára jutni az eseményre vonatkozó dokumentumoknak.

A zsablyai áldozatokról egyébként szó esik egy tudományos igénnyel készült monográfiában. Ez a dr. Aleksandar Kasaš által írt Mađari u Vojvodini 1941–1946 című könyv. Ennek a 168. oldalán az alábbi olvasható. Itt magyar fordításban[2]: „A korábban idézett dokumentum – Knjiga streljanih ratnih zločinaca (A kivégzett háborús bűnösök könyve) – adatai szerint Zsablyán a razziában való részvétel miatt 1944. november 16-ától 28-áig ki lettek végezve." S ez után 107 név következik. A betűrendes névsorban a 3. sorszám alatt Bakos Ferenc, a 4. alatt pedig ifjabb Bakos Ferenc neve olvasható. Semmi kétség afelől, hogy Bakos Pál édesapjáról és testvérbátyjáról van szó. Megjegyzendő, hogy a korábbi évtizedek

[2] Saját fordítás – M.M.

során, ha tájunkon razziát említettek, akkor az egyértelműen az 1942-ben, a Sajkás-vidéken és Újvidéken lezajlott razziára vonatkozott. Hogy később is volt itt razzia, azt senki sem említhette.

Pedig nem is razzia, hanem – mint most már tudjuk, mondhatjuk és írhatjuk – razziák sorozata zajlott le legutóbbi felszabadulásunk hónapjaiban.

A fentebb írtakkal kapcsolatban meglehetősen sok, tudományos kutatásra váró kívánalom maradt. Ezek felvetése előtt azonban emlékeztetnünk kell arra a körülményre, hogy a Vajdasági Képviselőház létrehozott egy ankétbizottságot, amelynek az a feladata, hogy elkészítse az 1941 és 1945 között megölt ártatlan áldozatok névsorát, és dokumentumokkal igazolja az adatok helytállóságát.[3] Közel egy esztendeig vajúdott, mire el kezdte a munkát. Eddig ugyanis elég sok áldozat neve előkerült már, ám az áldozatok létszámát, még kevésbé azok személyi adataikat nem sikerült tudományos bizonyítékokkal alátámasztva feldolgozni, így pedig – aki szükségesnek tartja – erősen megkérdőjelezi a különféle szinten, általában nem hivatásos történészek által végzett kutatások eredményét, amely szerint legalább húszezer magyar áldozata van az akkori vérengzésnek. Az már eléggé mellékes, és talán csupán személyes averziónak tulajdonítható, ha valakinek fenntartásai vannak az ankétbizottság elnevezéssel kapcsolatban. Ankétbizottságnak nevezték ugyanis azt a szervet is, amelyet Titóék hoztak létre 1944-ben a háborús bűnösök felkutatására. És aminek a súlyos, ránk, magyarokra nézve különösen tragikus következményeit e helyen is feszegetni kívánjuk.

Köztudott – s szinte azt mondhatjuk: majdnem csak ez tudott –, voltak más áldozatok is, nem csak magyarok. A háború végén elsősorban németek, de a háború alatt voltak szerbek, horvátok és más nemzetiségűek is

---

[3] A testület – több kívülálló kutató bevonásával – 2004. szeptember 13-a és 14-e között tartott záróértekezletén összegezte a munkáját. A tartomány területéről mintegy 100.000 áldozat nevét tartalmazó listát állítottak össze - prof. Dr. Dragoljub Živković bizottsági elnök értékelése szerint – jóval többet találtak, mint előzőleg gondolták volna. A neveket a bizottsági kutatók CD-lemezen kézhez kapták. A lista – hangsúlyozzuk – minden nemzethez tartozó áldozat nevét tartalmazza. Kötetünk kézirata ekkor már lezárult, nem állt módunkban összevetni az itt közölt lista adataival.

– nem beszélve a zsidókról és cigányokról, akik főleg az 1942-ben, a magyar hatóságok által elkövetett vérengzésben estek áldozatul. Az abban a razziában elveszettek száma, személyi adatai – elsősorban persze a névsorokra kell gondolni –, és természetesen az egész razzia a maga kegyetlen és embertelen menetében az azóta eltelt időszakban a lehető legteljesebb pontossággal, nem kis tudományos munkával, szakértők (történészek, igazságügyi szervek, levéltári kutatók, rendőrök, visszaemlékezők, túlélők) bevonásával és anyagi ráfordítással fel lett tárva. Sok publikáció jelent meg róla több nyelven, magyarul és szerbül elsősorban, amihez hozzájárult a maga módján, bár eléggé kelletlenül, a vérengzésért felelős magyar hatóság is nem sokkal az események után. Gondoljunk csak arra, hogy magyar és szerb képviselők a Magyar Országgyűlésben szólhattak róla még Horthy idejében, hatalmának teljében. Lényeges körülménye a feltárásnak, hogy azt a történtekért felelős magyar hatóságok kezdték meg. A magyar és a német áldozatokra vonatkozó kutatás van tehát aránytalanul lemaradva. Mi itt most a magyarokra vonatkozó kérdéssel foglalkozunk.

Bakos Pál olyan dilemmákkal áll szemben, amelyekre nem talál megoldást. Íme ezekből néhány fontos.

1. Milyen adatok alapján gyűlt össze a dr. Kasaš könyvében idézett kivégzett háborús bűnösök névsora? A tanulmányhoz ugyanis nincs mellékelve sem szakirodalom, sem forrásjegyzék, csupán lábjegyzetben közöl a szerző erre vonatkozó adatokat a forrás pontos említése nélkül. Nem tudni azonban, hogy – például – a Moholra vonatkozó névsornál, az 597-es lábjegyzetben említett Knjiga evidencije streljanih ratnih zločinaca azonos-e a Zsablyánál említett, ehhez nagyon hasonló című forrással, a Knjiga streljanih ratnih zločinaca könyvvel? Egyébként akár azonos, akár nem, mindkét esetben tudni kellene, mennyire tekinthető hivatalosnak, amit a könyv állít. Esetünkben az, hogy Bakos Ferencet és fiát, Ferencet az 1942-es zsablyai razziában való részvétel miatt háborús bűnösként kivégezték.

2. Bakos Ferenc 1901-ben született, zenész – a helyi magyar tamburazenekarban basszus prímet játszott – az 1942-es januári zsablyai raz-

zia idején nem tartózkodott Zsablyán. Fia erről ezt tudja: „Édesapám 1942 januárjában katona volt. A magyar katonai archívumokban erre vonatkozóan meg kell, hogy legyen a rá vonatkozó adat. Levelet kaptunk tőle azokban a napokban. Valamivel később, mindössze néhány nappal a razzia után édesanyámmal ellátogattunk hozzá. Szilbácsig – Silbaš – vonaton mentünk, onnan pedig lóvontatású vasúti kocsin, iparvágányon Kölpénybe – Kulpin –, ahol édesapám a kendergyárnál őrszolgálatot teljesített. Édesanyámtól és tőlem tudta meg, ott és akkor, mi zajlott le otthon. A razziában tehát nem hogy nem vett részt, mert nem is vehetett, hanem teljesen tájékozatlan volt felőle." (Bakos Pál nyilatkozata 2002 áprilisában). Ennek ellenére a razziában való részvétel miatt végezték ki háborús bűnösként 1944. november 8-án. Legalábbis indoklásként ez áll a dr. Kasaš által idézett szövegben.

3. Az 1944 végi, 1945 eleji eseményekről Bakos Pál, hosszú kutatás, kérdezősködés és töprengés után időrendi táblázatot készített 2002 áprilisában. Eszerint 1944. november elseje előtt keletkezett az első, „kis" jelzővel emlegetett tömegsír. November 8-án volt: „a második tömeges, nyilvános kivégzés; aput is e napon végezték ki." – jegyezte fel. A zsablyaiak szerint a második tömeges kivégzéskor azok estek áldozatul, akiket előbb Becsére vittek, onnan haza, majd a kivégzésük után ők kerültek a másik, szintén „kicsi"-nek nevezett tömegsírba. Három nyilvános, tömeges kivégzés volt: november elsején, nyolcadikán és tizenhetedikén. Ez az utóbbi volt a legnagyobb. A nyilvános kivégzéseket közhírré tették, bárki mehetett nézni. Sokan mentek is. Kérdés: mi a pontos? Bakos emlékezete vagy a Kasaš által idézett könyv, hogy a tömeges kivégzések 16-án kezdődtek?

4. Bakos Pál időrendi táblázata még tovább fokozza a bizonytalanságot azáltal, hogy megjegyzi benne: „November 1. Az első tömeges nyilvános kivégzés." Sőt egy újabb megjegyzés az időrendi táblázatban további ellentmondást vet fel 12-énél: „Nagytata sokadmagával el lett víve a csendőrlaktanyából. Becsére? Nem tudni, hova." Nagytata soha többé nem került elő. Sokadmagával eltűnt. Egyes hírek szerint a szovjet hadseregnek dolgoztatták őt és a többieket. Nem volt alkalom a keresésére,

hiszen a vérengzés Zsablyán 1945. január 29-ig tartott. Addigra több száz helybeli magyart, elsősorban felnőtt férfit kivégeztek, tele lett velük a katolikus temető kálváriájának stációi mellett kiásott négy nagyobb és két kisebb tömegsír, amelyek azóta is rejtik titkaikat, de jutott belőlük sokfelé, többek között a dögtemetőbe, ahova az agyonverteket szállították éjjelente, a Bodor-féle téglagyárba, de még a Jegricska partjára is, ahova később állítólag az újvidéki razzia miatt kivégzett Zöldi csendőrt is elásták.

5. Ez az említett nagytata Bakos Pál anyai nagyapja volt. Neve Pintér Antal, eltűnésekor a 78. életévében járt. Ilyen idős embereket vittek dolgoztatni?! Bizonyára nem dolgoztatták, hanem kivégezték őket, de nem közölték a hozzátartozókkal. Pintér is háborús bűnös volt? Furcsa lenne! Neki ugyanis nagyon szigorú elve volt, hogy semmilyen gyilkoló szerszámot nem vesz a kezébe, senkinek sosem árt, mert tiltja nazarénus hite. Ehhez olyannyira tartotta magát, hogy még hirdette is, mások se tegyék ezt, ami miatt a zsablyai – magyar! – rendőrségen hetente kellett jelentkeznie.

6. Nem kis képtelenségek merülnek föl az ifjabbik Bakos Ferenc háborús bűnösségét illetően sem. Az első mindjárt az, hogy a negyvenkettes razzia idején ő még ugyancsak gyerkőc volt. Ki lehet számítani, mennyire: 1927. május 3-án született, a razzia pedig 1942 január első napjaiban zajlott le. Ebből adódik a másik képtelenség: kivégzésekor meg mindössze 17 éves volt. Lehetett-e felelősségre vonni, még ha esetleg részt is vett volna 15 évesen a razziában? A még tetézetten újabb elgondolkodtató ok abból adódik, hogy ő sem vehetett benne részt, mert ő sem tartózkodott otthon! „Téli szünet volt az iskolában. A Ferit fölengedték a szüleim Budapestre a rokonokhoz. Jutalmul a jó tanulmányi előmenetelért" – közli öccse.

Ezeket az ellentmondásokat nem csupán a Bakos fiú kivégzésének a tisztázása érdekében kellene feloldani. Említettük ugyanis, hogy most az egész tartomány területén folynak az adatgyűjtések az áldozatokról. S ezzel kapcsolatban merülnek föl az igazi kérdések.

1. Ha a levéltárban nincsenek meg az ezekre a személyekre vonatkozó adatok, hogyan lehet az áldozatokat összeírni? Ez az alapvető kérdés. De

vannak egyebek is.

2. Pintér Antal nem szerepel a Kasaš által idézett zsablyai áldozati listán, nyilván az említett Knjiga streljanih..., illetve a Knjiga evidencije streljanih... című könyvben sem. Feltehető akkor a kérdés: hol lehet ráakadni az ilyen zsablyai áldozatokra? S tovább menve: ha a zsablyaiaknál felvetődik ez, mennyire lehet jellemző a többi községben végrehajtott tömeges kivégzésekkel kapcsolatban?

3. Közvetett bizonyítékaink vannak arra vonatkozóan, hogy a Zsablyai Járási Népfelszabadító Bizottság negyvennégy végén vagy negyvenöt elején határozatban mondta ki, hogy minden, a járás területén élő magyar személy háborús bűnös. A Temerinben élő Cakó Mátyás ugyanis pert indított 1946-ban a Zsablyán elkobzott vagyona visszaszerzése érdekében, s ügye eljutott az Újvidéki Kerületi Népbíróságra, és ez az instancia másodfokon, jogerősen döntött az 1946. április 3-án tartott tanácsülésen, amelyen részt vett: Radulovački Vasilije, a bíróság elnöke, Ćerevički(??) Ognjeslav és dr. Aranicki Petar állandó bíró. (Nevüket a szerb helyesírás szabályaival ellentétben az okmány is így – a vezetéknévvel kezdve – jelöli.) A bíróság elvetette Cakó keresetét. Arra hivatkozik, hogy a fellebbezésnek nincs alapja. Magyarra fordítva az indoklás így hangzik: „A Járási Népbizottság 6697/1945 számú, 1945. október 5-ei keltezésű javaslatában megállapította, hogy a Járási Népbizottság a fellebbezőt népellenségnek tartja, ilyen minőségében kollektív büntetéssel sújtva internálta..." A javaslat szóból az érthető, hogy Cakó ellen a vagyonelkobzási eljárást a javasoló állami, közigazgatási szerv kezdeményezte, ami esetünkben lényeges körülmény, azért, mert e javaslat nélkül a magyar nemzetiségű Cakó vagyonát nem kobozták volna el. Külön érdemes felhívni a figyelmet arra a körülményre, hogy Cakó sosem volt Temerinen kívül más község lakója, tehát nem volt ügyében illetékes a Zsablyai Járási Népbizottság. De számunkra itt az a legfontosabb kérdés, hol lelhető fel a járásnak ez a döntése? Ha ez megvan, akkor kezünkben van az – a titói rezsimben hozott – jogi döntés, mely szerint egy nép kollektív büntetéssel van sújtva nemzeti hovatartozása alapján.

4. A kérdés kiterjeszthető: ha ez így ment Zsablyán, nyilván hasonló

volt a helyzet a magyarok felelősségre vonása, háborús bűnössé nyilvánítása tekintetében az egész környéken, ahol a magyarokat részben a '42-es razziában való részvételre hivatkozva büntették: kivégezték, agyonkínozták, falujukból elüldözték, vagyonuktól megfosztották, lakóhelyükről örökre kitiltották.

5. Még tovább folytatva a kérdéseket és megállapításokat: kollektívan büntettek magyarokat, a negyvenkettes razziában való részvételre hivatkozva olyan helységekben is, ahol negyvenkettőben nem volt razzia, s a lakosság nem vehetett részt benne. Mást ne mondjunk, például Bánátban. De Péterréve, Mohol, Ada, Zenta, Adorján, Kanizsa, Martonos, Nagyfény, Szabadka, Szivác, Zombor, Muraszombat, Lendva... és még sok, az akkori ország területén levő helység ide sorolható, szintén elkerülte a negyvenkettes razziát. Mégis, negyvennégyben, a partizánok megérkezése után tartottak razziát és tömeges magyarirtást.

6. Végül is kimondható, hogy az egész régióban tartott vérengzés hasonlóan indokolatlan és embertelen cselekedet volt, mint a példának említett zsablyai. Éppen olyan, mint a negyvenkettes. Csak nagyobb méretű. És még nem tártuk fel az eseményeket.

7. A fentiek ismeretében nem látszik indokolatlannak az aggodalom, hogyan lesz képes a tényfeltáró bizottság objektív adatfeltárásra.

Bakos Pál emlékezik arra is, hogy Wekerlefalvára érkezésük – tehát 1945. június 4-e – után a helybeli katolikus pap körülbelül 150 olyan újszülöttet keresztelt meg, akik Járekon jöttek a világra. Ők milyen listán szerepelnek?

És milyenen az a negyvennégy újszülött, aki a járeki táborban meghalt, s akinek a sorsáról dr. Mészáros Sándor kutatásai révén szerezhettünk bizonyos tudomást?

Visszatérve a levéltári esetre: Bakos Pál azóta ismét levelet küldött a készséges igazgatónak, amelyben afelől érdeklődött, hol lehetnek az édesapjára és a testvérbátyjára vonatkozó okmányok. A válasz a minap megérkezett: a Levéltár csak egy részét őrzi a dokumentumoknak, a többi a Vajdasági Múzeumban, vagy a Jugoszláv Kommunista Szövetség „jogörökösé"-nél lehet. Ez utóbbi, ugyebár a mai Szerbiai Szocialista Párt.

A RAZZIÁK A BÍRÓSÁGI ELJÁRÁSOKBAN

KÉTSÉGTELEN volt már a történések idején – 1942 januárjában –, hogy a győztesek a háború után felelősségre vonják majd a negyvenkettes razzia vétkeseit. Ez meg is történt.

Két nagy pert tartottak Újvidéken, de volt Budapesten is. E helyen nem térünk ki azokra, amelyeket a legrangosabb vádlott, Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök rendeletére folytatott le a magyar illetékes bíróság még a háború idején, de idézünk egy utólagos eljárás ítéletéből, amelyben felmentik őt.

Mindkét Újvidéken tartott eljárást nagydobra verve rendezték. A külső körülményekből is látható volt, hogy kifejezetten bosszúra, politikai sikerre vadászott a hatóság. Az áldozatok hozzátartozóinak és a helybeli tömegeknek a szimpátiáját kellett megnyerni, nem valódi tényfeltárásra törekedett. Annak alapján, amit a bíróság akkor megállapított, nem lehet eldönteni, hogy a bevádoltak és elítéltek közül ki mennyiben volt vétkes a történtekért, vagy ki volt közülük ártatlan.

Az első újvidéki per 1945. október 25-én kezdődött, és november 1-jén hirdettek benne ítéletet. A főtárgyalást a volt Leventeotthonban, a korábbi Sokolski domban, a mai Művelődési Otthonban, annak a nagytermében tartották. Az ítélkező büntetőtanács a Harmadik Hadsereg Hadbírósága volt. Elnöke Vuko Dragović őrnagy, tagjai Beljanski Jovan alezredes és Aleksandar Bakić őrnagy. A vádat Slavko Kuzmanović képviselte. A Slobodna Vojvodina – a korabeli helyi szerb napilap – naponta helyszíni jelentést adott a per menetéről. Tudósításaiból megtudhatjuk, hogy a zsúfolásig megtelt terem közönsége hangos zajjal követelte a vádlottak elítélését. A kihallgatások során a tömeg folyton

Deák Leóról és társairól készült rajz az 1944. október végén, Újvidéken lezajlott per főtárgyalásán. Felső sor: Deák Leó, Milna L. Popović, Krámer Gyula. Alsó sor: Bátory Géza, Zombory Gyula, Könyöki József, Knézy Péter

helyeselt a vád képviselőjének, és elégedetlenkedett a vádlottak kijelentései miatt. Kétségtelen, hogy még az időpontot is politikai okok miatt választották éppen ezekre a napokra, ekkor volt ugyanis az országban a szavazás, amelyen eldőlt a társadalmi berendezkedés: a londoni menekült kormány a királlyal, avagy a partizán hadsereg, Titóval az élen határozza-e meg az ország sorsát. Félő volt ugyanis, hogy a kommunisták addig tapasztalt erőszakoskodásai miatt kiábrándult szerb tömegek esetleg a királyt fogják választani. Mint tudjuk, Zsablyán (!) ez meg is történt.

Az ügyész – a sajtójelentés szerint – az alábbi személyeket vádolta: dr. Deák Leó ügyvéd, kúlai születésű zombori lakos, volt vármegyei főispán, Milan L. Popović pancsovai születésű újságíró, újvidéki lakos, országgyűlési képviselő, Krámer Gyula kúlai születésű újvidéki gyár-

[1] Krámer Gyula volt a Délvidéki Magyar Művelődési Szövetség alapító elnöke. Az ügyész ezt a tisztségét nemes egyszerűséggel „ a magyar kulturbund elnöke" megnevezéssel illette.

iparos[1], Báthory Géza szabadkai születésű csendőr alezredes, szekszárdi lakos, Zombory Gyula medgyaszói születésű magyar királyi rendőrtanácsos, budapesti lakos, Könyöki József budapesti születésű budapesti lakos, rendőri tanácsos és végül Knézi Péter nemesmiliticsi születésű kereskedő, újvidéki lakos.

Valamennyiüket vádolták a negyvenkettes razzia miatt, de a vádiratból azt is megérteni, hogy nem csekély bűnnek számított az a puszta tény, hogy a magyar hadsereget felszabadítóként köszöntötték, illetve, hogy örültek annak, hogy a honvédséget a délvidéki magyar területek visszacsatolása szándékával irányították ide.

Az ítéletről a lap 1945. november 2-ai számában ad hírt: dr. Deák Leó, Milan L. Popović, Krámer Gyula és Zombory Gyula ítélete golyó általi halál, Báthory Gézáé és Könyöki Józsefé kötél általi halál, Knézi Péter ítélete hat év kényszermunkával eltöltendő szabadságvesztés.

Az eljárás befejezéseként a lap november 27-ei számában közli az alábbi hírt.[2]

„Végrehajtották az ítéletet a vajdasági népek gonosztevői és árulói felett

A Jugoszláv Demokratikus Föderatív Köztársaság Legfelsőbb Bírósága (Katonai Tanács) az 1945. november 16-án hozott ítéletével megerősítette a Jugoszláv Harmadik Hadsereg Katonai Bírósága által november elsején hozott ítéletet, amellyel dr. Deák Leót, Popović L. Milant, Krámer Gyulát, és Zombory Gyulát golyó általi halálra, Báthory Gézát és Könyöki Józsefet pedig kötél általi halálra ítélte. A hetedrendű vádlott, Knézi Péter kényszermunkával eltöltendő szabadságvesztésre vonatkozó ítéletét a Legfelsőbb Bíróság hatról tíz évre növelte.

Valamennyi halálraítélt kegyelmi kérvényt nyújtott be. A Jugoszláv Demokratikus Föderatív Köztársaság Ideiglenes Nemzetgyűlésének Elnöksége ezeket a kegyelmi kérvényeket november 22-ei végzésével elvetette.

Az ítéletet 1945. november 25-én, 6 óra 30 perckor a golyó általi halálra ítélt dr. Deák Leó, Popović L. Milan, Krámer Gyula és Zombory Gyula

---

[2] Saját fordítás – M. M.

felett végrehajtották, úgyszintén a kötél általi halálra ítélt Báthory Géza és Könyöki József felett is."[3]

A másik hasonló perre majdnem pontosan egy év múlva került sor.

Az említett napilap a főtárgyalás első két napjának eseményeit a csütörtöki számában közli, tekintve, hogy ez kedden kezdődött a lap pedig szerdai napon nem jelent meg. A tudósításból kiérződik, hogy az ugyanazon a helyszínen tartott főtárgyaláson a hangulat hasonló volt, mint az előző évben rendezetten.[4] (Idézet a lap 1946. október 24-ei jelentéséből[5].) „Pontosan három óra, a terembe belép a jelenlevők által lelkesen üdvözölt dr. Gyetvai Károly[6] tartományi ügyészhelyettes, a vád képviselője és helyettese, Žarko Matijašević. Utánuk bevonul Vajdaság Legfelsőbb Bíróságának bűntetőtanácsa dr. Varga Péter[7] elnökkel az élen és Kovács Kálmán[8] valamint Stevan Krdžalić tanácstagokkal. (...)

Öt perccel múlt három, a bíró odaszólt az ügyeletes főhadnagynak e szavakkal: Vezessék be a vádlottakat.

---

[3] Még élő szemtanúk emlékezete szerint Újvidéken a golyó általi ítéleteket vagy a börtönudvarban, vagy a pétervárad vár árkaiban hajtották végre. Esetleg némelyeken itt, másokon ott. Az akasztás Újvidéken nyilvános volt. A bírósági ítélet szerint némelyeket Zsablyán kellett kivégezni, nyilvános akasztással. Ezt – szintén tanúk szerint , más helyen idézzük is – Zsablyán a Vásártéren hajtották végre.

[4] Györkei Jenő: Idegen bírák előtt c. könyvében, (Zrínyi kiadó, Budapest, 2002.), amely Szombathelyi Ferenc volt vezérkari főnök e perben tárgyalt ügyével foglalkozik, tévesen Pétervárad teszi a tárgyalás színhelyét

[5] Saját fordítás – M. M.

[6] Gyetvai Károly: Topolya, 1915. – Újvidék, 1985. 1959-től az Újvidéki Egyetem Jogtudományi Karának tanára. A titói rezsimet mindvégig feltétlenül és gátlástalanul kiszolgálta. A háború utáni időben jelentős szerepet játszott a koncepciós perekben. Magatartására jellemző, hogy népszerű tanár volt ugyan, de magyar nemzetiségű egyetemistáival sosem volt hajlandó anyanyelvén beszélni.

[7] Varga Péter: E feladatán kívül szinte semmi egyéb nem maradt fenn róla. Eltűnt a süllyesztőben. Kalapis Zoltán sem említi háromkötetes Életrajzi kalauzában.

[8] Kovács Kálmán: Magyarkanizsa, 1911. – Újvidék, 1977. Jogász, majd később nyelvész. Jelentős szerepet játszott e háború utáni perekben, de később meghasonlott önmagával, nyilván a titói rezsim iránti elvárásai és annak teljesítményei közötti különbség láttán. Jelentős alkotása a szerbhorvát-magyar nagyszótár. Többszöri kísérletezés után önkezével vetett véget életének.

A teremben feszültség. Zsongás támad. Az emberek felállnak helyükről. Ebben az atmoszférában bevonulnak a gonosztevők: Szombathelyi (Knaus)[9] Ferenc a magyar fasiszta hadsereg vezérkari főnöke,(...) Feketehalmy-Czeydner Ferenc, az V. szegedi hadtest parancsnoka, Grassy József vérengző tábornok, Gál Lajos csendőr főtiszt, dr. Zöldy Márton, dr. Bajsay (Bauer) Ernő volt bácsmegyei alispán, dr. Nagy Miklós, a megszállás alatt Újvidék polgármestere, Bajor (Bayer) Ferenc tábornok és Perepatity Pál kereskedő, besúgó, újvidéki fasiszta ügynök."

Szombathelyiről készült rajz az 1946. októberében, Újvidéken lezajlott főtárgyaláson

A tudósítások szerint a bírósági tárgyaláson a vádlottakat egyformán vétkesnek tekintették. Az uszítás végig jellemző volt, a bíróság mindenképpen elégtételt akart rajtuk venni azok miatt az események miatt, amelyek a szerb hatalomtartóknak nem tetszettek az 1941–1944 közötti időszakban, amibe természetesen beletarozott a negyvenkettes sajnálatos razzia is. Szombathelyit egyszerűen mészárosnak minősítik. Az egész tárgyalás úgy volt beállítva, hogy itt ítélkeznek a razzia felelősei fölött, ami már a lap 1944. október 22-ei számában közzétett kurta hír címében is megfogalmazódott: „Ma kezdődik a bácskai mészárlás szervezőinek és végrehajtóinak pere."

Az ítéletet a bíróság október 30-án délután négy órakor hirdette ki.

„A bíróság mindezekért

E L Í T É L I

Szombathelyi Knaus Ferenc vádlottat golyó általi halálra és teljes

---

[9] A német eredetre utalást a bíróság sosem mulasztotta el, ez – mintegy súlyosbító körülmény – minden adandó alkalommal említésre került.

vagyonelkobzásra;

Feketehalmy-Czeydner Ferenc vádlottat kötél általi halálra, amelyet Zsablyán kell nyilvánosan végrehajtani, valamint teljes vagyonelkobzásra;

Grassy József vádlottat kötél általi halálra, amelyet nyilvánosan, Újvidéken kell végrehajtani, és teljes vagyonelkobzásra,

Gál Lajos vádlottat golyó általi halálra és teljes vagyonelkobzásra;

Dr. Zöldy Márton vádlottat kötél általi halálra, amelyet nyilvánosan, Újvidéken kell végrehajtani, és teljes vagyonelkobzásra;

Dr. Bajsay-Bauer Ernő vádlottat golyó általi halálra és teljes vagyonelkobzásra;

Dr. Nagy Miklós vádlottat golyó általi halálra és teljes vagyonelkobzásra;

Bajor Bayer Ferenc vádlottat golyó általi halálra és teljes vagyonelkobzásra;

Perepatity Pál vádlottat golyó általi halálra és teljes vagyonelkobzásra.

Az ítélet kihirdetését hosszantartó és heves taps követte a jelenlevő nép részéről, és gyakori kiáltás: Éljen a népbíróság! Halál a gonosztevőkre! Éljen az igazság!"

A lap december 2-ai száma kurta hírt közöl e cím alatt: Elvetették az újvidéki per gonosztevőinek kegyelmi kérvényét. Majd a november 5-ei szám ezt közli:

„Végrehajtották az ítéletet a fasiszta háborús gonosztevők, a megszállás alatt a Bácska területén végrehajtott vérengzés vétkesei felett.

Mivel a JFNK Népszkupstinájának Elnöksége elvetette a kegyelmi kérvényeket, tegnap délután végrehajtották az ítéletet a magyar fasiszta gonosztevőkön, Újvidéken. Golyó által kivégezték Szombathelyi Ferencet, Gál Lajost, Bajsay Ernőt, Nagy Miklóst, Bajor Ferencet és Perepatity Pált. Nyilvánosan felakasztották Grassy József és Zöldy Márton gonosztevőket."

Feketehalmyról a hír nem tesz említést.

A második (1944-es) razzia ügye soha, semmilyen vonatkozásban nem képezte bírósági eljárás tárgyát. Sem Zsablyán, sem sehol.

Szombathelyit tehát besorolták azok közé, akiket ő maga korábban felelősségre vont ugyanezért a tömegmészárlásért. Hogy valójában mi történt, arra hadd szolgáljon adalékul egy más korból származó dokumentum: a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának 1993-ban hozott ítélete, amelyből idézzük a negyvenkettes razziára vonatkozó vád alaptalanságát bizonyító részt. Szombathelyit ugyanis Budapesten is elítélték a délvidéki razzia miatt, ezt az ítéletet azonban a magyar igazságügyi szervek ekkor felülbírálták.

SZOMBATHELYI FERENC FELELŐSSÉGÉRŐL ÉS ÁRTATLANSÁGÁRÓL

Az 1942-es délvidéki razziákért a háború után felelőssé tették Szombathelyi Ferenc honvéd vezérkari főnököt előbb Budapesten, majd nem sokkal rá Újvidéken. Az előbbi lezajlása után, 1946. július 10-én, Ries István igazságügyi miniszter kiadta őt – teljesen illetéktelenül – a titói titkosrendőrség embereinek. Ez után következett újvidéki pere, amelyben halálra ítélték és kivégezték. Ennek a pernek a felülbírálása ugyan nem történt meg, ártatlanságáról és vétkességéről azonban véleményt alkothatunk a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának a Bfv. 3628/1993. számú ítéletének alább idézett része alapján, amely a délvidéken lezajlott első razzia miatti felelősségével foglalkozik. Szombathelyit a felülbírálati eljárásban felmentették, s a felmentés indoklása a következő:

„2) A visszacsatolt délvidéki területeken – amint ezt a Bárdossy elleni ítélet is megállapította – a szerb felkelők veszélyeztették a közbiztonságot, orvul meggyilkoltak magyar katonákat, közbiztonsági közegeket és a helyzet odáig fajult, hogy a helyszínen működő biztonsági alakulatok nem voltak elegendők a rend helyreállítására. Ezért a belügyminiszter katonai megerősítést kért, aminek alkalmazására Bárdossy a honvédelmi minisztert, az pedig a vádlottat utasította azzal, hogy a katonai alakulatok a közigazgatással karöltve tisztítsák meg a délvidéki területeket a lázadóktól. Vádlott a Délvidék vezénylő tábornokát, a szegedi hadtest parancsnokát, Feketehalmy-Czeydner tábornokot rendelte ki a rendcsinálás vezetésére. Melléje még egy kormánybiztos kinevezését is kérte, amit azonban a belügyminiszter azzal utasított el, hogy ott vannak a főispánok. Ennek dacára mégis sikerült a belügyminiszter beleegyezésére Popovics képviselőt Feketehalmy-Czeydner mellé tájékoztatóként kirendeltetnie, de

ezt meg Feketehalmy-Czeydner utasította vissza, mert nevezettet német beállítottságúnak tartotta. Viszont a karhatalmi utasítás idevágó rendelkezései ellenére a főispánok közreműködését teljesen kikapcsolta.[1] Vádlott maga a Délvidéken nem akart semmit. Katonai szempontból rendcsinálásra nem volt szükség. Midőn azonban a zsablyai eseményekkel kapcsolatosan Feketehalmy-Czeydnertől komoly harcijelentéseket kapott, maga is azt hitte, hogy itt katonai ügyről is szó van. A zsablyai tisztogatási akció befejezése után a belügyminiszter szükségesnek tartotta a tisztogatást Újvidékre is kiterjeszteni. Ehhez újból karhatalmat kért a honvédelmi minisztertől, amit vádlott újból kivezényelt és újból Feketehalmy-Czeydner tábornokot rendelte ki parancsnokul. Védekezése szerint, ha akkor tudta volna azt, hogy Zsablyán mi történt, az újvidéki tisztogatási akcióhoz karhatalmat nem adott volna, de Feketehalmy-Czeydner hamis jelentésekkel félrevezette. Feketehalmy-Czeydner újvidéki működésének megkezdése előtt Budapesten a belügyminisztertől, a honvédelmi minisztertől és a vádlottól vette át az instrukciókat, külön utasítást azonban nem kapott. Jelentéseiben a karhatalom által elkövetett kegyetlenségekről stb. természetesen most sem volt szó, a vádlott csak 1942. január 22-én szerzett tudomást az akkori miniszterelnök közlése alapján arról, hogy Újvidéken állítólag gyermekeket is megölnek. Kérdőre vonta Feketehalmy-Czeydnert, aki ezt kereken letagadta és most is valótlan képet festett vádlottnak az ottani viszonyokról. Mindazonáltal vádlott táviratilag határozottan

---

[1] Ez a körülmény amellett szól, hogy helytálló több tanúnak az állítása, miszerint a polgári hatalom képviselői nem voltak felelősek az első délvidéki razziáért. A tanúk arról nyilatkoztak, hogy még a telefonösszeköttetést is megtagadták azoktól a polgári személyektől, akik a razzia során tapasztalt kegyetlenségekről tájékoztatni akarták a budapesti kormányszerveket. Elsősorban Deák Leó megyei főispánra és Nagy Miklós újvidéki polgármesterre gondolunk, akiket a razzia miatt szintén kivégeztek. Az Ausztráliában élő Nagy László 2000 januárjában adott interjújában részleteket közölt az 1942-es újvidéki razziáról. Többek között elmondta, hogy édesapjának, Nagy Győzőnek, aki pertu barátságban volt Fernbach Péter főispánnal, ez utóbbi panaszkodott, hogy a katonai hatóság nem engedi a telefonkapcsolat felvételét a belügyminiszterrel. Nagy Győzőt egyébként szintén halálra ítélték és kivégezték egy ugyanolyan eljárásban, mint Szombathelyit. Nagy László interjújának lelőhelye: Matuska Márton: Három mártírunk; Szabadka 2002, Életjel kiadása,145–167. o.

Szombathelyi Ferenc tábornoki arcképe

megtiltotta neki a kegyetlenkedéseket. Nevezett azonban ennek ellenére – abból a célból, hogy a harci szellemet és az öldöklési vágyat a katonákban felkeltse, illetőleg felfokozza, mű partizán csatát rendezett és mű sebesülteket produkált előttük, azon kívül rumosteát erőszakolt ki számukra a polgármestertől azon a címen, hogy hideg van és a vér és szesz hatása nem is maradt el, a vérengzés végzetesen folytatódott, s befejeztével – 1942 január havában Zsablyán és Újvidéken – összesen 3309 polgári személy holttestét számolták össze, köztük 147 gyermeket és 299 aggot."

Maga a felmentő ítélet így szól:

„A Magyar Köztársaság nevében!

A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága Budapesten, az 1994. Március hó 7-én és március 16-án megtartott nyilvános ülésén meghozta a következő

ítéletét:

háborús bűntett miatt Szombathelyi (Knausz) Ferenc volt vezérezredes ellen folyamatban volt büntetőügyben a Legfelsőbb Ügyészség által benyújtott felülvizsgálati indítvány elbírálása során a Budapesti Népbíróság 1946. március 30-án kelt Nb. XX. 653/1946. számú, valamint a Népbíróságok Országos Tanácsa 1946. május 22-én kelt NOT.I. 3162/1946/11 számú ítéletét

hatályon kívül helyezi

és Szombathelyi (Knausz) Ferenc volt vezérezredes terheltet az ellene háborús bűntett miatt emelt vád alól felmenti, mert a terhére rótt bűncselekményt nem követte el."

Az 1946-ban, Budapesten lefolytatott bűnvádi eljáráson olyan tanúk is szóltak mellette, mint Illyés Gyula. Nálunk szintén neves író, Herceg János tett említést arról, hogy tisztességes volt a hozzáállása. Herceg az alábbiakat nyilatkozta róla.[2]

„Ezerkilencszáznegyvenkettőben, a lillafüredi írótáborban kijelöltek bennünket egy-egy előadás megvitatására. Engem Féja Gézával Szombathelyi vezérkari főnök előadásának megvitatására osztottak be. Felszólaltam:

– Akármilyen helyen vagyok is, Magyarország kormányának tagjai között, nem hallgathatom el azt a nagy-nagy történelmi hibát, amit a magyar honvédség elkövetett a razziával.

Nem tudtam befejezni a mondanivalómat, elsírtam magamat. Illyés Gyula és Cs. Szabó vigasztaltak:

– Ne szégyelld magad! Mi is sírunk!

Antal István népművelési miniszter berekesztette a vitát, mindenki ment kifelé, Szombathelyi az ajtóban megvárt. Azt mondta

– Igazad van. Nekünk még ezer évig együtt kell élni a szerbekkel.

Ez így most egy nagy frázis. Ott voltam én, a kis senki és semmi, a magyar vezérkar főnökével."

---

[2] In. Matuska Márton: A megtorlás napjai, Forum Könyvkiadó, Magyar Szó, Újvidék, 1991., 42–44. o.

SZÜNTESSÉK MEG A KOLLEKTÍV BŰNÖSSÉGRE VONATKOZÓ HATÁROZATOKAT!

A Jugoszláv Szövetségi Képviselőháznak
A Szerb Köztársaság Képviselőházának

Alulírott magyar nemzetiségű polgárok, Csurog, Zsablya és Mozsor egykori lakói, illetve azoknak leszármazottai, Szerbia állampolgárai azzal a kérelemmel fordulunk a Címzettekhez, hogy hatáskörükön belül hozzák meg a megfelelő határozatokat, amelyek semmissé nyilvánítják, hatálytalanítják mindazon okmányokat, határozatokat, végzéseket, amelyek oda juttattak bennünket, hogy kollektívan bűnösök legyünk, háborús bűnösként kezeljenek bennünket. Egyben kezdeményezzük, hozzanak megfelelő jogi rendelkezést, hogy kárpótlásra jogosuljanak mindazok, akik eddigi helyzetükben anyagi és erkölcsi kárt szenvedtek.

Indoklás

1945 elején Csurog, Zsablya és Mozsor magyar nemzetiségű lakóit háborús bűnössé nyilvánították, megfosztották őket minden emberi joguktól, elkobozták ingatlan és ingó vagyonukat, majd kiüldözvén őket falujukból az akkoriban fennálló táborba zárták őket Járekon. Miután a járeki táborból kiengedték azokat, akik túlélték annak borzalmait, kényszermunkára vitték Szépligetre, s amikor onnan elengedték őket, írásbeli paranccsal megtiltották nekik, hogy visszatérjenek Csurogra, Zsablyára illetve Mozsorba.

Sosem tudatták velünk hivatalosan, milyen törvény vagy előírás alapján nyilvánítottak bennünket vétkeseknek, s azt sem, hogy közülünk

személy szerint kit mivel terhelnek. Egyedül egy újsághírből tájékozódhattunk kollektív bűnössé nyilvánításunk körülményeiről és okairól. A Bánát, Bácska és Baranya Katonai Közigazgatásnak Katonai Igazgatási Osztálya ugyanis kiadott egy közleményt, mely leszögezte: „Ez év január 23-án a zsablyai járásban levő Csurug község lakosságának egy részét kitelepítették. Erre az intézkedésre a megszállók és azok csatlósainak háborús bűnösségét kivizsgáló bizottság előterjesztésére került sor, amely hosszadalmas és alapos nyomozás után és a fölmerült tárgyi bizonyítékok alapján megállapította, hogy Csurug község valamennyi felnőtt magyar lakossága közvetlenül vagy közvetve részt vett az 1942. januári véres razzián. A bizottság a lakosságnak ezt a részét háborús bűnösnek nyilvánította a munkaszervezési szabályzata 19. szakasza alapján." (A szerb nyelvű szöveg Alksandar Kasaš: Mađari u Vojvodini 1941–1946 című könyvéből való, a szerző az idézetet a Slobodna Vojvodina 1945. január 26-ai számából vette át. A magyar nyelvű fordítás a Szabad Vajdaság 1945 január 27-ei számában jelent meg.)

Azon felül, hogy soha semmilyen dokumentummal nem lett bizonyítva, hogy Csurogon bármiféle jogi eljárás lefolyt volna annak bizonyítására, hogy a teljes ottani magyarság háborús bűnös, a magyar lakosság vétkességére vonatkozó idézett dokumentumot az illetékes törvényhozó szerveknek amiatt is semmissé kell nyilvánítaniuk, mert a büntetést egy közösségre mondják ki, Csurog teljes magyar lakosságára. Mindemellett a hír csupán a felnőtt magyar lakosságot említi, ugyanakkor pedig meg lett bűntetve az újszülöttől kezdve mindenki. Zsablya és Mozsor magyar lakossága jogfosztásának állítólagos jogi alapjáról még annyit sem tudunk, mint a csurogiakéról, sorsuk azonban mindannyiuknak azonos volt.

Kérjük a jogtalan megbüntetésünkre vonatkozó dokumentumok felkutatását és azok semmissé nyilvánítását, hatálytalanítását és egy közleményben annak kinyilvánítását, hogy mi minden tekintetben teljes jogú polgárai vagyunk a Szerb Köztársaságnak és a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságnak.

Ezt a követelményt annak az összejövetelnek a résztvevői fogadták

el, amelyet 1999. január 23-án tartottak Becsén Csurog, Zsablya és Mozsor egykori lakói valamint azok leszármazottai. A dokumentum több példányban szét lett osztva, hogy hozzájussanak azok az egykori helybéliek és hozzátartozóik is, akik nem vehettek részt az összejövetelen.

Becsén, 1999. január 23-án.

Garbac Magdolna levele[1]

„Tisztelt Matuska Márton Úr!

A Magyar Szóban megjelenő írásait rendszeresen elolvasom. Most a zsablyai névsor három áldozatának adatait szeretném pontosítani. Mivel édesanyám zsablyai, így családját közvetlenül is érintette a '44-es vérengzés. Tudomásom szerint Zsablyán nem élt másik Bercsényi család, csak a nagyszüleimé. Ők a csurogi úton laktak. Most vágóhíd van a házukban.

Nagyapám a zavargásokban eltűnt. Feltételezem, hogy a zsablyai névsorban közölt 11. áldozat ő volt. Az életkora (60 év) és az öt gyermek (János, Péter, Franciska, László és Etelka) pontos, de az ő neve Bercsényi János volt.

A 12. áldozat, amennyiben a nagymamám Bercsényi Jánosné (Ikotin Verona) a járeki gyűjtőtáborba került Etelka lányával (19 év) és menyével 13. áldozat Bercsényi Péterné (Serfőző Piroskával 28 év). Piros ángyim ma Magyarországon él, Hartán.

A nagymamám 1972-ben, édesanyám 1975-ben halt meg Temerinben. Nagybátyáim, János 1987-ben Borotán, Péter 1991-ben Budapesten halt meg, László még él Baján.

Őszinte tisztelője:
Garbac Magdolna
Temerin"

---

[1] A levél 1994. november 2-án érkezett.

Máté Paksi Erzsébet levele[1]

„Tisztelt Teleki Júlia

A Magyar Szóban megjelent értesítés (1999. január 14.) kapcsán – a volt csurogi, zsablyai és mosorini[2] magyarok találkozója, melyről nem tudtunk, de amint az újságból kiderült – Becsén, január 23-án tartottak meg, jelentkezem:

Apám, PAKSI MIHÁLY, ahogy MATUSKA MÁRTON írta egy alkalommal 186[3] vagy 188-as sorszám alatt: PAKSI ANTAL (két fiúgyermek apja), nos az egyik fiú Magyarországra menekült, ott is halt meg. A másik fiú az apám, PAKSI MIHÁLY született Zsablyán.

PAKSI ANTALT – kivégezték, az apát. (Az én nagyapámat.)

PAKSI MIHÁLY – fia a kivégzettnek, fogolytáborban, háborúban, majd utána a nagy nincstelenségben hányódott-vetődött. Minden vagyonukat kisajátították. Ez megpecsételte egész sorsát, valamint családjáét is. Vele osztozott a szegénységben felesége, Paksi Katalin és én – egyetlen leánygyermeke is, MÁTÉ PAKSI ERZSÉBET.

Sajnos e cikk megjelenését apám, PAKSI MIHÁLY, már nem érhette meg, mert 1998. szeptember 24-én meghalt. Még életének utolsó heteit is a 'kihajtás' borzalmaiban élte le, ahogy azt gyermekkorában átélte.

Mivel minden sorstársunkhoz szól az ön értesítése, ezért én jelentkezem, s a jövőben, ha szükséges, ha találkozóra kerül sor, kérem, értesítsenek.

Tisztelettel a magam és a még élő özvegy édesanyám nevében.

Subotica, 01. 02. 1999."

---

[1] A levél az 1999. január 23-án, Óbecsén tartott találkozóra íródott. A címzett szervezte, aki maga csurogi születésű, a vérengzésben édesapját, Szabó Ferencet veszítette el. A levelet ő bocsátotta rendelkezésünkre.

[2] Óbecsén azóta több találkozója volt a három falu érintettjeinek.

[3] A délvidéki magyar tömegtájékoztatási eszközök több alkalommal közölték egy-egy helység áldozatainak a névsorát.

TÓTH JÁNOS NAGYKÖVET ÚRNAK[1]

Magyarország Nagykövetsége
Belgrád

Tisztelt Nagykövet Úr,
Kedves Barátom!

A VMDP Választmányának megbízásából értesítelek, hogy 1997. november 17-én délután két órakor Zsablyán, a katolikus temetőben levő kálváriadombon keresztet helyezünk el az 1944 végén, 1945 elején, a településen kivégzett ártatlan magyar áldozatok emlékére. A gyászszertartásra tisztelettel meghívjuk a nagykövetséget. A szervezést néhány – ma már nem Zsablyán élő – polgár kezdeményezte s kérte, hogy az Újvidéken tevékenykedő két magyar párt – a VMDP és a VMKDM – segítsen nekik a kereszt állításának és megkoszorúzásának a lebonyolításában. A szervezésben segítenek az elüldözött csurogiak leszármazottai is, párthovatartozásra való tekintet nélkül.

Zsablyán a vérengzés óta eddig még sosem tartottak megemlékezést legfőképpen azért, mert a város azon helységeink közé tartozik, amelyekben az esemény a legsúlyosabb következményekkel járt. Miután likvidáltak több száz magyar lakost, főleg felnőtt férfit, 1945. január 29-én a maradékot mindenétől megfosztva elüldözték, de a bosszú ekkor sem szűnt meg, mert táborba zárták, s onnan való szabadulásukkor örök időkre kitiltották őket lakóhelyükről. Ez a tilalom még ma sincsen hatályon kívül helyezve. Az áldozatok részleges névjegyzékével rendelkezünk. Hasonló sors érte a volt csurogi és mozsori magyarokat.

---

[1] Megjegyzés: A tervezett eseményt megelőző napon a zsablyai község elnöke telefonon értesítette a szervezőt, hogy nem tudja szavatolni a megemlékezők biztonságát, ezért a szertartás elmaradt. – M. M.

A VMDP küldöttsége Ágoston Andrással az élén a hét folyamán fel fogja keresni a zsablyai község elnökét, hogy szándékunkról tájékoztassa a község szerveit és meghívja képviselőjét a szertartásra. Ugyancsak a hét folyamán – arra való tekintettel, hogy Zsablyán nincsen katolikus pap – felkérjük Pénzes János püspök urat, jelöljön ki egy katolikus papot, aki a szertartás egyházi részét le fogja vezetni.

Újvidéken, 1997. november 11-én

Tisztelettel:
Matuska Márton